3/14

Czasopis

Białoruskie pismo społeczno-kulturalne, poświęcone zagadnieniom współczesności, historii, literatury i sztuki, miejsca człowieka w świecie.

Nr 3 (273). Сакавік – marzec 2014. http://czasopis.pl ■ *Cena 5 zł (w tym 5% VAT)*

O słynnej sanitariuszce zaczęło być głośno wiele lat po jej śmierci, podobnie jak przez dziesiątki lat nikomu nie przeszkadzał patron szkoły podstawowej w Narewce. Wojna polsko-ruska? *(str. 18)*

Uczucie do regionu puszczańskiego rodziło się powoli. Dopiero jako nastolatek zacząłem myśleć o nim jako o miejscu wyjątkowym. Tu oddychałem... (str. 24)

Вёсцы пашанцавала. Бо, акрамя сваёй працы, Віталь вёў актыўнае грамадскае жыццё. Ён іграў у Наваельнянскім духавым аркестры... (str. 36)

Już następnego dnia spotkał się z atakiem ze strony grupki kobiet. Znieważyły one publicznie duchownego, oskarżając o sprzedanie swojej wiary... (str. 45)

Fot. na okładce Tomasz Sulima

Юрка Хмялеўскі

Ад Рэдактара. Ужо амаль пяць гадоў на старонках нашага штомесячніка пастаянна друкуюцца ўспаміны Дзмітрыя Шатыловіча. І вось нядаўна, дзякуючы датацыі з Міністэрства адміністрацыі і лічбавізацыі, выйшлі яны асобнай кніжкай. У выданне ўвайшлі падрабязна спісаныя аўтарам успаміны з 1955-1988 г.г. Гэтая хроніка – быццам летапіс. Год за годам спісаныя ў ім скрупулёзна падабраныя падзеі з сямейнага ды прафесійнага жыцця аўтара, на фоне – што даволі арыгінальнае – адначасовых падзей у Польшчы і ў свеце. Адзначаны таксама бягучыя звесткі з грамадска-культурнага жыцця беларускай мяншыні, паколькі ў гэтым руху Дзмітрый Шатыловіч прысутны амаль ад пачатку.

Чытаючы ўспаміны Дзмітрыя Шатыловіча, адчуваецца нейкую цеплыню і задавальненне з жыцця. Няма ў іх жалю, смутку і цяжкіх момантаў. З тэксту б'е спакой, стабільнасць і аптымізм. Таму як жа адрозніваюцца гэтыя запісы ад іншых кніжак з пакутнымі найчасцей успамінамі равесных Шатыловічу аўтараў. Бо лёс таго пакалення беларусаў пераважна быў даволі пакутны. Тыя будуючыя „мяшчане" выйшлі з бедных беларускіх вёсак, дзе з маленства трэба было цяжка працаваць на гаспадарцы, а ў час вайны і першыя паваенныя гады хавацца яшчэ ад стрэлаў і выбухаў. І толькі выезд у горад прынёс ім урэшце сякі-такі спакой і цывілізацыйны аванс. Ва ўспамінах назаўсёды, да канца жыцця, засталіся, аднак, тая нэндза, той пот, боль і кроў. А час Народнай Польшчы, на які выпалі іх найлепшыя дарослыя гады, гэта – незабыўнае шчасце, проста рай на зямлі. І нічога, што ў краінах на захадзе Еўропы, дзе ўцалеў той ненавісны капіталізм, у той самы час настаў значна большы дабрабыт.

Дзяцінства і моладасць Дзмітрыя Шатыловіча таксама не было лёгкім. Вырастаў у сялянскай сям'і ў вёсцы Чаромха, дзе ў 1933 г. скончыў тры класы Пачатковай школы. Наступныя тры – у суседняй Станцыі Чаромха. Пачалася вайна і настала савецкая ўлада. Трынаццацігадовы Дзмітры ў верасні 1939 г. пачаў вучобу ў Чыгуначным тэхнікуме ажно ў Брэсце. Вядома, дахаты было далёка, таму пасля няцэлых трох месяцаў бацькі перанеслі сына ў шосты клас Беларускай сярэдняй школы ў Бельску-Падляшскім. Сёмы клас скончыў ён у чэрвені 1941 г. Пачалася трывожная нямецкая акупацыя. Найгоршае прыйшло восенню 1943 г., калі хлопец быў вывезены на прымусовую працу ва Усходнюю Прусію. У апошніх месяцах вайны трапіў з Чырвонай Арміяй на фронт. Быў цяжка паранены. Калі раны крыху загаіліся, стаў працаваць у шпіталі як санітар. У канцы ваеннай мітусні трапіў нават у Берлін, адкуль накіравалі яго ў запасны полк пяхоты ў сённяшні Ольштын, а ў лістападзе 1945 г. трапіў ён у Беларусь, пад Бабруйск. У родную вёску дабраўся толькі на пачатку студзеня 1946 г. Хаця Дзмітрыю ішоў ужо 20-ты год жыцця, пачаў далей вучыцца. Адукацю закончыў у Ленінградскім электратэхнічным інстытуце і як інжынер-электрык з вясны 1954 г. пачаў працаваць і жыць у Варшаве. Наступныя гады – з 1955-га па 1988-ы – апісаны менавіта ў гэтай кніжцы. Успаміны з ранейшых гадоў надрукаваны былі ў выданнях „Нівы", у кнігах „У новай айчыне", „Пакаленне вайны", „Час трывогі і надзеі" і ў альманахах „Беларус" з 2012 і 2013 г.г., што выйшлі ў Нью-Йорку.

Дзмітры Шатыловіч ўсё дарослае жыццё пражыў у Варшаве. Таму на вокладцы кніжкі апынулася і выява славутага Палаца культуры і навукі як тадышняга сімвала сталіцы польскай дзяржавы. Дарэчы, аўтар у сваіх успамінах пабудову гэтага гмаху таксама адзначыў. Палац на пачатку меў імя І. Сталіна. Аўтар кніжкі запісаў, што падчас пяцігадовай рэалізацыі гэтай магутнай інвестыцыі загінула 14 савецкіх працаўнікоў і двое дзетак. Адна ахвяра ўпала з высокага паверха на яго вачах.

Сярод сямейных і асабістых спраў аўтар з дэталямі адзначыў, як пазнаў жонку, як нараджаліся іхнія дзеткі, а пасля ўнукі. У многіх месцах ўспамінае таксама пра радню на Беласточчыне. Падрабязна апісвае кватэры ў якіх жыў, а таксама колькі калі зарабляў. І так, першая яго кватэра мела ўсяго 30 квадратных метраў, плаціў за яе 59 злотых чыншу (плюс за электраэнергію і газ). Аўтар зарабляў тады – на пачатку 60-х – больш чым 6 тысяч злотых. Другую кватэру, удвая большую, атрымаў (так гэта тады называлася) уплаціўшы ў кааператыве 24 750 злотых.

Шмат месца ў кніжцы адведзена выездам аўтара з сям'ёю кожны год у летні адпачынак і яго экскурсіям па Польшчы і Еўропе. Гэта таксама ўжо гістарычны знак тадышняй эпохі, калі надта модныя былі славутыя „wczasy", прытым амаль дарэмныя. Аўтар многія гады ў вольны час працаваў гідам замежных экскурсій у польскім турыстычным бюро „Орбіс" і іншых, што дазволіла яму спазнаць палову Еўропы. За мяжою працаваў таксама на кантрактах як інжынер. З усіх гэтых паездак прывозіў шмат здымкаў, пераважна каляровых. На жаль, тадышнія адбіткі аказаліся нетрывалымі, з часам выблеклі. Гэта, бадай, адзіны мінус кніжкі, што ўдалося памесціць у ёй так мала здымкаў, з увагі на недастатковую тэхнічную якасць арыгіналаў.

Калі ідзе пра агульныя падзеі ў Польшчы і ў свеце, аўтар зафіксаваў усе важнейшыя палітычныя факты паасобных гадоў, а таксама буйныя катастрофы самалётаў. Асабліва сачыў яшчэ за палётамі ў космас – спаборніцтвам у гэтым паміж рускімі і амерыканцамі.

Гэтая кніжка можа быць таксама вельмі каштоўнай крыніцай ведаў для даследчыкаў беларускага руху ў пасляваеннай Польшчы. Аўтар, напрыклад, згадвае пра прадпрыемства „Бэтэска" ў Беластоку, якім на пачатку кіравала Беларускае грамадска-культурнае таварыства. У „Бэтэсцы" ў 1961 г. працавала 147 чалавек і давала яна прыбыткі. Фірма дажыла пачатку 1963 г., калі была пераўтворана ў „Кааператыў працы «Бэтэска», які меў абавязак 20% даходу прызначаць на статутную дзейнасць БГКТ. Гэты кааператыў яшчэ існуе, аднак пра яго беларускія карані ніхто ўжо не памятае.

Чытаючы ўспаміны Дзмітрыя Шатыловіча год за годам можна адбыць непаўторнае падарожжа ў гістарычны ўжо час. Дзякуючы гэтым запісам, старэйшы чытач можа ўспомніць, а малодшы сабе ўявіць штодзённае жыццё на працягу дзесяткаў гадоў у крыху прызабытай ужо Народнай Польшчы. Прытым у гэтым вобразе няма ані пахвалы, ані крытыкі тадышняга часу. Гэта проста жывы запіс, які застыў у памяці сведкі гэтай эпохі.

P.S. Дзмітры Шатыловіч рыхтуе ўжо свае далейшыя ўспаміны – з 1989 г. і пазнейшых 1990-2000 гадоў. Хоча адзначыць палітычныя змены, якія тады адбыліся, а таксама спісаць свае ўражанні з наступных замежных паездак. Між іншым у Казахстан, Днепрапятроўск, Гомель, Ленінград ды ў курорты ў Літве, Латвіі і Заходняй Еўропе. ■

Tamara Bołdak-Janowska

Ja, Europejka. 2. Literatura rosyjska zyskuje nieprawdopodobny wpływ na literaturę światową. Pisarze byli gruntownie wykształceni, znali grekę, łacinę, ale także buddyzm, filozofię zen, bo sięgali po cenne rzeczy Zachodu i Wschodu.

Na początku 20. wieku Rosja i Europa w kulturze szły równo. A teraz się ględzi „Europa, Europa", ale bez uwzględniania jej istotnej wschodniej części. Za mały kostium szyją dla Europy. Dziś zjeżdżają do Rosji ludzie z całego świata, aby studiować rosyjską klasyczną literaturę, tak bardzo jest żywotna. A tu ten ciasny kostium.

Ja: To co robić? Ja na te tematy mówię i piszę. Ostatnia osobą wołającą o drugie europejskie płuco był Jan Paweł II, ale on wołał o religijne płuco. Jeśli nie wołamy o sprawy istotne, to wszystko wraca „do normy", i zaczyna się pielęgnowanie amnezji, patologii, zastoju. Co do literatury. Niektórych książek nie porzuca się nigdy. Są tak głębokie! Za każdym nowym czytaniem odkrywamy w nich inną głę-

bię. Treść wybitnej literatury nie zależy od systemu politycznego. Klasyka rosyjska omawiała wieczne cechy człowieka i wychodziła w przyszłość, stąd jej siła. „Biesami” Dostojewski wyprojektował przyszłość. Rangi światowej nie zyska literatura, która zajmuje się sprawami wewnętrznymi danego kraju, zaniedbuje kobiece tematy, poprzestaje na jakimś tam opowiadaniu czegoś tam. W Polsce najsilniejsze wołania o prawa kobiet pod wpływem George Sand donosiły się z Uniwersytetu Lwowskiego. To znamienne, że tam się najwięcej działo w kulturze, gdzie Zachód spotykał się ze Wschodem. Obecnie głupiejemy we własnym kółku, kurcząc znaczenie George Sand do romansu z Szopenem. A ja tu utknęłam na temacie kurwiszonów, bo nasz telewizyjny facet mi się nie podoba, a znowu będzie parł na szkło ze swoją maniakalną potrzebą porno. Myli mu się erotyka z porno.

Tolo: Zostaw na razie te kurwiszony i napisz tak: jeśli czytamy w oryginale literaturę niemiecką i literaturę rosyjską, to granice znikają, to jesteśmy w Europie.

Ja: Francuską w oryginale. Białoruską w oryginale. Wstrząsającą autobiografię Łarysy Geniusz przeczytałam w języku polskim, też dobrze.

Tolo: Tak! Dobrze czytać książki w europejskich językach.

Ja: Moja białoruskość jest moją Europą. Znikającą. Przestań znikać, Białorusi! Chociaż na chwile przypomnij siebie, chociaż raz krzyknij: jestem! Heta ja! Żywu!

Tolo: Jedynym obszarem w Europie całkowicie zamkniętym jest Białoruś. Językowo zamyka ją Rosja, a ideologicznie Europa. To jedyny taki obszar w Europie! Dość to straszne. I niezrozumiałe.

Ja: A ja swoje. Co z tymi kurwiszonami? A jeszcze u nas w mediach ględzą o „pokoleniu porno”. O, matko. Nie istnieje takie pokolenie. Są faceci, którzy wszystkie aktorki przerobiliby na lalki porno, i tyle. Ponoć nie funkcjonuje im przedni płat mózgu, nie są zdolni do uczuć. No i to tratata na każdym kroku, denerwujące i puste. Gładkie, długie i jakieś nadmiernie pieszczotliwe. *Mużyki kwokczuć jak kwaktuchi*. Sen miałam o tych *kwaktuchach* z takim zdaniem w języku prostym. Kwok, kwok kwok! Właściwie kłok-kłok! Kłokczący facet mi się śnił, ale żywcem przeniesiony z rzeczywistości.

Kurwiszon to charater. Antykurwiszon to charakter. Europejczyk to charakter. Charakter to osoba, która nie pozwala sobie na bezmyślność, na mizoginię, na przemoc, na szowinizm. Za dużo chcę?

Za mało.

Chciałabym, aby *mużyki kwaktuchi addali czaść ułady żanczynam i pierastali kwaktać. Sprawa mużyka heta: mało hawaryć, mnoho dumać. Ci za mnoho chaczu? Stolko, skolko chacieŭ Bias z Prieny: „Ty nie hawary tak chutko, bo heta świedczyć ab tom, szto ty zaŭsim nie dumajesz”.*

Tolo: W 570 wieku p.n.e. ludzie byli rozumniejsi. Jakoś tak to wygląda. Co obecnie Europa robi z Grecji! Pogardza nią. Marginalizuje. Trzeba wykonać taki ruch polityczny, aby Grecją pogardzano, abyśmy zapomnieli, od kogo nauczyliśmy się myśleć.

Ja: Jak można żyć bez greckości? Przeczytaj mi zdanie Sokratesa o owocach. Dobrze, że zostało zanotowane przez innych filozofów.

Tolo, czyta (z książki Diogenesa Laertiosa): „Ludzie którzy płacą wysoką cenę za wczesne owoce, sami pozbawiają się owoców naprawdę dojrzałych”.

Ja: Przenoszę tę myśl na kulturę, literaturę, i widzę, jak wciskają mi niedojrzałe tandetne debiuty, *zaŭsim zialepuchi*. Myśl ta pasuje i do innych dziedzin, gdzie panoszą się debiutanci ze swoją niedojrzałością. Wredna pajdokracja, *zialepucha*. Tracąc greckość, tracimy wszystko. Myślenie, cięty dowcip. Dowcip! Zniknął dowcip. Zniknęła celna riposta. Trzeba tak zrobić, żeby Grecy byli postrzegani jako lenie, darmozjady, podludzie. Chyba założę akademię filozoficzną w Olsztynie. Będziemy tworzyć cięte riposty i otwarte spotkania.

Tolo: Z kim ty tu chcesz zakładać taką akademię?

Ja: Pora na to. Ktoś myślący się znajdzie. Oj, chyba to utopia. Humanistyka upada na naszym uniwerku. Na niektóre kierunki humanistyczne zgłosiły się w tym roku pojedyncze osoby.

Postkomunistycznym atawizmem w Europie jest pewna sprawa żeńska, o której można przewidująco i ani trochę nie mylnie zakrzyknąć: o, zaraz się będą rozbierać. I rzeczywiście, rozbiorą się. Po co? Co kobiety przez to chcą powiedzieć? Coś chcą, ale słowami się nie posługują. Nie tak dawno w naszych wioskach istniał zwyczaj pokazywania gołego tyłka osobie, którą pogardzaliśmy i chcieliśmy jej to dobitnie oświadczyć. Oświadczaliśmy gołym tyłkiem przez dziurę w płocie albo tym tyłkiem świeciliśmy przez okno. *Heta baba pakazała im hołuju sraku czeraz wakno*. Gołe baby biegały wokół pożaru, a nagość miała zapobiec jego rozprzestrzenianiu się. Nago po polu latały baby z fisiem. Z babami musi kojarzyć się fisiowatość?

Naprawdę śmieszy mnie, i to ponuro, sytuacja, kiedy dzisiaj działanie kobiet w obronie swoich praw można zamknąć w okrzyku: o, zaraz będą się rozbierać! *Baba z fisiem z hołaju srakaju* lata po polu Europy? Ano.

Jeśli nie zgadzam się w żywotnej dla mnie sprawie z kuzynem, mężem czy dziennikarzem, to mam się rozbierać, gdziekolwiek jestem?

Kolejna baba zdziera z siebie ubranie i świeci tyłkiem. Z postkomun lecą baby do Europy i ciach, zdzierają z siebie ubranie i świecą tyłkiem. I tak w kółko. Nasza Partia Kobiet zaraz będzie się rozbierać.

Tolo: Może chcą przez to pokazać, jakie są wyzwolone?

Ja: Z czego? Z ciuchów takie wyzwolone? A gdzie mowa kobiety? Wygląda na to, że kobiecie łatwiej jest rozebrać się niż coś powiedzieć. Mężczyźni nie rozbierają się, żeby obwie-

ścić coś we własnej sprawie. I jeszcze co. Wystarczy, aby kobieta zaczęła karmić piersią niemowlę na ławce w parku, zaraz zostanie oskarżona o nieobyczajność. Jakie zakłamanie na temat kobiecości! Karmiący cycek nie jest erotyczny i nie jest porno. I nie jest atawizmem. To żeński status. W naszych białoruskich wioskach jeszcze wczoraj matki wyjmowały cycek i karmiły niemowlę praktycznie wszędzie. Był to piękny widok.

Atawizm i zakłamanie to jest to, czego nie znoszę.

Nie chodzi o to, że tępię nagość. Przez całe życie łażę półnaga po domu. I nawet do listonosza czasem wybiegam w majtkach. Chodzi mi o to, że babska golizna nie może zastępować mowy. Porno, zawsze toporne, nie może zastępować erotyki, zawsze pięknej. Sama golizna nie jest niemoralna.

Rozbieranie się kobiet to przedpotopowe znakowanie terenu? Nic to nie znaczy. Wzmaga pogardę do kobiety jako istoty nadal niemej.

Trzeci temat europejski: wojna. Tu też widzę atawizm i zakłamanie. Sięgnę w tej sprawie po celne opinie wspaniałej rosyjskiej myślicielki Natalii Basowkiej (materiał z Akademii na RTR Planeta – uwielbiam te audycje, takich u nas nie ma): „Pokoju na planecie Ziemi jeszcze nie było. Żyjemy w cywilizacji wojny. Ileż nazw mają wojny! Obronna, napastnicza, kolonialna, religijna i najgorsza – domowa, kiedy zabija brat brata. Nasza realność to wojna. Pokój to utopia. O pokoju mówi się dużo, ale go nie ma. Wojna jest opisywana, a pokój – nie. Ciągle żywy jest atawizm: polowanie nie z powodu głodu, ale dla przyjemności zabijania, a wręcz szczęśliwości. Doskonalenie maszyn do zabijania oznacza śmierć kultury i kultury duchowej. Zabijanie narodów to zabijanie kultury, idei, ekonomii. Usprawiedliwiony jest tylko jeden rodzaj wojny: to sytuacja, kiedy ktoś napadł na twój dom i chce go odebrać. Bronimy swego domu, bo wróg przyszedł po łupy i jesteśmy przekonani, że ta wojenna postawa pozostaje godna. Rzeczywiście to jedyna godna wojna. ■

Janusz Korbel

Tożsamość w nowych okolicznościach. Jako członek tzw. komitetu sterującego projektu, dotyczącego wspierania rozwoju regionu puszczańskiego, zapoznałem się z opracowaniem na temat obecnego stanu regionu, jego słabych i mocnych stron. To efekt pracy zespołu naukowców, który ma posłużyć wytyczeniu najlepszych kierunków wspierania lokalnych działań. Chociaż praca jest bardzo obszerna i kosztowała dużo pieniędzy, niewiele z niej nowego udało mi się dowiedzieć. Bo że region się starzeje, wiedziałem i wcześniej, natomiast propozycja nauki tańca i sztuk walki jako remedium na uciekanie młodzieży budzi moje wątpliwości. Bo dlaczego nie strzelanie z łuku? A może nauka języków, może hotelarstwa, a może tradycyjnego stolarstwa, rolnictwa ekologicznego?

Byłem wczoraj na zakupach w wielkopowierzchniowym sklepie międzynarodowej sieci, który jest współczesną agorą dla mieszkańców miasteczka i okolicznych wsi. Stojąc w kolejce do kasy patrzyłem na kolejki przy trzech pozostałych i nie zauważyłem ani jednej osoby młodszej niż 50 lat. Wbrew sygnałom o ubożeniu regionu (?) niektórzy robili całkiem spore zakupy.

W drodze powrotnej wstąpiłem do znajomego stolarza, który robi drzwi koleżance. Wreszcie spotkałem przedstawiciela dużo młodszego pokolenia. To energiczny człowiek i dobry fachowiec. Pokazał mi drzwi, które właśnie wykańczał i oznajmił: „Wczoraj telefonicznie zawiadomiono mnie, że dostałem robotę w Finlandii i za kilka dni wyjeżdżam tam na rok. Będzie zapieprz, ale dobrze zarobię, a tutaj wrócę odpocząć”. Zrozumiałem go. W mojej młodości nie było takiej szansy. Znam kilka osób, które sprowadziły się tutaj i poszukują stolarzy. Chociaż to region z długą tradycją, wszyscy stolarze mają bardzo odległe terminy lub nie chcą się

podjąć zadania. Paradoks!

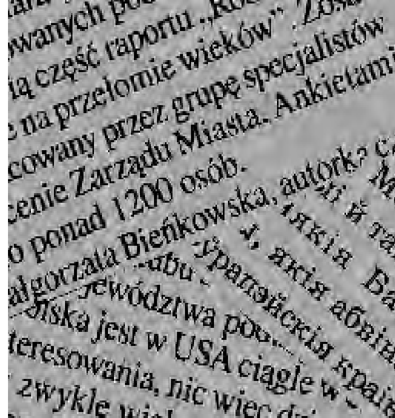
Rozmawiam z moim byłym studentem z wydziału leśnego – teraz pracuje w charakterze pomocnika w nowej restauracji, ale planuje wyjazd na jakiś czas do Niemiec, gdzie kucharzem jest jego kumpel: „Chcę się przyuczyć i może wrócę do Białowieży. Może założę własny biznes turystyczny” – dodaje. A w radiu ktoś cytuje włoskiego milionera, który naraził się tam podobno ludziom, mówiąc o bezrobociu: „Praca jest, ale nikt się do niej nie kwapi”. Tylko znajoma dentystka nie zamierza wyjeżdżać: ludzie zawsze będą leczyć zęby – i młodzi, i starzy.

Tymczasem naukowcy, autorzy wspomnianego opracowania, chcą zatrzymać młodzież, proponując kursy tańca i uważając, że największym pracodawcą są Lasy Państwowe, co było prawdą, ale kilkadziesiąt lat temu. Co innego mówią szukający pracy absolwenci technikum leśnego, największej szkoły w okolicy. Naukowcy proponują jak urządzić życie, żeby w regionie było lepiej. Uważają, że mamy tutaj zacofaną turystykę, bo opierającą się na przestarzałych wartościach przyrodniczych i kulturowych. Niestety, sugerowana przez nich nowoczesność nie została zdefiniowana, można się tylko domyślać, że chodzi o wyższy standard hoteli i gastronomii, chociaż akurat ten w Białowieży zaspokaja najbardziej nawet wybredne gusta i najgrubsze portfele.

Przez lata zajmowałem się planowaniem przestrzennym na uczelni i w praktyce zawodowej. Wyniosłem z tego podstawowe doświadczenie, że nie powinniśmy zajmować się zarządzaniem życiem, lecz powinniśmy to życie polubić, stać się jego przyjacielem i pomagać ludziom w tworzeniu jego odpowiednich ram, by różne funkcje sobie nie przeszkadzały. Życie samo wypełni ramy. Przyjaciółmi życia są niewątpliwie ci wszyscy, którzy wyszukują piękne krajobrazy, stare chatki i stare fotografie, którzy nie pozwalają zaniknąć naszej lokalnej mowie i wszystkiemu, co stanowi o niepowtarzalności, na przykład lokalnym cechom architektury. Ale to tylko maleńka nisza. Przedłużająca życie wspomnieniom, które mogą lec w gruzach w konfrontacji z nieuchronnymi procesami. Bo życie to nie tylko pamiątki, chociaż pamiątki zawsze wzruszają, to przede wszystkim proces, przyspieszający w nieznanym w historii kultury tempie. Ci, co chcą życie kształtować według swoich pomysłów i przywiązań skazani są na nieustanny stres i porażki. Ileż obiektów architektonicznych zburzono, bo okazały się niepotrzebne, niefunkcjonalne, nierentowne. Nie namawiam do bezwładnego płynięcia w tym nurcie – uważam, że rolą i obowiązkiem polityki jest budowanie struktury, ułatwiającej ten proces. Potrzebne są do tego twarde dane, a nie poglądy, opinie i przyzwyczajenia. Zastanawiamy się w kółko, jak wyrównać dysproporcje między regionami (z jakichś powodów uznaliśmy, że dobrze je wyrównać – nie starcza już czasu na zastanowienie, czy w każdej kategorii, a to też ważny temat), ale chcemy też zachować różnice! Ci młodzi ludzie wyjeżdżający za granicę, żeby się nauczyć i zarobić, mogą po jakimś czasie tutaj wrócić. Mogą nawet kultywować różne aspekty lokalnej kultury, pod warunkiem, że nie będą się czuli zamknięci w lokalnej, przestarzałej świadomości, odcięci przez słabą infrastrukturę.

Nie wiemy jednak, co przyniosą najbliższe lata. Według poważnych badaczy świat znalazł się podobno na krawędzi. Obecny kierunek i nasze przyzwyczajenia nie pozwalają na łatwe wyjście z permanentnego kryzysu w skali globalnej. Propozycje rozwoju w oparciu o to, co już było, to odgrzebywanie nieboszczyka. Wykładnia wzrostu geometrycznego prowadzi pod ścianę. Dlatego młodzi są mobilni, wyjeżdżają, chcąc się uczyć, chcąc zarobić, chcąc poznać odpowiedzi na współczesne wyzwania, chcąc mówić własnym językiem, a nie stereotypami. A jedną z tych odpowiedzi jest i odwrotny kierunek – z dużych miast na prowincję. Obserwowany w różnych krajach. To też nieuchronne przyjmowanie przyjezdnych, także cudzoziemców, do swoich tradycyjnych regionów. Nasi obrońcy tożsamości na razie „zasłynęli” zamalowywaniem dwujęzycznych nazw miejscowości. Kolega, amerykański dziennikarz kwartalnika społecznego, podesłał mi ciekawy artykuł – o tym, jak niektóre regiony chętnie przyjmują ludzi starszych. Nam starsi ludzie kojarzą się z wymierającymi wioskami wzdłuż wschodniej granicy. W tym artykule czytam, że prowincjonalne ośrodki zyskują na osiedlaniu się tam ludzi starszych z klasy średniej, którzy chcą przeżyć spokojnie ostatnie lata coraz dłuższego życia. Ludzie ci nie są już „na dorobku”, nie mają już takich wydatków jak w młodości, nie utrzymują dzieci i swoje zarobki, emerytury, oszczędności chętnie lokują lokalnie we wszystko co ich cieszy, a że cieszą ich rzeczy miejscowe, wspierają wiele oddolnych, lokalnych inicjatyw, w których potrafią się zakochać. Często po latach pracy w dużych ośrodkach posiadają nieprzeciętne umiejętności. Są więc bardzo cennymi obywatelami. Mogą też stymulować rynek pracy, bo potrzebują opieki medycznej i sporo na nią wydają! Może więc – w myśl zasady, że lepiej być przyjacielem życia niż jego szefem (co zawsze prowadzi do stresów i nerwic) – zamiast się martwić starzeniem się społeczeństwa na Podlasiu, spróbujmy „zagospodarować” tę sytuację, budujmy z prowincji atrakcyjne środowisko dla ludzi starszych, a oni z kolei może stworzą rynek dla młodszego pokolenia, związany z opieką i usługami. Bo jedynym sposobem powstrzymania wyjazdów młodych byłoby odebranie paszportów i nakazy meldunkowe, ale do słusznie minionych czasów nikt wracać już nie chce.

A wracając do tytułowej tożsamości – to nie zachowamy jej tylko w oparciu o wspomnienia i izolację, lecz zapraszając do niej nowych uczestników teatru życia prowincji. ■

Opinie, cytaty

– Białystok jest największym skupiskiem Białorusinów. Uważam, że 30 procent obywateli Białegostoku (miasto liczy prawie 300 tys. mieszkańców – **red**.) *to Białorusini. Spis Powszechny nie oddaje rzeczywistego stanu. Wielu ludzi w Polsce nie przyznaje się do swojej narodowości. To wynika z wielu uwarunkowań, choćby z braku tolerancji dla odmienności, innych narodowości, religii. Zresztą samo słowo tolerancja jest dla mnie obraźliwe. Bo to zakłada podział ludzi na tolerujących i tolerowanych, na pana i sługę. I w ten sposób, co spadnie z pańskiego stołu, jest nasze. Taka jest prawda. A o liczbie Białorusinów w Białymstoku najlepiej mówi liczba cerkwi prawosławnych. Jest ich dwanaście. Wszystkie, podczas większych świąt, są pełne. Wierni to w zdecydowanej większości Białorusini.*

Jan Syczewski, przewodniczący BTSK, „Przegląd Prawosławny”, luty 2014

– „Muzeum instytucją” jest Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach, niegdyś wsi, a dzisiaj dzielnicy Bielska Podlaskiego. Muzeum pielęgnuje polskie i białoruskie tradycje tej miejscowości. To prywatne muzeum już nie tylko kolekcjonuje eksponaty, ale ma też rozbudowaną ofertę edukacyjną i kulturalną: organizuje czasowe wystawy, warsztaty, prowadzi ludowy zespół, wydaje książki.

Andrzej Lechowski, dyrektor Muzeum Podlaskiego w Białymstoku, Onet.pl, 9 lutego 2014

Непатрэбная?

– Я пачула дзве прычыны. Па-першае, дэкан філалагічнага факультэта, на якім я зараз працую, сказаў, што я непрыдатная для гэтага факультэта. А рэктар сказаў, што ўніверсітэт не мае фінансаў, што зараз беспрацоўнымі могуць быць нават прафесары. Я нават адчула сябе так, быццам сама вінаватая ў складанай фінансавай сітуацыі ўніверсітэта. (...) Я б не хацела прадказваць ці бачыць у гэтым нейкі „чорны сцэнар”, але мушу сказаць, што гэта не прадракае нічога добрага. Нас толькі тры чалавекі на кафедры. І не ведаю, ці будзе кафедра існаваць, калі застануцца толькі дзве асобы.

– Я задавала пытаньне рэктару, як ён бачыць Унівэрсытэт у Беластоку, дзе ня будуць працаваць людзі, якія займаюцца дасьледаваньнем беларуска-польскага памежжа. Пакуль пытаньне засталося без адказу. Але для мяне гэта выглядае сьмешна. (...) Уся наша катэдра была заангажаваная ў выкладаньне на вядомай катэдры беларусістыкі. Але пасьля сыходу на пэнсію яе загадчыцы пані прафэсар Альжбэты Смулковай гэтая праца амаль што скончылася. Напрыклад, я выкладала «Антрапалёгію культуры», «Культуру Беларусі», «Журналісцкія тэхнікі» на катэдры беларусістыкі. Гэтыя прадметы ў мяне і маіх калегаў з катэдры беларускай культуры адабрала кіраўніцтва філялягічнага факультэту. Ну, у выніку мы як вельмі прафэсійныя выкладчыкі знайшлі сабе працу на іншых спэцыяльнасьцях. А зараз узьнікла пагроза звальненьня менавіта праз гэта.

Д-р **Лена Глагоўская** на Радыё Рацыя і Радыё Свабода, 13 лютага 2014

– Калі выбухнула справа „Нівы”, калі абвінавацілі „Ніву” ў нейкіх прыдуманых злачынствах, менавіта спадар Збігнеў Рамашэўскі супольна з жонкай сярод першых выступілі ў нашу абарону, асабіста прыязджалі на нашыя суды і абаранялі нашае добрае імя, калі пабачылі ў чым справа. Дапамагалі ўсебакова, цікавіліся, між іншым дзякуючы іх ангажаванасці мы выйгралі працэс „Нівы”. Таксама варта згадаць, што калі мы адбудоўвалі Беларускае Радыё Рацыя, то менавіта спадар Рамашэўскі супольна з жонкай вельмі спрыялі гэтай ініцыятыве, яны заўсёды былі нашымі прыхільнікамі і нашымі добрымі пасланцамі гэтай ідэі.

Успамін **Яўгена Вапы**, галоўнага рэдактара тыднёвіка „Ніва” і старшыні ўправы Беларускага Радыё Рацыя, racyja.eu, 14 лютага 2014

(...) Цяжка сабе ўявіць, якія могуць быць практычныя вынікі прыняцця гэтага дакументу (стратэгіі развіцця беларускамоўнай адукацыі ў Польшчы – рэд.). Асіміляцыя і дэмаграфічны крызіс – гэта неаспрэчныя факты. Мен-

шае зацікаўленне беларускамоўным навучаннем, спыненне набору студэнтаў на беларускую філалогію – гэта другі факт. Змяншэнне колькасці тых, хто дэкларуе сябе беларусам у святле апошняга перапісу, гэта калі не факт, то як мінімум афіцыйныя лічбы. З гэтых лічбаў заўсёды будуць зыходзіць тыя, ад каго залежыць фінансавая дапамога беларускай меншасці. У цэлым можна сказаць так: стратэгія развіцця ёсць, але само развіццё – пад пытаннем.

Кастусь Бандарук, Радыё Рацыя, 12 лютага 2014

W gminie Krynki liczba ludności pod koniec 2013 r. wynosiła 3342 osoby. W ubiegłym roku zawarto 14 związków małżeńskich, przyszło na świat 20 dzieci, zmarło zaś 37 osób. Wśród imion nadawanych dziewczynkom najpopularniejsze były Lena, Anita, Roksana, Zinaida, Zofia, Aleksandra oraz Olga. Najpopularniejsze imiona męskie to Oliwier, Filip, Kacper, Daniel, Zbigniew oraz Antoni. (....) Teraz w Krynkach jest mało mieszkańców, z roku na rok coraz więcej osób wyjeżdża do Białegostoku lub Warszawy za pracą – powiedziała nam Magda, mieszkanka Krynek. – Duża część mojej rodziny również wyjechała za granicę, tam mają dosyć dobrą pracę i lepiej im się żyje. Najwięcej osób jest w Krynkach latem i na święta, kiedy wszyscy się zjadą. Wtedy na naszym rondzie można spotkać wielu znajomych.

iSokolka.pl, 21 lutego 2014

Osoby uważane za więźniów politycznych w Białorusi z punktu widzenia kodeksu karnego kraju, gdzie ich skazano – są kryminalistami. Z punktu widzenia Polski czy Unii Europejskiej – są więźniami politycznymi. Z naszego punktu widzenia to kryminaliści, bo jest na nich artykuł – za chuligaństwo, za rzucanie kamieni, za poniżanie władzy i tak dalej. (...) Polska, która inicjowała wszystkie sankcje dla Białorusi, ma z nią 5 mld dol. obrotów handlowych. Z jednej strony mówią więc oni (Polacy): „Och, oni łamią prawa człowieka, to dyktator”, a z drugiej – 5 mld dolarów.

Josef Szagal, ambasador Izraela w Mińsku, 6 lutego 2014 w wywiadzie z dla rosyjskojęzycznego kanału telewizyjnego RTVi (za Onet.pl)

– Białoruś jest zadowolona, bo opozycjonista okazał się oszustem. Ja jestem zadowolony częściowo, bo ten proces się skończył. Spodziewałem się gorszego wyroku, bo wiadomo, że żaden sędzia nie będzie podważał wyroku kolegi, z którym pracuje. Ale widocznie nie chcieli, żeby ta sprawa poszła wyżej, do Warszawy. Jednak tak tego nie zostawię. Wyrok blokuje mi możliwość ubiegania się o odszkodowanie (chociażby za ponad 80 dni aresztu, gdzie głodowałem na znak protestu). Będę starał się na drodze cywilnej udowodnić, że opinie biegłych i inne dowody zostały sfabrykowane.

Andriej Żukawiec, po ogłoszeniu wyroku w białostockim sądzie, „Gazeta Wyborcza. Białystok”, 7 lutego 2014 ■

Minął miesiąc

W regionie. 6 lutego w Galerii Krynki, prowadzonej przez Fundację Villa Sokrates, otwarto wystawę znanej białoruskiej artystki z Podlasia, mieszkającej w Warszawie, pracującej w tamtejszej Akademii Sztuk Pięknych, Małgorzaty Dmitruk. Autorka czarno-fioletową kreską markera rozrysowała na ścianach, podłodze i suficie galerii wnętrze tradycyjnego domu/mieszkania, nawiązującego do czasów swego dzieciństwa. Wystawa będzie otwarta przez dwa miesiące, jej kuratorem jest Leon Tarasewicz. *Czyt. str. 50*

6 lutego Sąd Okręgowy w Białymstoku ze względów formalnych uchylił skazujący wyrok i umorzył sprawę Białorusina Andrieja Żukowca, oskarżonego o oszustwo przy uzyskaniu pod koniec lat 90. prawie 700 tys. dolarów kredytów w swoim kraju. Sąd uznał, że nie był spełniony tzw. warunek podwójnej karalności, bo w listopadzie 2009 r. nastąpiło przedawnienie karalności czynów zarzucanych Żukowcowi w kraju, gdzie one miały nastąpić. Wyrok jest prawomocny. Proces Żukowca był jednym z najdłuższych wśród prowadzonych przez białostockie sądy – rozpoczął się w 2006 r.

W odpowiedzi na grudniową uchwałę Rady Wydziału Filologicznego UwB o zawieszeniu rekrutacji na wszystkie specjalności filologii białoruskiej, Barbara Piekarska, przewodnicząca Stowarzyszenia na rzecz Dzieci i Młodzieży Uczących się Języka Białoruskiego AB-BA w Białymstoku skierowała list otwarty do rektora UwB prof. Leonarda Etela. W liście przypomniała m.in. o znaczeniu białoruskości dla powstania i działalności uczelni oraz zwróciła uwagę na niewielką aktywność uczelni w pozyskiwaniu studentów na likwidowane obecnie kierunki. *List publikujemy na str. 55*

11 lutego w Urzędzie Wojewódzkim w Białymstoku wojewoda Maciej Żywno wraz z przedstawicielami mniejszości białoruskiej oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji poinformowali o sfinalizowaniu prac nad „Strategią rozwoju oświaty mniejszości białoruskiej w Polsce". Dokument powstawał prawie dwa lata. Przedstawia obecną sytuację oświaty białoruskiej w naszym regionie oraz proponuje zestaw koncepcji jej rozwoju w najbliższym cza-

Фота Юркі Хмялеўскага

Маргарыта Дмітрук і Лявон Тарасэвіч акрылі лютаўскі вернісаж у Галерэі „Крынкі" на фоне „хатняй бібліятэкі"

sie. Wśród ważnych zadań, stojących przed białoruską oświatą, jest m.in. wsparcie filologii białoruskiej UwB, zapewnienie ciągłości nauczania języka od przedszkola po studia i wydanie publikacji gromadzącej wiedzę na temat historii mniejszości białoruskiej na Podlasiu. Niektórych propozycji mniejszości białoruskiej nie udało się włączyć do strategii, w tym np. wprowadzenia obowiązkowej edukacji dotyczącej mniejszości białoruskiej na terenie szkół woj. podlaskiego czy powstania centrum metodycznego dla nauczycieli języka białoruskiego w Białymstoku i centrum kultury i edukacji białoruskiej.

.12 lutego 15-lecie swego istnienia obchodziła Katedra Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Białymstoku. Jest to jedyna w kraju taka placówka akademicka. Z okazji jubileuszu w cerkwi Zmartwychwstania Pańskiego w Białymstoku miała miejsce okolicznościowa liturgia święta.

13 lutego w Gminnym Centrum Kultury w Gródku odbyła się prezentacja książki Jerzego Geniusza (Jurki Henjusza) „Smykam pa sercy". Jurka Henjusz – nieżyjący syn słynnej białoruskiej poetki Łarysy Henjusz – przez wiele lat był lekarzem w Gródku. Z tego okresu pochodzą też jego teksty i poezje zamieszczone w książce. Ich wyboru dokonała Mira Łuksza, białoruska poetka i dziennikarka „Niwy", a redakcyjnie wspomógł ją Witalis Łuba, redaktor „Niwy". Publikację wydała białostocka biblioteka internetowa Kamunikat.org. Podczas promocji książki obecny był syn autora Michał Geniusz. 2 lutego podobna prezentacja odbyła się w Bielsku Podlaskim, a dwa dni później w Hajnówce.

15 lutego obchodzono Światowy Dzień Młodzieży Prawosławnej. Został on proklamowany w 1992 r. przez liderów Syndesmosu, międzynarodowej prawosławnej organizacji młodzieżowej. W Podlaskiem gościła z tej okazji młodzież z Rosji i Ukrainy. Oficjalne uroczystości odbywały się w siedzibie Akademii Supraskiej.

W połowie lutego nad supraskimi katakumbami wybudowano zadaszenie. Po trzydziestu latach zdecydowano się nareszcie chronić to niezwykłe, zabytkowe miejsce, które czeka na renowację i stosowną opiekę konserwatorską.

17 lutego służby weterynaryjne poinformowały o znalezieniu w okolicach wsi Grzybowszczyzna w gminie Szudziałowo, około 900 metrów od granicy z Białorusią, martwego dzika, u którego potwierdzono ASF – wirus afrykańskiego pomoru świń. Następnego dnia poinformowano o drugim takim przypadku pod Ozieranami w sąsiedniej gminie Krynki, gdzie także znaleziono zainfekowanego padłego dzika. Powiatowy inspektor weterynaryjny w Sokółce zarządził sprawdzenia stanu zdrowia świń w gospodarstwach hodowlanych, leżących w promieniu 10 km od gminy Szudziałowo. Wprowadzono też zakaz polowań, a także zakaz przewożenia świń oraz materiałów biologicznych z terenu, gdzie znaleziono martwego dzika. Już w sierpniu 2013 r. wojewoda podlaski wydał przepisy obostrzające zasady hodowli świń oraz organizacji ich targów i wystaw. Obostrzenia dotyczą również polowań na dziki. Chorobę afrykańskiego pomoru świń (ASF) pierwszy raz opisano w 1921 roku w Kenii. Do Europy wirus przywędrował w 1957 r. W Europie Wschodniej choroba ta pojawiła

racyja.eu

Стратэгія для беларускай асветы ў Польшчы была прынята ў прысутнасці падляшскага ваяводы Мацея Жыўны. Побач Барбара Пякарская (АБ-БА) і дырэктар бельскага белліцэя Андрэй Сцепанюк

się w 2007 r. Jest ona trudna do zwalczania, bo nie ma na nią szczepionki. Choroba przenoszona jest przez dziki, które często przychodzą do zabudowań w poszukiwaniu pożywienia. ASF nie jest groźna dla ludzi.

Konserwator zabytków nakazał usunięcie złotych elementów z XVIII-wiecznej zabytkowej cerkwi św. św. Kosmy i Damiana na cmentarzu w Czyżach. Ornamenty na niej pojawiły się z inicjatywy miejscowych parafian, bez zgody konserwatora, czyli nielegalnie. Proboszcz parafii, o. Jan Romańczuk, oświadczył, iż mimo stanowiska parafian zastosuje się do decyzji konserwatora.

21 lutego w Gminnym Centrum Kultury w Gródku otwarto wystawę prac Doroty Sulżyk „Co można wyczarować z filcu". Artystka umieściła na niej swoje prace o bardzo zróżnicowanym przeznaczeniu – ubrania, dodatki, zabawki, ozdoby. Dorota Sulżyk przez wiele lat była w zespole redakcyjnym „Czasopisu". Wystawa potrwa do 7 marca.

Łącznie ponad 10,2 tys. osób przekroczyło w styczniu pieszo granicę w Kuźnicy przez nowo otwarte przejście – wynika z danych Podlaskiego Oddziału Straży Granicznej. Zdecydowaną większość z nich – 9,7

To się nie zgadza

Jerzy Giedroyc, gdyby żył, z pewnością byłby mocno zaniepokojony nieszczególną obecnie rangą Uniwersytetu w Białymstoku. Kiedy w drugiej połowie lat 90. placówka ta się usamodzielniała, udzielił on jej swego moralnego poparcia, będąc przekonany, że taki uniwersytet odegra ważną rolę nie tylko w regionie i kraju, ale całej w Europie Środkowo-Wschodniej. Wskazywał główne atuty – pograniczne położenie Białegostoku i silne związki historyczne z sąsiednimi narodami, przede wszystkim z Białorusinami, mając na uwadze również obecną na miejscu naszą mniejszość.

Z takiej szansy Uniwersytet w Białymstoku jednak nie skorzystał, a zróżnicowanie kulturowe regionu dawno przestało mieć większe znaczenie tak w pracy naukowo-badawczej, jak i kształceniu studentów.

Zaraz po usamodzielnieniu się uniwersytetu mogło się wydawać, iż białorutenistyka rozwinie tu skrzydła. Powołano filologię białoruską i katedrę kultury białoruskiej. Wśród pracowników naukowych, których w to zaangażowano, całkiem sporo było tutejszych Białorusinów.

Ta próba wykorzystania potencjału białoruskiego skończyła się jednak fiaskiem. Przyczynili się do tego niestety także pracujący na uczelni Białorusini, którzy zamiast działać wspólnie i dla dobra sprawy, dbali przede wszystkim o własne pozycje i kariery naukowe, nieraz szkodząc jeden drugiemu. W dodatku białoruskość znalazła się w odwrocie w coraz bardziej z roku na rok zrusyfikowanym państwie białoruskim, co jeszcze bardziej pogłębiło asymilację i polonizację naszej mniejszości. Białorutenistyka szybko okazała się kierunkiem mało atrakcyjnym, nie dającym absolwentom możliwości znalezienia pracy w wyuczonej specjalności.

To musiało źle się skończyć. Zaczęło się od problemów z naborem studentów. Z trudem kompletowano, a i to nie za każdym razem, kolejne roczniki. Zawsze brakowało chętnych, a jeśli już, to byli to raczej słabsi studenci. Od października naboru nikt już nie będzie ogłaszał.

Wkrótce może przestać istnieć także katedra kultury białoruskiej. Nikt na uniwersytecie nie ma wizji jej działania. Władze uczelni tym się jednak nie przejmują. Oto bez żalu postanowiły rozstać się z naszą redakcyjną koleżanką dr hab. Heleną Głogowską, wybitną specjalistką w dziedzinie badania dziejów kultury białoruskiej. Ma ona ogromne osiągnięcia w pracy naukowej, której owocem są także liczne artykuły i reportaże, opublikowane w „Cz". Jesienią ub.r. obroniła pionierską pracę habilitacyjną o stosunkach polsko-białoruskich w okresie międzywojennym. I oto białostocka uczelnia zamiast wykorzystać taki talent i potencjał, postanowiła ją zwolnić, motywując tę decyzję trudnościami finansowymi.

Naszą koleżankę z pewnością z otwartymi rękoma przygarną gdzie indziej, ale to, że rezygnuje z niej uniwersytet białostocki, będzie niepowetowaną stratą nie tylko dla tej uczelni, lecz także dla regionu, który tak przecież szczyci się wielokulturowością. W praktyce jak widać to się nie zgadza. Bo badacze tutejszej wielokulturowości, i to tak wysokiej rangi jak Helena Głogowska, po prostu okazują się niepotrzebni. I to w sytuacji, gdy białostocka uczelnia mimo wszystko próbuje się ratować i otwiera nowe kierunki w ramach sieci uniwersytetów pogranicza, czyli wspólnie m.in. z Grodnem, Baranowiczami i Brześciem. Ogłoszono właśnie nabór na specjalność „Kreatywność, sztuka, media". Są to studia płatne, adresowane m.in. do młodzieży z Białorusi, które mają dać absolwentom „wiedzę i umiejętności, pozwalające na wysokim poziomie pracować w radiu, telewizji, redakcjach gazet i czasopism". Przedmioty będą wykładane po rosyjsku i angielsku.

Całkiem odwracając się od białoruskości i pozbywając się wysokiej klasy specjalistów Uniwersytet w Białymstoku daleko jednak nie zajdzie, nie osiągnie prestiżu i nigdy nie stanie się liczącą się w kraju placówką naukową.

Jerzy Chmielewski

Фота Юркі Хмялеўскага

Выставу прац Дароты Сульжык (крайняя справа) у Гарадку ўпрыгожыў выступ беларускага калектыву „Кумы і сванькі" з Беластока

tys. – stanowili obcokrajowcy, a tylko prawie pół tysiąca Polacy Średnio na dobę w ten sposób granicę w Kuźnicy przekracza ponad trzysta osób, głównie w celu dokonania zakupów po polskiej stronie. Do końca 2013 r. w Podlaskiem pieszo granicę z Białorusią można było jedynie przekraczać na turystycznym przejściu granicznym w Białowieży. Z danych POSG wynika, że w całym 2013 r. granicę w Białowieży przekroczyło blisko 4,7 tys. osób (mniej niż połowa tego, co w ciągu jednego miesiąca w Kuźnicy).

O 11 proc. wzrósł w 2013 r. ruch ciężarówek na polsko-białoruskich przejściach granicznych w Podlaskiem. Z danych Izby Celnej w Białymstoku wynika, że w 2013 r. na dwóch podlaskich przejściach granicznych z Białorusią – w Kuźnicy i Bobrownikach – odprawiono 532 tys. samochodów ciężarowych. W 2012 r. było ich 476 tys.

Фота Юркі Хмялеўскага

Ruch ciężarówek na polsko-białoruskich przejściach granicznych w Podlaskiem wciąż się wzmaga. Na drogach dojazdowych dochodzi też do wypadków. Na zdjęciu – przewrócony tir na białoruskich numerach w rowie przy drodze Białystok – Bobrowniki. Do wypadku, z powodu silnej mgły, doszło 21 lutego nad ranem. Kierowcy na szczęście nic się nie stało

I gdzie ta wielokulturowość?

Białostocka „Gazeta Wyborcza" z okazji przypadającej w tym roku 25. rocznicy zapoczątkowania przemian demokratycznych w Polsce zorganizowała plebiscyt, mający wskazać dziesięć najbardziej zasłużonych dla Białegostoku osób w ostatnim ćwierćwieczu. Czytelnicy przez kilka tygodni zgłaszali kandydatury, potem przez kolejnych kilka głosowali. Odbywało się to drogą internetową.

W ten sposób powstała 20-osobowa lista. Otwiera ją rysownik i animator Tomasz Bagiński, tuż za nim uplasował się prezydent Ryszard Kaczorowski. Na liście tej znaleźli się też m.in. fotografik Wiktor Wołkow, piłkarz Tomasz Frankowski, kompozytor Jerzy Maksymiuk i piosenkarz Janusz Laskowski. Nie ma tam natomiast ani jednej osoby spośród społeczności białoruskiej i prawosławnej. O czym to świadczy? Najwyraźniej o niemiarodajności tego plebiscytu. To nieco dziwne, bo białostocka „Gazeta Wyborcza" zróżnicowanie mieszkańców stolicy województwa stawia zawsze na ważnym miejscu, wynosząc na piedestał autorytety polsko-białoruskie, Sokrata Janowicza czy przyjaciela redakcji Leona Tarasewicza.

Prasa przeżywa obecnie trudne chwile. Nakłady wydań papierowych są już niewielkie, czytelnicy w większości przerzucili się na Internet. Tu jednak tytułom prasowym trudno się przebić i mieć rolę opiniotwórczą, czego dowodem wydaje się być tenże plebiscyt białostockiej gazety. (**st**)

W kraju. 13 lutego w Warszawie w wieku 74 lat zmarł Zbigniew Romaszewski, legenda opozycji antykomunistycznej i ruchu Solidarność, wieloletni senator, w ostatnich latach zwią-

zany z PiS. Żywo interesował się sprawami białoruskimi, w tym problemami naszej mniejszości. W 2005 r. jako senator zaniepokoił się sądowym procesem w głośniej sprawie wydawców „Niwa”. Jego osobiste zaangażowanie i obecność na sali sądowej była wielkim wsparciem moralnym dla – bezpodstawnie jak się okazało – oskarżonych.

Jak poinformowali białoruscy dyplomaci obecni podczas turnieju Euro Ice Hockey Challenge w Gdańsku, w trakcie zaplanowanych w maju w Mińsku mistrzostw świata Elity w hokeju na lodzie Białoruś wprowadzi ruch bezwizowy. Ma on obowiązywać od 25 kwietnia do 31 maja. Podstawą do przekroczenia granicy będzie bilet na jakikolwiek mecz mistrzostw świata w hokeju. Taka wejściówka zawiera cztery elementy – poza biletem jej nabywca ma zagwarantowany nocleg, kartę kibica zapewniającą darmowe przejazdy środkami komunikacji publicznej w Mińsku oraz prezent. Średni koszt takiego pakietu wynosi 100 euro.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłosiło wyniki pierwszego naboru wniosków w ra-

Шэсце беларускай песні па Беласточчыне

У лютым як штогод па Беласточчыне прайшло шэсце беларускай песні. Так старшыня БГКТ Ян Сычэўскі назваў – адкрываючы – конкурсныя агляды ў рамках сёлетняга фестывалю, якія адбыліся ў Беластоку, Дуброве-Беластоцкай, Сямятычах, Бельску-Падляшскім і Гайнаўцы. Паводле яго, „гэтыя канцэрты маюць вялікі прэстыж і вялікі артыстычны ўзровень”.

Гэта быў ужо 45-ты конкурс. БГКТ пачало арганізаваць іх у 1970 г., а ў палове 1990-х пераназваны былі фестывалем, для павышэння рангу мерапрыемства. У гэтым годзе быў гэта ўжо XXI Фестываль „Беларуская песня – 2014” (такі ёсць поўны назоў).

Некаторыя закідаюць, што гэты фестываль кожны год амаль аднолькавы. Нібыта заўсёды такі сам яго сцэнар ды музычны ўзровень. Але так яно да канца не ёсць. Штосьці, аднак, мяняецца. Прытым і на добрае, і на нядобрае.

Найбольш відавочна тое, што з году ў год на сцэне штораз менш ёсць аўтэнтычнага фальклору. Бабулі і дзядулі, якія спявалі такія песні, амаль усе ўжо паўміралі. Моладзь, якой усё-такі выступае заўсёды даволі шмат, спявае сучасныя песні, а калі даўнія, то ў сучаснай аранжыроўцы. У гэтым годзе можна было нават пачуць – бадай упершыню – ажно некалькі калектываў у стылі фольк-рока.

На жаль, амаль усе прэзентаваныя песні – на літаратурнай мове. Рэдка хто спяваў на дыялекце. Надта ненатуральна гучалі народныя песні ў выкнанні спевакоў з-пад Бельска і Гайнаўкі са словамі на мове Коласа і Купалы. І рэпертуар пераважна ўжо нетутэйшы, не карэнны. „Заслуга” ў гэтым інструктараў з-за ўсходняй мяжы, якія цяпер працуюць з нашымі калектывамі.

Гэтую нядобрую з’яву надта перажывае Сцяпан Копа, вядомы на Беласточчыне музыколаг і калекцыянер нашага спявачага фальклору. Баліць яго, што шмат беларускіх песень гэта пераробкі з рускай эстрады. Прытым з парушэннем аўтарскіх правоў. Перакласці словы песень з рускай на беларускую мову, аказваецца, не ёсць ніякай праблемай. Шмат такіх перакладаў можна знайсці і ў інтэрнеце. Але чаму не пашукаць свайго, беларускага? – здзіўляецца Сцяпан Копа, калі, напрыклад, чуе папулярныя рускія шлягеры з рэпертуару славутага Кіркорава ў беларускім варыянце хлопца і дзяўчыны з Міхалова, падрыхтаваных Юркам Астапчуком з „Прымакоў”.

Конкурсная камісія, якая ацаняе выканаўцаў, павінна большую ўвагу звяртаць на тэксты. Не дапускаць, скажам, спеваў пра дзеўку, якую падпалілі трыма запалкамі, або пра іншую, незадаволеную з кавалера, якая заяўляе: „Паеду я на трактары і лепшага знайду”...

Нягледзячы на ўсё гэта не меншае зацікаўленне фестывалем БГКТ саміх выканаўцаў, як і гледачоў. У выпадку выканаўцаў датычыць гэта і моладзі, што, вядома, пазітыўнае. На жаль, сярод гледачоў моладзі амаль няма. Ужо ад многіх гадоў гэта не мяняецца.

Не мяняюцца таксама галоўныя арнанізатары. Хаця сёлета сярод іх паявіліся і іншыя, маладзейшыя, твары. (**юх**)

Фота Юркі Хмялеўскага

Беластоцкі гурт „Дэкада Бэнд” памяняў музычную формулу і на гэты раз выступіў з песнямі ў стылі фольк-рока

mach Programu „Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego” Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego 2009-2014 i Norweskiego Mechanizmu Finansowego 2009-2014. Wśród osiemnastu projektów, które otrzymały dofinansowanie, znalazł się złożony przez prawosławną diecezję lubelsko-chełmską projekt „Wschodniosłowiańskie dziedzictwo kulturowe – konserwacja, renowacja, digitalizacja zabytkowych cerkwi”. Pozwoli on też na przeprowadzenie prac remontowo-konserwatorskich w siedmiu cerkwiach i ich otoczeniu na terenie województw podlaskiego i lubelskiego – w Tomaszowie Lubel-

Dotacje samorządu województwa

31 stycznia zarząd województwa podlaskiego rozdzielił dotacje na realizację zadań w sferze kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, w tym na inicjatywy na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. Niżej publikujemy wykaz przyznanych dotacji – w wyniku otwartego konkursu ofert, ogłoszonego na początku grudnia ub.r. – dotyczących projektów skierowanych w całości lub częściowo do naszej mniejszości. W przypadku przedsięwzięć cyklicznych w nawiasie podano kwotę ubiegłoroczną. Następny taki konkurs zostanie ogłoszony na wiosnę, ale do podziału będzie już znacznie mniej środków. Większe przedsięwzięcia, jak festiwale piosenki białoruskiej i Basowiszcza, samorząd województwa wspiera już poza konkursem, ze środków na promocję.

- Ogólnopolski Festiwal „Piosenka Białoruska ‘2013” (organizator – Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne) – 10 000 zł
- Kupalle (Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne) – 6 500 zł
- Bandarouskaja Haściounia (Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne) – 5 000 zł
- Działalność białoruskich amatorskich zespołów artystycznych (Towarzystwo Kultury Białoruskiej w Białymstoku) – 6 000 zł (8 000 zł)
- Dożynki Białoruskie (wnioskodawca – Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne) – 5000 zł
- XXXIII Międzynarodowy Festiwal Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej (Stowarzyszenie Miłośnicy Muzyki Cerkiewnej) – 30 000 zł (29 000 zł)
- XXXIII Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej – „Hajnówka 2014” w Białymstoku (Fundacja „Muzyka Cerkiewna” w Hajnówce) – 30 000 zł (29 000 zł)
- „VIDOVDAN III” Festiwal kultury serbskiej w Białymstoku (Parafia Prawosławna św. Apostoła Jana Teologa w Białymstoku) – 8 000 zł (9 000 zł)
- Cykl wystaw w Galerii „Krynki” (Fundacja Villa Sokrates) – 8 000 zł
- XIX Festiwal Wielu Kultur i Narodów „Z wiejskiego podwórza” (Stowarzyszenie Miłośników Kultury Ludowej w Czeremsze) – 9 500 zł (10 000 zł)
- „Białoruskie Zeszyty Historyczne” nr 41, 42 (Białoruskie Towarzystwo Historyczne) – 4 500 zł (4 500 zł)
- Uzupełnienie zbiorów Biblioteki Białoruskiego Towarzystwa Historycznego (Białoruskie Towarzystwo Historyczne) – 4 000 zł (4 000 zł)
- Alfabet sztuki (Stowarzyszenie Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce) – 8 200 zł
- Przygraniczny Etniczny Alians (Stowarzyszenie Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce) – 17 000 zł
- Zakup prac plastycznych Iwana Suprynczyka do Poleskiej Galerii w Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach (Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach) – 1 800 zł
- Podlasko-Poleskie Spotkania w Tradycji „Tam po majowuj rosi” (Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach) – 5 000 zł (5 000 zł)
- Pieśni z okolic Puszczy Ladzkiej. Część I1 (Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach) – 6 000 zł (5 000 zł)
- Młodzieżowy obóz etnograficzno-językowy we wsi Szczyty (Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Orlańskiej) – 4 500 zł
- Majowyja sustreczy u Szczytach (SZCZYTY – Związek na rzecz Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej) – 6 000 zł
- Architektura – Ikona – Śpiew. Spotkania z kulturą w Supraślu (Fundacja „Oikonomos”) – 9 000 zł
- Wydanie albumu „Gródek w starej fotografii” – wydanie rozszerzone (Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Gródeckiej) – 3 000 zł
- Sympozjum międzykulturowe „Sokrat Janowicz. Pisarz transgraniczny” (Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza) – 4 500 zł
- Obchody Światowego Dnia Młodzieży Prawosławnej w Białymstoku (Bractwo Młodzieży Prawosławnej Diecezji Białostocko-Gdańskiej) – 8 000 zł
- AB-BA Orkiestra (Stowarzyszenie na rzecz dzieci i młodzieży uczących się języka białoruskiego „AB-BA”) – 11 000 zł
- „Tuman jaram, tuman dalinoju” – nagranie płyty w języku białoruskim w wykonaniu zespołu „Świtanak” (Białoruskie Towarzystwo Oświatowe) – 8 000 zł
- Śpiewajmy Razem – X jubileuszowy regionalny festiwal dziecięcej piosenki mniejszości narodowych (Białoruskie Towarzystwo Oświatowe) – 3 000 zł (4 000 zł)

skim, Hrubieszowie, Lublinie, Sławatyczach, Kobylanach, na Świętej Górze Grabarce i w Białowieży. Projekt realizowany będzie w latach 2014 –2015.

W Republice Białoruś. Białoruska milicja ścigała 23 kibiców piłkarskich za sfotografowanie się z hasłami wsparcia dla protestujących na kijowskim Majdanie. Zdjęcie pojawiło się w Internecie 27 stycznia. Dwóch kibiców zostało aresztowanych i skazanych na karę pięciu dni aresztu. Kilka dni wcześniej zatrzymano w Mińsku kilkanaście osób za udział w akcji solidarności z Ukraińcami demonstrującymi na Majdanie Niepodległości.

W nocy z 30 na 31 stycznia rozpoczęto zdjęcia do wspieranego przez władze filmu „Abel", opowiadającego o najnowszej historii Białorusi, w tym o protestach z 2010 r. Według niezależnych mediów ma to być odpowiedź na niedawno zrealizowany polski film „Żywie Biełaruś". Nowa produkcja ma bardzo wysoki jak na białoruskie warunki budżet– prawie 2 mln dol., dostała też wsparcie z Ministerstwa Kultury Białorusi.

Trzech młodych ludzi ze Słonimia w obwodzie grodzieńskim zostało zatrzymanych 31 stycznia podczas zjeżdżania z górki na sankach. Stworzyli oni na portalu społecznościowym VKontakte grupę i zaprosili chętnych do wspólnej zabawy na śniegu. Jednakże inicjatywa nie zyskała szerokiego odzewu i na górce pojawiły się tylko trzy osoby oraz… milicjanci. Stróże prawa uznali, że młodzieńcy zorganizowali nielegalne zgromadzenie, zatrzymali ich, przesłuchali na komisariacie, po czym zwolnili.

Tylko 23 przedstawicieli opozycji znalazło się wśród 67 069 członków komisji wyborczych, które będą liczyć głosy w wyborach do władz lokalnych 23 marca. Stanowi to 0,03 proc. składu komisji. To najmniej ze wszystkich dotychczasowych wyborów. Według grudniowego sondażu niezależnego ośrodka NISEPI, w nadchodzących wyborach zamierza wziąć udział 44 proc. wyborców. Chęć głosowania na kandydata, będącego zwolennikiem prezydenta Aleksandra Łukaszenki, zadeklarowało 30,2 proc. ankietowanych, na przeciwnika Łukaszenki – 21,9 proc., a na „innego kandydata" – 34,4 proc.

4 lutego w dawnym majątku Kościuszków w Mereczowszczyźnie w obwodzie brzeskim odbyła się uroczystość z okazji 268. rocznicy urodzin Tadeusza Kościuszki. Pamięć przywódcy powstania z 1794 r. i bohatera walk o wolność USA uczcili m.in. dyplomaci z Polski, Stanów Zjednoczonych, Ukrainy i Szwajcarii, przedstawiciele władz białoruskich i niezależni działacze społeczni.

Przedstawiciele białoruskiej opozycji wyrazili oburzenie wypowiedzią ambasadora Izraela w Mińsku Josefa Szagala o białoruskich więźniach w politycznych. Szagal w wywiadzie z 6 lutego dla rosyjskojęzycznego kanału telewizyjnego RTVi powiedział między innymi, że z punktu widzenia Izraela białoruscy więźniowie polityczni to kryminaliści. Opozycyjne organizacje zażądały odwołania ambasadora. Izraelski dyplomata oświadczył zaś, że jego słowa zostały niewłaściwie zinterpretowane i zapowiedział spotkanie z politykami opozycji w celu wyjaśnienia nieporozumień, które narosły wokół jego kontrowersyjnych słów.

8 lutego na targach książki w Mińsku odbyła się prezentacja najnowszej książki znanej białoruskiej pisarki Swietłany Aleksijewicz „Czas second hand". To piąta i ostatnia część jej cyklu, poświęconego dziedzictwu komunizmu, pt. „Głosy utopii". Ta najbardziej znana w Europie autorka nie jest wydawana w Białorusi. Jej najnowszą książkę wydrukowało rosyjskie wydawnictwo Wriemia. Swietłana Aleksijewicz nie ukrywa swego krytycznego stosunku do obecnych białoruskich władz. Przez ponad dziesięć lat przebywała na emigracji w Niemczech, gdzie otrzymała m.in. prestiżową Pokojową Nagrodę Księgarzy Niemieckich. Jest też laureatką przyznawanej w Polsce Literackiej Nagrody Europy Środkowej Angelus. Od roku znów mieszka w Mińsku.

11 lutego sąd rejonu oszmiańskiego wydał zakaz wwożenia na terytorium Białorusi wydanej w Wilnie książki więźnia politycznego Alesia Bialackiego „Oświeceni biało-

zviazda.by

Беларусь рыхтуецца ўжо да 70-х угодкаў вызвалення краіны з-пад нямецкай акупацыі. На здымку ветэранка II-ой сусветнай вайны Марыя Лазічная з Рэчыцы

ruskością" i nakazał wywieźć z powrotem egzemplarze, które już trafiły do kraju. W jednej z ekspertyz, o którą do sądu zwrócili się celnicy, napisano m.in., iż styl i retoryka książki „mogą skłaniać czytelnika do fałszywych wniosków i poglądów, a także mogą być niewłaściwie interpretowane i rozumiane w społeczeństwie oraz zachęcać do działalności związanej z szerzeniem wrogości narodowej, politycznej i ideologicznej". Wydrukowana na Litwie książka zawiera literaturoznawcze teksty Bialackiego, Była przygotowywana na jego 50. urodziny w 2012 r., ale ponieważ w 2011 r. został on skazany, ukazała się z opóźnieniem. Włączono do niej także cztery eseje napisane przez Bialackiego w więzieniu.

11 lutego do Brześcia dotarł pierwszy trzywagonowy pociąg spalinowy polskiej firmy PESA Bydgoszcz SA. Zgodnie z umową z 2013 r. Białoruś otrzyma trzy takie pociągi. Dostawy dwóch kolejnych należy oczekiwać w marcu i kwietniu tego roku. W mierzącym prawie 70 m długości pociągu, mogącym rozwijać prędkość 140 km/h, znajduje się 145 miejsc siedzących dla pasażerów. Pociąg posiada klimatyzowane wagony. Zgodnie z umową białoruscy maszyniści zostaną przeszkoleni przez specjalistów PESA Bydgoszcz SA.

15 lutego obchodzono w Białorusi 25. rocznicę wycofania wojsk radzieckich z Afganistanu. Główne uroczystości odbyły się na wyspie na rzece Świsłocz, gdzie stoi kaplica poświęcona żołnierzom radzieckim poległym w Afganistanie, jak również w Mińsku na Wyspie Męstwa i Żalu, zwanej też Wyspą Łez. Według oficjalnych danych z Afganistanu nie powróciło 771 żołnierzy z Białorusi, w tym 84 z Mińska, trzystu zaś do tej pory uważa się za zaginionych.

16 lutego, na zamknięcie III Międzynarodowego Festiwalu Poezji „Wiersze na asfalcie" w Mińsku, zaprezentowano najobszerniejsze, jak dotąd, wydanie wierszy Wisławy Szymborskiej w przekładzie na język białoruski. Książka zatytułowana „Koniec i początek" zawiera na ponad 430 stronach wiersze z całego okresu twórczości polskiej poetki w przekładach dziesięciorga tłumaczy białoruskich, m.in. szefa białoruskiego PEN-Centru Andreja Chadanowicza, Maksima Tanka, Niny Maciasz i Maryny Kazłouskiej.

19 lutego weszło w życie rozporządzenie rządu, zezwalające na sprzedaż białoruskich towarów po cenach uwzględniających koniunkturę na rynku i poniżej kosztów produkcji. Celem przepisu jest doprowadzenie do rozładowania przepełnionych magazynów. Firmy handlowe muszą uzgadniać obniżenie ceny z producentami lub organami państwowymi. W styczniu wartość niesprzedanych towarów wzrosła do 78,2 proc. miesięcznej produkcji przedsiębiorstw z 70,2 proc. na koniec ubiegłego roku i wyniosła 31,84 bln rubli białoruskich (prawie 10 mld zł).

Od 20 lutego Białoruś wprowadziła zakaz wwozu i tranzytu wieprzowiny z Polski w związku z wykryciem na terytorium naszego kraju przypadku afrykańskiego pomoru świń. Rozporządzenie nie dotyczy mięsa przetworzonego, poddanego obróbce cieplnej (w temperaturze nie niższej niż 70 stopni przez nie krócej niż 20 minut). Wirus APF doprowadził do poważnych strat trzody chlewnej w Białorusi, nie wykluczone też, że za jego sprawą zostaną odstrzelone wszystkie dziki żyjące w białoruskich lasach.

Jak podały niezależne portale białoruskie, powołujące się na oficjalne dane statystyczne, zysk netto białoruskich przedsiębiorstw spadł w ubiegłym roku o 40,7 proc. i wyniósł 42,5 bln rubli białoruskich (10 mld zł). Największy spadek zysków (o 61,4 proc.) zanotowały firmy w obwodzie witebskim. W stolicy wyniósł on 31,9 proc. Jednocześnie znacznie wzrosła liczba przedsiębiorstw przynoszących straty. W zeszłym roku było ich 752, podczas gdy rok wcześniej – 426. Według danych Biełstatu odsetek białoruskich towarów w handlu detalicznym w Białorusi spadł w 2013 r. o trzy punkty procentowe do 71 proc. Około 70 proc. miesięcznej produkcji przedsiębiorstw wciąż zalega w magazynach.

Białoruskie rolnictwo jest niewydajne i deficytowe. Państwo pompuje w nie ogromne pieniądze, ale nie przekłada się to na wzrost wydajności tej gałęzi gospodarki – napisał organ administracji prezydenckiej „SB. Biełaruś Siegodnia", powołując się na dane głównego urzędu statystycznego Biełstat. Wynika z nich, że w ciągu ostatnich 10-12 lat państwo wsparło branżę rolniczą sumą 40 mld dolarów (w ubiegłym roku około 3,5 mld dol.). Podstawę białoruskiego rolnictwa stanowią kołchozy i sowchozy, które zapewniają 98 proc. produkcji rolnej.

15 mld dol. zainwestowali zagraniczni inwestorzy w ubiegłym roku w gospodarkę Białorusi – podał główny urząd statystyczny Biełstat. Oznacza to wartość o 4,5 proc. wyższą niż rok wcześniej. Liderem pozostała Rosja, na którą przypadła prawie połowa wszystkich inwestycji zagranicznych – 48,6 proc. Kolejne miejsca w zestawieniu zajęły Wielka Brytania (21 proc.), Cypr (7 proc.) oraz Holandia (5 proc.). Zagraniczne podmioty najbardziej były zainteresowane inwestowaniem w handel, transport oraz przemysł. W 2014 r. rząd Białorusi planuje przyciągnąć 4,5 mld dol. bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Państwowa Komisja Majątkowa ogłosiła plany sprzedaży akcji 85. przedsiębiorstw drogą aukcji i przetargów.

W 2013 r. białoruski eksport produktów naftowych spadł w porównaniu do 2012 r. o 22,5 proc., do 13,563 mln ton. Spadły też ceny eksportowe

białoruskiego paliwa – ze średniej ceny 829 dolarów za tonę w 2012 r., do 750,29 dolarów za tonę w 2013 r. Jednocześnie w ubiegłym roku Białoruś przelała do rosyjskiego budżetu 3,3 mld dolarów z tytułu cła naftowego. Zgodnie z rosyjsko-białoruskim porozumieniem, Białoruś otrzymuje z Rosji surową ropę naftową w reżimie bezcłowym, przelewa za to do budżetu Rosji cło wywozowe.

Na świecie. Kryzys polityczny na Ukrainie i protesty na Majdanie Niezależności nabrały dynamiki, przekształciły się niemal w wojnę domową. W starciach od 18 do 20 lutego zginęło według oficjalnych danych 26 osób, zaś kilkaset zostało rannych. Źródła opozycji podawały zdecydowanie większe liczby – mówiło się o nawet 100 zabitych i ponad tysiącu rannych. Walki i niepokoje społeczne objęły wszystkie największe miasta Ukrainy. 21 lutego po negocjacjach, prowadzonych przez szefów dyplomacji Polski, Niemiec i Francji, w obecności wysłannika prezydenta Rosji, prezydent Ukrainy Wiktor Janukowycz i opozycja zawarli porozumienie, przewidujące wcześniejsze wybory szefa państwa, a parlament przywrócił konstytucję z 2004 r., dzięki której kraj ponownie stał się republiką parlamentarno-prezydencką. Jednak nieoczekiwanie Rada Najwyższa odsunęła od władzy prezydenta Wiktora Janukowycza i wyznaczyła datę wcześniejszych wyborów prezydenckich na 25 maja. Parlament uznał, że dotychczasowy szef państwa „samowolnie usunął się od wypełniania obowiązków". Na scenę polityczną powróciła też uwolniona z więzienia była premier Ukrainy Julia Tymoszenko, która od razu przybyła na Majdan Niepodległości w Kijowie i wygłosiła płomienne przemówienie.

28 stycznia do komitetu przyznającego Pokojową Nagrodę Nobla trafił wniosek rekomendujący kandydaturę Alesia Bialackiego, szefa Centrum Praw Człowieka „Wiasna", jednego z najbardziej znanych opozycjonistów białoruskich, który odbywa obecnie karę 4,5 roku kolonii karnej o zaostrzonym rygorze wraz z konfiskatą mienia. Inicjatorami wniosku byli posłowie PiS Adam Lipiński i PO Robert Tyszkiewicz. W sumie sygnowało go 151 parlamentarzystów zarówno z PO, jak i z PiS. Do Pokojowej Nagrody Nobla nominować mogą m.in. członkowie parlamentów i rządów, rektorzy uniwersytetów, dyrektorzy pokojowych instytutów badawczych oraz zagranicznych instytutów politycznych, laureaci Pokojowej Nagrody Nobla, a także byli i aktualni członkowie Norweskiego Komitetu Noblowskiego. Do pokojowego Nobla Bialacki został zgłoszony po raz trzeci, poprzednio w gronie kandydatów znalazł się w 2006 i 2013 r.

30 stycznia w Brukseli doszło do spotkania białoruskiej wiceminister spraw zagranicznych Aleny Kupczyny i dyrektora generalnego Komisji Europejskiej do spraw wewnętrznych Stefano Manservisi. Białoruś i Unia Europejska rozpoczęły w ten sposób negocjacje w sprawie porozumień o ułatwieniach wizowych i readmisji nielegalnych emigrantów.

zviazda.by

Біятланістка Дар'я Домрачава, якая на алімпіядзе ў Сочы заваявала для Беларусі тры залатыя медалі. За гэтае дасягненне было ёй, як першай жанчыне ў гісторыі краіны, прысвоена званне „Герой Беларусі"

Od 7 do 23 lutego w Soczi odbyły się 22. zimowe igrzyska olimpijskie. O 98 kompletów medali olimpijskich rywalizowało ponad 2900 sportowców z 87 krajów. Polaków reprezentowało 59 sportowców, Białoruś 24. To najdroższe igrzyska w historii. Według niektórych źródeł budżet wyniósł aż 57,5 mld euro. Olimpiadę przyćmiły jednak krwawe zajścia na Ukrainie.

Skandal wokół publikacji telewizji CNN „Najszpetniejsze pomniki świata?" Na czele swojej listy amerykański nadawca umieścił m.in. białoruski pomnik „Męstwo" w twierdzy brzeskiej, pomniki Jana Pawła II w Rzymie, Michaela Jacksona w Londynie oraz Martina Luthera Kinga w Ohio. Najwięcej kontrowersji i protestów wzbudziło uzasadnienie dodane do pierwszego monumentu. Protesty te wsparły oficjalne władze białoruskie i rosyjskie. CNN wycofała po nich kontrowersyjną publikację.

Krzysztof Czyżewski, szef sejneńskiej Fundacji Pogranicze, otrzymał Nagrodę Fundacji Dana Davida. To drugi – po Adamie Michniku – Polak, uhonorowany tym prestiżowym wyróżnieniem. Fundacja, działająca przy uniwersytecie w Tel Awiwie, przyznaje co roku trzy nagrody za wybitne osiągnięcia w dziedzinie nauki, technologii i dokonań kulturalno-społecznych. Nagrody przydziela się w trzech kategoriach, dotyczących działań związanych z przeszłością, teraźniejszością i przyszłością. Czyżewskiego uhonorowano – wraz z francuskim historykiem Pierre'em Norą i badaczem Holokaustu Saulem Friedlaenderem – w kategorii „przeszłość" nagrodą w wysokości 300 tys. dolarów do podziału. Wśród laureatów wcześniejszych edycji są m.in.: były amerykański wiceprezydent Al Gore, były brytyjski premier Tony Blair, pisarze Margaret Atwood i Amos Oz. ■

Wojna polsko-ruska?

Prawdę każdy zna swoją. Prawdę zbiorową też. Bywa tak, że w jednym społeczeństwie istnieje kilka zbiorowych prawd, konstruowanych na potrzeby danej społeczności. Choć formalnie prawda może być tylko jedna, równolegle mogą istnieć jej różne interpretacje, które sprowadzają się do odrębnych racji. Nie inaczej jest na pograniczu polsko-białoruskim, gdzie od lat obserwujemy starcie racji polskiej z racją białoruską. Jej najnowszą odsłoną jest walka o polską pamięć w Narewce oraz Hajnówce – miejscach tradycyjnie zamieszkiwanych przez Białorusinów. Do tego dochodzi sprawa pacyfikacji białoruskich wsi po wojnie, która mimo umorzenia śledztwa, nadal żyje i ma nowe odsłony. Ale po kolei.

W sierpniu 2010 r. na Podlasiu miał miejsce II rajd szlakiem V Brygady Wileńskiej AK, w hajnowskim kościele św.św. Cyryla i Metodego odsłonięto tablicę poświęconą słynnemu dowódcy tego oddziału, mjr. Zygmuntowi Szendzielarzowi „Łupaszce". W październiku ubiegłego roku w salce katechetycznej przy hajnowskim kościele miało miejsce „Spotkanie z Nacjonalizmem", zorganizowane przez podlaski oddział „Narodowego Odrodzenia Polski", w lutym tego roku wspólnie z IPN zorganizowano spotkanie z okazji 63. rocznicy śmierci „Łupaszki".

Część z nas przecierała oczy ze zdziwienia, zastanawiając się skąd w Hajnówce wzięło się zapotrzebowanie na krótko ostrzyżonych panów, prawiących o patriotyzmie oraz historyków, których głównym zadaniem nie jest opisywanie faktów, a dekomunizacja.

Miesiąc później do opinii publicznej trafiła sprawa, którą żyła polska społeczność Narewki. Od kilku lat obserwujemy tam odrodzenie idei narodowych wokół kultu urodzonej w tym miasteczku bohaterki zbrojnego podziemia, Danuty Siedzikówny „Inki". O słynnej sanitariuszce V Brygady zaczęło być głośno wiele lat po jej śmierci, podobnie jak przez dziesiątki lat nikomu nie przeszkadzał patron szkoły podstawowej w Narewce, Aleksander Wołkowycki, którego od kilku miesięcy środowisko „Inki" próbuje usunąć z nazwy szkoły z powodu jego komunistycznej przeszłości. Ich racje opierają się o te same dokumenty IPN, które przed umorzeniem śledztwa w sprawie furmanów, twierdziły o pełnym skomunizowaniu miejscowych Białorusinów.

Ale bądźmy szczerzy – nie o Siedzikównę ani Wołkowyckiego chodzi, tylko o walkę o przestrzeń symboliczną na Białostocczyźnie. I wcale nie o to, że Białorusin był komunistą i nie może być wzorem zachowania, ale o to, że młodzież należy wychowywać w duchu patriotycznym, narodowym i polskim. Gwarantuje to postawa „Inki", stającej w jednym szeregu z takimi Żołnierzami Wyklętymi jak „Łupaszko" i „Bury". Wołkowycki był człowiekiem swoich czasów. Był jednym z organizatorów szkolnictwa w Narewce po wojnie. Według IPN wcześniej również donosicielem NKWD i gestapo, członkiem PPR, co przy obecnie prowadzonej polityce historycznej w naszym kraju jest niemal wyrokiem. W panującym paradygmacie nikt nie pyta o okoliczności. Siedzikówna jest bohaterką, bo należy do „zbioru" Żołnierzy Wyklętych, podobnie zresztą jak ludobójca „Bury". Wołkowycki na naszych oczach staje się właśnie zdrajcą, bo należy do „zbioru" komunistów, choć sądzę że w opinii publicznej mieszkańców Narewki nigdy nim nie był.

Ideologia paradygmatów w polityce historycznej nie potrzebuje logiki. Dlatego ludobójca może mieć swoje święto, a zasłużony twórca szkoły staje się zdrajcą, ponieważ działał w czasach władzy ludowej, która chociaż nigdy nie traktowała Białorusinów lepiej niż innych, to dała nam możliwość społecznego awansu oraz narodowej emancypacji, kontrolowanej, ale jednak. Przypomnijmy, że od 2009 roku w gminie Narewka jako pomocniczy funkcjonuje ję-

narewka.pl

Dla większości mieszkańców Narewki patron ich szkoły zdrajcą nie był. 1 listopada jego grób odwiedzają uczniowie szkoły

zyk białoruski. Ideę „obalenia Wołkowyckiego” reprezentuje zatem znakomita mniejszość lub środowisko spoza Narewki. Trudno przypuszczać, że chcą tego miejscowi Białorusini oraz, że utożsamiają się z postacią „Inki”. Nasza białoruska pamięć historyczna i pamięć Polaków to dwa światy, które praktycznie się nie przenikają. To dwie racje, dwie prawdy.

Na początku roku 377 posłów polskiego parlamentu poparło nowelizację ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej, która zakłada wprowadzenie kary grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 5 za publiczne oskarżanie o udział w masowych zbrodniach „polskich, niepodległościowych, niekomunistycznych, podziemnych formacji i organizacji Polskiego Państwa Podziemnego” i ściganie tego przestępstwa z urzędu.

Formalnie zatem zagrożony jest nawet prokurator białostockiego oddziału IPN Dariusz Olszewski. W 2005 roku umorzył on śledztwo w sprawie czystki etnicznej o znamionach ludobójstwa, której dopuściła się 3. Wileńska Brygada NZW-PAS, dowodzona przez kpt. Romualda Rajsa „Burego”. Czy w wyniku źle napisanego prawa pójdzie siedzieć? Czy rodziny ofiar, dla których oddział polskiego państwa podziemnego to byli bandyci, mogą o swoich odczuciach mówić otwarcie, bez obawy o pozbawienie wolności?

82 śmiertelne ofiary mordu dla społeczności Białorusinów na Białostocczyźnie liczącej 100-150 tys. odpowiada liczbie 13-20 tys. w skali 24-milionowej Polski z roku 1946. Kilkudniowy rajd spowodował trwały uszczerbek na zdrowiu psychicznym wielu z tych, którzy przeżyli. Świadomość ciągłego zagrożenia ze strony polskich sąsiadów przełożyła się na nieufność i polsko-białoruski antagonizm trwający przez lata. Jedni pałali żądzą zemsty za wyrządzone krzywdy, inni postanowili wyjechać (zrobiło tak według szacunków prawie 40 tys. osób), z pewnością duża część z tych, która pozostała, do końca życia ukrywali swoją wiarę i przynależność narodową. Fakt ludobójstwa z pewnością przyczynił się do stygmatyzacji Białorusinów, co miało swoje przełożenie na tendencje polonizacyjne. Gdy nastąpiła zmiana systemu, powstało przeświadczenie, że nastąpi osądzenie winnych i zadośćuczynienie ofiarom. Tak się nie stało. Środowisko niepodległościowe nie jest zainteresowane osądzaniem Romualda Rajsa „Burego” – wręcz przeciwnie, coraz chętniej, mimo wyroku IPN, stawia się go za patriotyczny wzór dla młodzieży.

Przez wiele lat zabiegania o prawdę rodziny ofiar były pozostawione wyłącznie sobie. Nie pozwalano im na postawienie pomnika pomordowanych, nigdy nie wypłacono odszkodowania, ani choćby symbolicznego zadośćuczynienia. Od kilku lat mogą się za to czuć obywatelami drugiej kategorii, którzy powinni uczestniczyć w święcie Żołnierzy Wyklętych – święcie kata ich najbliższych. Być może nowelizacja ustawy o IPN zabroni im mówienia o prawdzie, którą znają.

Udokumentowane ludobójstwo z rąk 3. Wileńskiej Brygady jako mord z powodów religijnych i narodowościowych nie było odosobnione. Według Konstantego Masalskiego, autora „Księgi pamięci prawosławnych mieszkańców Białostocczyzny, ofiar wydarzeń z lat 1939-1956”, w latach 1939-1956 na Białostocczyźnie z takiego właśnie powodu życie straciło 4784 prawosławnych Białorusinów. Ogromna większość z tych przypadków wymaga śledztwa i opracowań historycznych, których IPN zaniechał. Czego się obawia?

Czy w świetle nowelizacji ustawy o IPN kiedykolwiek dojdzie do weryfikacji w środowisku zbrojnego podziemia? Czy już niedługo rodziny ofiar zaczną być przez państwo polskie karane za to co od 68 lat doskonale wiedzą? Czy dojdzie do ponownego śledztwa w sprawie ludobójstwa, w którym okaże się – zgodnie z nową

Wikipedia

Mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka”

Wikipedia

Pomnik Danuty Siedzikówny „Inki” przy kościele w Narewce

ustawą – że oddział „Burego” nie ponosi winy? Takie oto pytania stawiamy w 68. rocznicę mordu. To pytania rodzin ofiar, ich potomków oraz całej społeczności prawosławnych Białorusinów na Podlasiu. Nie bójmy się tego, że mamy swoją prawdę i swoją rację. Walczmy o nią. Nie ze względu na pamięć o naszych krzywdach, ale dla przyszłych pokoleń.

Tomasz Sulima

Bracia zza miedzy

Mateusz Styrczula

– Podkażyte, a do Klukowycz to dojdu tudemi? – moje pytanie zrodziło zdziwienie, oczywiste z racji pobliskiej międzypaństwowej granicy i urywającej się za wsią drogi. Po chwili ciszy wprawiło zapytanych w lekkie rozbawienie.

– Da...da – szerokie uśmiechy trzech stojących przed sklepem mężczyzn w średnim wieku zdradzały, że pamięć o znajdującej się o przysłowiowy rzut kamieniem wsi po polskiej stronie nie do końca jeszcze zanikła.

– Czasem słyszymy koguta od was, jak pieje – dodał sympatyczny zootechnik, nad którego głową widniał napis zapraszający do „magazinu".

Znajdowałem się we wsi Łumna, w rejonie miasta Wysokie (do 1939 r. Wysokie Litewskie). Najdalej na zachód położone chaty we wsi znajdują się ok. 2,5 km od leżących w Polsce Klukowicz, a do najbliższych słupków granicznych z napisem „Rzeczpospolita Polska" oraz niemal już opustoszałych Wyczółek (również po polskiej stronie) to już w ogóle króciutki spacer. Wieś nie różni się niemal niczym od tych między Mielnikiem a Czeremchą. Jedno i dwuizbowe chaty malowane na zielono albo niebiesko, takiegoż koloru krzyże obwieszone kwiatami i ten sam przejmujący i do szpiku kości przenikający tego dnia wiatr, przemieszczający się – w przeciwieństwie do ludzi – swobodnie tak siedemdziesiąt lat temu, jak i dzisiaj. A Łumna jest naprawdę urokliwa i mogłaby zostać pomylona z wioską podlaską, gdyby nie cyryliczna tablica tuż przed pierwszą chatą.

Rzeczywistość pogranicznych wiosek w niemalże siedemdziesiąt lat po rozdzieleniu Podlasia od Polesia rozjeżdża się jednak coraz bardziej. Granice ustanawiane przez polityków mogą długo nie być akceptowane i rozumiane przez mieszkańców, lecz prawdziwy dramat i faktyczne rozdzielenie zaczyna się dopiero wtedy, gdy granica zaistnieje też w ludzkich umysłach. To stało się tu już dawno i coraz bardziej się pogłębia. Na nowo połączyć tych ludzi, będących nie tak dawno jednym narodem, nie jest łatwo, bo po obu stronach są dwa różne sposoby rozumienia świata, odmienne systemy wartości, inaczej wyglądają piramidy Maslowa i inne przyjęto kody kulturowe.

Granica między Rzeczpospolitą a Republiką Białorusi umacnia się coraz bardziej, choć nie jest jeszcze nie do obejścia. Okruchy starego świata przygraniczny podróżnik może jeszcze zauważyć. Jednym z nich jest ludzka pamięć.

Ale w Łumnej tej pamięci pozostało już niestety niewiele. Spotkany przed sklepem zootechnik był rozmowny i życzliwy, jednak w jego sześćdziesięcioparoletnim życiu Klukowicze i Wyczółki nie istniały w ogóle. Opowiadał o dzieciach, o ich studiach w Mińsku, o swoim przejściu na zasłużoną emeryturę i o tym, jakie miasta w Polsce kiedyś odwiedził. I tyle. Świadomość, że ludzie o takich samych nazwiskach i podobnych losach żyją tuż za miedzą, była przez niego nawet rozumiana i chętnie słuchał o podobnym stanie wymierających wsi na Podlasiu. Ale było widać, że mimo podobieństw to już dla niego zupełnie inny świat. Do kuchni z drugiego pokoju dobiegały dźwięki telewizora i to odczucie potwierdzały. W państwowych białoruskich mediach Podlasie nie istnieje. Jest Moskwa, jest Soczi, jest Kraj Amurski na dalekiej Syberii, któremu pomoc niesie osobiście prezydent Łukaszenka. Media ustawiają Białorusinów tyłem do zachodniej granicy i uwagę ich kierują przede wszystkim na wschód.

Goszcząc nieco później w malutkiej, przyklejonej do Puszczy Białowieskiej, wsi Panasiuki usłyszałem od przeszło dziewięćdziesięcioletniej pani historię innego rodzaju. Po obu stronach granicy takich pełno. W 1945 roku przyszło wojsko, przyszli pogranicznicy i kazali wybierać – Polska czy Związek Radziecki. Kto miał siłę i był młodszy, ten przechodził wraz ze swym dobytkiem gdzie chciał. Rodziny rozrzucone były w trzech-czterech sąsiadujących ze sobą wsiach. Pani z Panasiuków i jej żywotny wciąż mąż, mimo bardzo już podeszłego wieku, zachowali na tyle lotny umysł, że jednym tchem wymienili wszystkie wsie jakie pamiętają, w jakich mieli ciocie i do jakich chodzili za młodu do krewnych i przyjaciół: Biała Straż, Staryna, Dobrowoda, Policzna, Werstok... Do szkoły podstawowej ta pani uczęszczała w Opace Dużej. Druga Opaka (Mała) dziś leży w granicach Białorusi. Ciekawym miejscem jest też cmentarz w niedalekiej wsi Piaszczatka (wieś o analogicznej nazwie leży też zaraz za polską granicą), który przylega bezpośrednio do płotu rozdzielającego obszar, gdzie wolno jeszcze chodzić, od pasa zaoranej, granicznej ziemi i lasu. Żyją jeszcze ludzie (np. znany mi mieszkaniec wsi Wólka Nurzecka w Polsce), którzy na tym cmentarzu mają pochowanych swych dziadków, babcie, wujków czy ciocie – tym samym trwa jeszcze w nich pamięć o

świecie sprzed granicy. Ale jak długo to potrwa? Pięć lat? Dziesięć?

Drugim okruchem po starego świata jest język. Po przekroczeniu granicy w Połowcach jak na dłoni widać absurd tak wytyczonej bariery. Pani, której dom znajduje się może pięćset metrów od przygranicznych zabudowań, mówi gwarą identyczną jak w Czeremsze. Co prawda z biegiem czasu nasyciła się ona rusycyzmami, dokładnie tak jak z polskiej strony polonizmami, ale trzon jest dokładnie ten sam.

Oddalanie się tych dwóch, stanowiących niegdyś całość, światów najbardziej widoczne jest niestety wśród młodzieży. W przygranicznych wioskach w Polsce to pokolenie przeważnie jest już polskojęzyczne. Tylko z rzadka trafiają się młodsze osoby, władające gwarą w kontaktach z najbliższymi, ale już raczej nie z rówieśnikami. Z obserwacji po stronie białoruskiej wyłania się obraz jeszcze bardziej przygnębiający. Tamtejsza młodzież „dierewienski" język ojców zdaje się mieć nawet w pogardzie, i to większej niż szykanowany przez państwo literacki język białoruski.

Trzeci okruch – wspólny do dziś element podlasko-poleskiego areału – to nazwy miejscowości. Podróżującego przez Kobryńszczyznę, okolice Stolina, albo Pińska uderza właśnie ich powtarzalność z podlaskimi. Są Kudrycze polskie – są Kudrycze białoruskie. Jest Bielsk polski – jest i białoruski. Są Nowosiółki w powiecie hajnowskim – jest szereg takich miejscowości, jak Białoruś długa i szeroka. I choć wydawałoby się, że wielusetletnie świadectwo wspólnych korzeni autochtonów nie może zostać do końca wyrugowane granicą narzuconą przez władze, to zrobiono wszystko, żeby było inaczej. Pomijając coraz słabszą i fragmentaryczną znajomość cyrylicy po polskiej stronie, od 1945 roku doszło do wielu zmian nazw lokalnych. I tak to z podlaskich Klejników urzędnicy zrobili Kleniki. Z Juszkowaho Hrudu – Juszkowy Gród itd. A co z drugiej strony? Ano niewiele lepiej. Trzeba było przecież uczcić w rozmaity sposób ustrój socjalistyczny – stąd słowo „Sowiecki" jako dodatkowy człon widnieje dziś na bardzo wielu drogowskazach i tablicach z nazwą miejscowości. Ciekawy przykład to sąsiadująca z przejściem w Połowcach wieś Pogranicznaja. Nie mogła się tak nazywać siedemdziesiąt lat temu, skoro niczego nie dzieliła i z niczym nie graniczyła! Starsi mieszkańcy do dziś używają zatem nazwy Hoła. Postronnemu obserwatorowi takie zmiany mogą wydawać się niewiele znaczące, ale wyobraźmy sobie taką oto scenkę. Do staruszki z Panasiuków przychodzi młoda dziewczyna z Górnego Grodu i tak też się babci przedstawia. Starsza pani reaguje na to obojętnie, za to z ożywieniem zaczyna snuć wspomnienia o wsi Hurynowszczyna, gdzie za młodu miała przyjaciółkę. Obie mówią o tej samej miejscowości, lecz skąd wiedzieć to młodziutkiej dziewczynie z miasta i starszej pani, nieświadomej zmian nazewnictwa po rozdzieleniu granicą jej stron rodzinnych. W tym istota problemu.

Czwartą sprawą jest natomiast to, co widzimy gołym okiem – domy, uliczki, płoty, kolory. Na podlaskich wsiach leżących na uboczu głównych dróg jeszcze tę starą tkankę ujrzymy. Te drewniane chałupy pozbawione współczesnego sznytu, ale przez to urokliwe, drewniane płoty z obsiadającymi je kotami, sielskie ogródki i nawet studnie z żurawiem. Od strony białoruskiej cieszą oko w dwójnasób, jeśli nie towarzyszy im wszechobecny beton. No właśnie – trzeba się przedrzeć przez gąszcz sowieckości, aby cokolwiek odkryć pierwotnego i naturalnego. Zagospodarowanie przestrzenne po 1945 roku przeprowadzono tam radykalnie i bez litości dla tradycyjnego krajobrazu. Wjeżdżającego od strony Polski do Pogranicznej uderza pokaźna szerokość drogi, tudzież betonowe domy – bloki, ciemne popiersie Lenina w jej centrum oraz wątpliwego piękna betonowe płoty, malowane w dodatku na seledynowy kolor. W Związku Radzieckim przykładano dużo większą wagę do socjalistycznego rozmachu niż w Polsce, toteż szerokość dróg miała podprogowo obrazować potęgę państwa.

Fot. Mateusz Styrczula

Łumna. Ta wieś niemal niczym się nie różni od tych między Mielnikiem a Czeremchą

Po polskiej stronie granicy przeobrażenia aż tak rażą oka, mimo to także znacząco zmieniały charakter wsi i otaczający krajobraz. Na kamienie, którymi niegdyś wybrukowano wiejskie ulice, wylano czarny, smolisty asfalt. Po próbach adaptacji radzieckich rozwiązań gospodarczych pozostały ruiny zabudowań rolniczych spółdzielni produkcyjnych i pegeerów. Pozostałością minionych czasów są też betonowe klocki, w których mieściły się punkty skupu mleka. Sporo tego...

Dla pełnego oglądu sytuacji dodam, iż nie wolno nam zapominać o rzeczach jeszcze istotniejszych niż wizualne aspekty współczesnego zróżnicowania pogranicza. To różnice w postrzeganiu świata i życiu codziennym. Choć nie dotyczy to starszego pokolenia. Bo kim jest stareńka pani z białoruskich Panasiuków? Jest osobą z czasów „przednowoczesnych". Nie zajmowały jej kwestie narodowe, polityczne, ideologiczne wojny i rywalizacje mocarstw. Takie same staruszki żyją dziś w Orli, Zaleszanach czy w Siemianówce. Całe życie spędziły na obszarze kilkunastu kilometrów kwadratowych, które stanowiły ich jedyny świat. Tak jak ich rówieśniczki po drugiej stronie granicy.

Młodsi, którzy wzrastali w Związku Radzieckim, tę spuściznę wciąż uważają za powód do dumy. To przecież rękoma rówieśników zootechnika z Łumnej powstawały wielkie gmachy i to przed nimi (jako częścią „narodu sowieckiego") drżeli „imperialiści" z USA. Rówieśnicy tych postsowieckich sześćdziesięciolatków z polskiej strony granicy żyli pod mniejszym naciskiem ideologicznym. Zrównywać PRL z ZSRR byłoby przecież nadużyciem. Zachowana została też ciągłość ich podległości państwu polskiemu, ze wszystkimi mentalnymi tego konsekwencjami, ale nie zmienia to faktu, że komunizm w jakimś stopniu jednak ich ukształtował. Dlatego mają podobne do rówieśników po tamtej stronie spojrzenie na rolę państwa, jednakowy brak własnej inicjatywy i elastyczności w życiu, co tak charakterystyczne dla homo sovieticus, jak też równie silną nostalgię za czasem minionym.

Rzecz ma się zgoła inaczej w przypadku najmłodszych mieszkańców Podlasia i Polesia. Dziś, kiedy to wnuczki babć z Panasiuków, szczebiocząc wesoło po rosyjsku, uczą się na szkolnych zajęciach lojalności wobec Łukaszenkowskiej zielono-czerwonej Republiki Białoruś, wnuki pań z Orli na stadionach Jagiellonii Białystok wykrzykują przywiązanie do bieli i czerwieni, zapraszając na Marsze Niepodległości Ruchu Narodowego. Ci siłą rzeczy zezują ciekawie w kierunku Londynu i Paryża, a tamci raczej na Moskwę.

Konkludując – Podlasie i Polesie są teraz jak galaktyki. Im więcej czasu upłynęło, tym dalej od siebie. Młodzież tkwi już w zupełnie różnych rzeczywistościach, a to zmienić trudno. Są co prawda ludzie, którzy starają się przerzucić pomiędzy tymi dwoma światami liny i na ich bazie odbudować z dawna zerwane mosty, ale nie jest to łatwe. Poprzez pracę nieocenionego Dorofieja Fionika i współpracę Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach z licznymi zespołami ludowymi z Polesia granice nieco nikną, zwłaszcza podczas wiosenno-letnich festiwali przezeń organizowanych. Na moment nieważne są wizy, nieważni Sowieci, nieważna Unia Europejska i cały bagaż doświadczeń obu stron. Wtedy też znika bariera mentalna, a i jedni i drudzy odnajdują się w znajomej sobie scenerii. Zdobione chaty są równie „swoje" co z rodzinnej wsi, a słowa wokół brzmią tak znajomo, jak te pierwsze, matczyne – najważniejsze. Ale tylko na moment. ■

Bierzmy przykład z Litwinów

Teren zamieszkiwany przez polską autochtoniczną ludność litewską można w przybliżeniu określić jako ograniczony linią dróg – od zachodu szosą Via Baltica na odcinku Szypliszki – przejście graniczne Budzisko, Sejny – Szypliszki od południowego zachodu i od południa z Sejn do granicy państwa przez Berżniki. Na tym obszarze znajduje się co najmniej kilkanaście wsi z ludnością litewską i przynajmniej drugie tyle mieszanych, polsko-litewskich.

Wedle danych spisu powszechnego z 2011 r. w całym województwie podlaskim jako Litwini określiło się 4,3 tys. osób, ponadto czterysta zadeklarowały związek z narodem litewskim. Wystąpiło 3,9 tys. czystych deklaracji litewskich, natomiast osiemset miało charakter mieszany, w tym czterysta litewsko-polski i tyle samo polsko-litewski. Biorąc pod uwagę, że poprzedni spis zarejestrował w województwie obecność 5,2 tys. osób tej narodowości, świadczy to o zmniejszaniu się jej liczebności, czego przyczyną nie są raczej procesy asymilacyjne, a bardziej niski przyrost naturalny i migracje. Tylko z 2002 r. są dostępne dane dotyczące udziału ludności litewskiej w strukturze zaludnienia poszczególnych gmin. Bezwzględną większość – 74,9% ogółu mieszkańców – Litwini stanowią w gminie Puńsk, ponadto istotnym ich odsetkiem charakteryzuje się wiejska gmina Sejny, gdzie stanowią 18,6% ludności, natomiast w samych Sejnach – 7,9%. Nieliczne ich grupy zamieszkują ponadto sąsiednie gminy Szypliszki i Krasnopol, gdzie w 2002 r. tak określiło się odpowiednio: 111 (2,7%) i 35 osób (0,9% ogółu). Nowszy rodowód i perspektywę powięk-

szenia w wyniku migracji ma skupisko Litwinów w Suwałkach, liczące wedle poprzedniego pomiaru 326 osoby, czyli 0,5% mieszkańców.

Powyższe dane powodują, że tylko w jednej gminie w północnej części województwa są tablice z dwujęzycznymi nazwami miejscowości. W odróżnieniu od nas, Białorusinów, od razu wykorzystano tam możliwości prawne, a w Puńsku litewskojęzyczne są też często reklamy i napisy informacyjne, także te na posesjach prywatnych, czy w obiektach użyteczności publicznej. W pełni dwujęzyczny jest chociażby mający charakter gminnego folderu informator turystyczny „Zapraszamy do zwiedzania Puńska i Sejn", promujący krainę polskich Litwinów, w którym podwójne są też teksty reklam.

Tożsamość mieszkańców wyrażana jest poprzez obecne w wielu miejscach symbole narodowe. Przed urzędem gminy od razu wpadł mi w oczy, powiewający obok polskiego, przepasany kirem żółto-zielono-czerwony sztandar. Jak później się dowiedziałem, ten symbol upamiętniał rocznicę początku radzieckich deportacji z Litwy podczas II wojny światowej. Przywiązanie miejscowych do wartości narodowych odzwierciedlają także znajdujące się na terenie całej gminy pomniki, upamiętniające poszczególne wydarzenia czy postaci historyczne. Jak w Puńsku kapliczka poświęcona litewskim partyzantom z lat 1944-55, głazy: z okazji czterystulecia parafii, a w pobliskich Krejwianach ku czci nielegalnego kolportera książek z czasów zaboru rosyjskiego, Motulewicza, w pobliskich Kompociach – odzyskania przez Litwę niepodległości 11 marca 1990. Szczególne znaczenie ma znajdujący się przed sejneńską bazyliką (dawniej katedrą) pomnik biskupa Antanasa Baranauskasa (Antoniego Baranowskiego) – dziewiętnastowiecznego propagatora litewskiej tożsamości, poety, językoznawcy, który jako pierwszy przemówił do wiernych w ich języku. Został odsłoniety dopiero w 1999 r., po sześcioletnich staraniach mającej tam mniejsze wpływy mniejszości, dzięki mediacji czynników państwowych polskich i litewskich.

Sam Puńsk, będący oficjalnie wsią gminną i parafialną, posiadał od początku XVII w. do 1852 r. prawa miejskie i zachował charakter miasteczka z miejskim układem urbanistycznym z rynkiem, zabytkową zabudową, lokalizacją wielu urzędów, sklepów i zakładów usługowych. Na to, że nie sprawia wiejskiego wrażenia, wpływa z pewnością charakterystyczny typ okolicznych wsi, całkowicie odróżniających się od tak często występujących na Białostocczyźnie ulicówek z czasów pomiary włócznej. Tutejsze wsie mają charakter kolonijny z rozproszonymi zabudowaniami, co jest efektem prowadzonej od drugiej połowy XIX w. komasacji gruntów. W okolicy zachowało się jeszcze trochę tradycyjnych kolonijnych zagród litewskich z charakterystycznym, szerokim ustawieniem zabudowań, których dobry przykład znaleźć można w skansenie w Puńsku. Tamtejsze typowe gospodarstwo tworzy kwadrat, składający się z ustawionych frontem (a nie szczytem) do drogi domu i stodoły oraz w poprzek do nich obory i świrenia (spichlerza), wyróżniającego się złożonością form architektonicznych i bogactwem zdobień. Skansen służy nie tylko jako obiekt muzealny, ale też jako miejsce przeglądów i koncertów zespołów ludowych oraz wystawiania sztuk popularnych w tych stronach tzw. teatrów stodolnianych. W Puńsku ponadto funkcjonują Społeczne Muzeum Historyczne oraz Muzeum Etnograficzne z bogatymi prywatnymi zbiorami, zgromadzonymi przez miejscowego krajoznawcę. Przy Domu Kultury Litewskiej działają różne zespoły wokalne, taneczne, muzyczne i teatralne, z udziałem których organizowanych jest wiele cyklicznie organizowanych imprez kulturalnych.

Oglądając także współczesne tutejsze gospodarstwa należy stwierdzić, że są uporządkowane i schludnie

Możliwości prawne umożliwiające podwójne nazewnictwo polscy Litwini wykorzystali natychmiast

utrzymane, co dostrzega się również w miejscach publicznych. O gospodarności miejscowych mogą świadczyć chociażby wysprzątane chodniki i estetyczne wnętrza sklepów. Tak jak na samej Litwie, gdzie ulice czy sklepy korzystnie odróżniają się od polskich. Zaradność miejscowych przejawia się także w dobrych wskaźnikach gospodarczych gminy Puńsk, nie cechującej się jakąś ponadprzeciętną infrastrukturą czy szczególną jakością gleb.

Polskich Litwinów można określić jako mało, najmniej spośród wszystkich społeczności mniejszościowych, podatnych na asymilację ze względu na wysoki stopień zintegrowania, do czego przyczynia się wspomniana gospodarność i zasobność, zamieszkiwanie na zwartym, niewielkim obszarze, kultywowanie tradycji, większy poziom religijności, zachowywanie języka dzięki istnieniu od ponad pół wieku w pełni wykorzystywanego szkolnictwa.

Dane spisów powszechnych czy badań socjologicznych świadczą o ponad dziewięćdziesięcioprocentowym poziomie posługiwania się przez nich na co dzień językiem ojczystym. Podobny odsetek słucha i ogląda progra-

my we własnym języku, posiada także litewskie książki. Właśnie na tym niewielkim obszarze w większym stopniu niż na Litwie przetrwała litewska kultura ludowa, na co najbardziej wpłynął z pewnością brak wprowadzonej w ZSRR kolektywizacji.

Wydaje się, że wszelakie narodowościowe konflikty w tych stronach odchodzą do przeszłości, jak choćby nagły, krótki i nieprzyjemny okres napięć w 2011 r., a także wspomniane utrudnienia budowy pomnika w Sejnach czy sprzeciw wobec lokalizacji placówki Straży Granicznej w Puńsku w latach dziewięćdziesiątych, a w czasach PRL ciągnęce się latami spory o godzinę odprawiania polskich i litewskich mszy w Puńsku i Sejnach i wieloletnie starania o litewskojęzyczne kazania i msze w sejneńskiej bazylice, zakończone wprowadzeniem ich tam dopiero w 1983 roku.

Cechy przypisywane Litwinom na Suwalszczyźnie przez Polaków – respondentów badań Uniwersytetu w Białymstoku z 1999 roku – to buta, upór, pracowitość, zadziorność, zaradność, silne poczucie dumy narodowej, zintegrowanie między sobą. Grzegorz Rąkowski w „Polsce egzotycznej" opisuje ich ponadto jako wytrwałych, uczciwych, solidnych, gościnnych, znakomitych gospodarzy i świetnych organizatorów.

Te wszystkie przytoczone tu argumenty mogą świadczyć o dobrych perspektywach na przyszłość społeczności polskich Litwinów. Stawiają ich też jako wzór dla innych mniejszości – przywiązania do tradycji, przeciwdziałania asymilacji i udanego gospodarowania. My, polscy Białorusini, bierzmy z nich przykład.

Krzysztof Goss ■

O więzi z regionem i nienazwanym dębie...

Rozmowa z Tomaszem Niechodą, nauczycielem historii z Lublina, miłośnikiem Puszczy Białowieskiej, prowadzącym od lat badania największych drzew

Czy czujesz się związany jakoś z regionem, w którym od lat spędzasz każdy wolny czas, czy to tylko zainteresowanie drzewami?

– Oczywiście. Stąd pochodzi mój ojciec. Ale jest też inny rodzaj więzi, budowanej samodzielnie. Czułem się tu zawsze bardzo dobrze. Bliska była mi przyroda i kultura. Drewniane domki wsi podlaskich, przyroda Puszczy Białowieskiej – to wszystko jest częścią mnie. Czuję się u siebie, niezależnie nawet od historii swojej rodziny.

Czy nie przeszkadza ci, że tutaj jest zupełnie inaczej niż w Lublinie, gdzie mieszkasz?

– To tutaj leży centrum mojego świata, a Lublin, jest satelitą słońca nazywającego się Białowieża, Puszcza Białowieska czy szerzej Podlasie.

Powiada się, że dzieciństwo kształtuje nasze postrzeganie świata. Często przebywałeś tutaj w dzieciństwie?

– Tak, odwiedzałem babcię w Hajnówce, ale jako dziecko wcale nie tęskniłem za tym miejscem, nie było dla mnie szczególnie ważne. Hajnówka nie wydawała mi się szczególnie pociągająca. Przyjeżdżałem do babci, było miło, ale te pobyty niczym się nie wyróżniały. Uczucie do regionu puszczańskiego rodziło się powoli. Dopiero jako nastolatek zacząłem myśleć o nim jako o miejscu wyjątkowym. Tu oddychałem pełną piersią, czułem się u siebie. Co ciekawe, dla mojego ojca, który wywodzi się z Szereszewa, Puszcza to były tylko komary i kleszcze. Jak opowiadał, żaden młody mieszkaniec Hajnówki nie wybierał się niegdyś do lasu dla przyjemności, tylko kiedy musiał. Ze mną było inaczej, zacząłem poszukiwać w nim największych drzew. To był taki osobisty konkurs, a za tym poszło przywiązanie do lasu. O niektórych drzewach czytałem w literaturze i chciałem do nich dotrzeć, zobaczyć, zmierzyć. Większość olbrzymów nie była jednak nigdzie opisana ani zmierzona. Zaczęło się tyle lat temu, a trwa do dzisiaj. Nadal znajduję drzewa o pomnikowych wymiarach, które nigdzie nie są opisane. Choćby wczoraj, w północnej części Puszczy, w Białowieskim Parku Narodowym, znalazłem wspaniały dąb, który nigdzie nie jest wymieniany i którego wcześniej nie znałem. Ma czterdzieści metrów wysokości. Ludzie nie zdają sobie sprawy z tego, że mamy tu niespotykane nigdzie indziej nagromadzenie drzew osiągających wysokość trzynastokondygnacyjnych budynków! Podobnych dębów jest tutaj sporo, także klonów, jesionów, świerków i sosen, osiągających ogromne wysokości. Nawet olsza przekracza w Puszczy czterdzieści metrów wysokości.

Jak ci się przez te lata układały kontakty z mieszkańcami Puszczy?

– Wobec wielu z nich czuję wdzięczność. W czasach studenckich otrzymywałem wszelką pomoc – miejsce do rozbicia namiotu, rower. Od pewnego czasu prowadzę stronę nazwaną Encyklopedią Puszczy Białowieskiej. Nie byłaby możliwa bez pomo-

cy ze strony miejscowych, szczególnie pewnego autora wielu publikacji o regionie. Ludzie często wyrabiają sobie opinie na podstawie własnych obserwacji. Jednak zupełnie co innego, kiedy poznajemy ludzi będących skarbnicą wiedzy o jakimś miejscu.

Ty też stałeś się już tutaj znaną postacią, nikt poza tobą nie przeszedł Puszczy tak dokładnie.

– To zabawne, bo czasami zwracam uwagę miejscowym, że jakaś nazwa odnosi się do innego miejsca niż myślą. Bogactwo Puszczy jest tak wielkie, że życia nie starczy, by poznać wszystkie jej aspekty. Zajmowałem się drzewami, ale przecież jest wspaniały świat ptaków, motyli, owadów. Jest też mnóstwo opowieści, legend. Każde miejsce ma swoją historię. Ostatnio ze swoją ukochaną przeszedłem 390 kilometrów podlaskim szlakiem bocianim. Wędrowaliśmy pięknymi krajobrazowo terenami. A jednak nie spotkaliśmy ani jednego żubra, jelenia, łosia czy nawet dzika – choć z pewnością wiele z tych gatunków tam żyje. Kiedy przez dwa dni przeszliśmy 70 kilometrów przez Puszczę Białowieską, spotkaliśmy żubry, jelenie, łosie a nawet wilki! Uświadomiłem sobie dwie rzeczy: że Puszcza jest naprawdę wyjątkowym lasem i że stosunkowo mało penetrują ją ludzie. Wszędzie spotykaliśmy turystów, samochody, a tutaj – poza miejscami turystycznymi, jak Stara Białowieża – przez dwa dni prawie nikogo.

Ale chcę wrócić do tego występowania obok siebie wielu kultur i tradycji. Nasi dziadowie właśnie w takiej rzeczywistości się wychowywali. Jako historyk patrzę na ten region jak na pewne echo przeszłości, przeorane strasznymi czasami wojen i konfliktów, ale z zachowaną pamięcią o współistnieniu i to w kontekście resztek dzikiej przyrody nizinnych obszarów Europy. W II Rzeczpospolitej właściwie wszędzie ścierały się różne kultury. Dzisiaj dewizą Unii Europejskiej jest różnorodność, a tutaj mamy jej najpiękniejszą postać. Niedawno widziałem w Bielsku Podlaskim grupę ludzi z Zachodu, którzy z wielkim zainteresowaniem przyglądali się cerkwi, fotografowali ją. Mamy tu mnóstwo osobliwości, a ja czuję się dumny, że stałem się kustoszem jednej z nich – największych drzew.

Od wielu lat nadajesz tym drzewom imiona. Zwykle korzystając ze zwyczajowych, lokalnych nazw, ale także nadając nowe wyjątkowym drzewom, które rosły dotąd nienazwane. Niedawno ukazała się mapa turystyczna z twoimi drzewami – tworzysz cząstkę historii...

– Różne informacje o wyjątkowych drzewach funkcjonowały w jakichś książkach, ktoś coś kiedyś pomierzył, niektóre drzewa jak Car Dąb (w części białoruskiej rośnie sosna Caryca – J.K.), czy Dąb Jagiełły miały swoje nazwy, a ja chciałem to wydobyć. Staram się tworzyć opowieść o tych drzewach – teraz kiedy mówimy Dąb Maciek, to chodzi o konkretny dąb, zresztą największy w całej Puszczy. Jego ojcem chrzestnym był strażnik w parku narodowym, który w latach 80. miał taki pomysł, by chrzcić w nim drzewa. Największą sosnę nazwał imieniem Baśka. Dzisiaj ten człowiek nie żyje, nazwy przetrwały tylko wśród strażników, a mnie się udało je wydobyć. Bardzo podoba mi się kiedy dęby mają swoje imiona i mogą być z kimś kojarzone. Dlatego jeden z nich nazwałem imieniem Simony Kossak, inny Hugo Conwentza – twórcy parku natury w widłach Narewki i Hwoźnej, co zapoczątkowało późniejszy park narodowy, jeszcze inny imieniem znanego i popularnego w regionie dyrektora technikum leśnego, a później wieloletniego dyrektora BPN J. J. Karpińskiego. Swój dąb mają też obrońcy Doliny Rospudy. To taka zabawa, ale nazwy się przyjmują...

Fot. Janusz Korbel

Caryca rośnie w białoruskiej części Puszczy

Fot. Janusz Korbel

Dąb Dunin

Leśnik, który nadawał imiona przed trzydziestu laty, uwieczniał własne dzieci. Myślałeś może o upamiętnieniu w ten sposób kogoś miejscowego, żeby choć w ten sposób podkreślić tożsamość kulturową tych ziem? Imiona carów czy naukowców odnoszą się wszak do osób, które tutaj tylko polowały lub prowadziły badania. Skoro nazwy się przyjmują, a sam mówiłeś o tym, jak cenna jest wielokulturowość i tożsamość lokalna, to może warto pomyśleć także w tym aspekcie?

– To dobry pomysł! Zresztą z dębami wiążą się lokalne historie. Przykładem na to może być dąb, pomnik przyrody, rosnący koło Przybudek, o którym żyje w okolicznych wsiach legenda...

Białoruski pisarz Michał Androsiuk rozbudował ją niedawno na potrzeby filmu dokumentalnego „Pamięć domu". Jakie imię mógłby nosić?

– Ja bym go nazwał Dunin, na cześć wybitnego białoruskiego poety i dramaturga Wincentego Dunin-Marcinkiewicza, którego potomkowie mieszkają w regionie Puszczy Białowieskiej. Ale myślę, że najlepiej byłoby rozpisać konkurs wśród miejscowej ludności na imię tego dębu, nawiązującego do białoruskiej tradycji tego terenu.

Rozmawiał

Janusz Korbel ■

Przedwojenna siedziba białowieskiej gminy

W Białowieży zachowało się jeszcze trochę starych drewnianych budynków, mających ciekawą architekturę, a niekiedy również niebanalną historię. I choć większość mieszkańców nie zwraca już na nie specjalnej uwagi, to turyści łatwo wychwytują je wzrokiem spośród zabudowy. Jednym z takich obiektów jest siedziba przedwojennego białowieskiego Urzędu Gminnego. Budynek ten znajduje się przy wjeździe do Białowieży, w dzielnicy zwanej Krzyżami. Oznaczony jest numerem 4.

Budynek pojawił się w miejscowym krajobrazie pod koniec lat dwudziestych ubiegłego wieku. Uroczystość jego otwarcia odbyła się 1 września 1928 roku, w późnych godzinach wieczornych. W uroczystości wziął udział ówczesny wojewoda białostocki Karol Kirst. Zakończył on właśnie trzydniową wizytację powiatu bielskiego i przyjechał do Białowieży. Miejscowe społeczeństwo powitało go bardzo ciepło. Obecni byli przedstawiciele lokalnych władz – m.in. świeżo upieczony dyrektor Dyrekcji Lasów Państwowych w Białowieży – Antoni Sym oraz wójt białowieskiej gminy – Jan Sac.

Przy dźwiękach orkiestry straży ogniowej, wojewoda udał się przed lokal gminy, gdzie odbyła się ceremonia poświęcenia budynku przez ks. Józefa Dowgwiłło – proboszcza powołanej dwa lata wcześniej w Białowieży parafii rzymskokatolickiej.

Urząd gminny funkcjonował w budynku do czasu wybuchu II wojny światowej. We wrześniu 1940 roku Sowieci otworzyli w nim specjalistyczną ogólnokształcącą szkołę dla dzieci głuchoniemych. Po zakończeniu działań wojennych, w latach czterdziestych, ulokowało się tutaj na pewien okres przedszkole, działające niezależnie od przedszkola przy ul. Stoczek (obecnie gen. A. Waszkiewicza). Następnie budynek znalazł się w zasobach mieszkaniowych białowieskiej gminy. Obecnie mieszka w nim sześć rodzin.

Piotr Bajko ■

Fot. Tomasz Niechoda

Tak wygląda obecnie budynek dawnej siedziby gminy

Fot. ze zbiorów Jerzego Lisieckiego

Rada Gminy Białowieża kadencji 1934-1939 przed budynkiem urzędu gminy

Піесні біелорусув спуд Л'адскуј пушчы

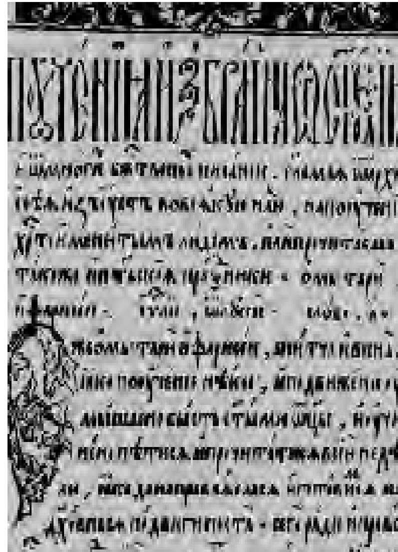
фота Евы Звежынскай

Марыя Дмітрук радзілася ў 1946 годзе ў вёсцы Крывец у Нараўскай гміне. Музычныя здольнасці пераняла ад свайго бацькі Міхала Ракоўскага. Замуж пайшла ў Ласінку за Ўладзіміра Дмітрука, які таксама спяваў. Намаганнем Музея Малой Бацькаўшчыны ў Студзіводах выйшаў альбом з песнямі беларусаў з-пад Лядскай пушчы. Прэзентацыя адбылася 1 лютага 2014 г. ў вясковым клубе ў Ласінцы. На адмысловы канцэрт прыехала „Жэмэрва" са Студзіводаў, „Пудляшанкі" з Гарадзіска, „Таўкачыкі" з Кобрына ды „Гаманіна" з Менску. У альбом увайшлі песні гадавога цыкла, але таксама абрадавыя ды балады. На дыску апрача Марыі спявае яе муж Уладзімір і свякроў Надзея.

Muzeum Małej Ojczyzny
w Studziwodach, 2013

Календарыюм

Сакавік – гадоў таму

445 – 12.03.1569 г. Падляшскае ваяводзтва, якае знаходзілася ў межах Вялікага Княства Літоўскага, на моцы каралеўскага ўніверсала было інкарпаравана (уключана) у межы Каралеўства Польскага.

445 – 17.03.1569 г. у Заблудаве быў закончаны друк „Евангельля вучыцельнага”.

220 – 24.03.1794 г. пачалося паўстаньне пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касьцюшкі, г.зв. Касьцюшкоўскае паўстаньне.

150 – 22.03.1864 г. быў павешаны ў Вільні Кастусь Каліноўскі.

120 – 18.03.1894 г. у Баранях Сьвянцянскага пав. нар. Альбін Стэповіч, беларускі музыка, дзеяч Беларускай Хрысьціянскай Дэмакратыі, кіраўнік беларускага хору ў касьцёле сьв. Мікалая ў Вільні, дэпутат польскага Сэйма ў 1928-1930 гг., публіцыст. Памёр 18.12.1934 г. у Вільні.

Шчыра ўсіх вітаем з найбольшым беларускім нацыянальным сьвятам, Днём Незалежнасьці Беларусі – 96-мі ўгодкамі Акту 25 Сакавіка!

Калектыў „Ч”

105 – 27.03.1909 г. у в. Акалонія (зараз у межах Менска) нар. Валеры Маракоў, паэт-маладняковец. Закончыў Менскі беларускі пэдагагічны тэхнікум і Менскі пэдагагічны інстытут (1932 г.). Працаваў настаўнікам у Бабруйску. Дэбютаваў у 1925 г. У 1937 г. рэпрэсаваны; расстраляны 29.10.1937 г.

105 – 31.03.1909 г. у Менску нар. Браніслаў Смольскі, музыказнавец.

96 – 25.03.1918 г. у Менску была абвешчана незалежнасьць Беларускай Народнай Рэспублікі.

95 – 16.03.1919 г. у Гародні выйшаў з друку першы нумар газэты „Бацькаўшчына”.

90 – 15.03.1924 г. у вёсцы Голя (цяпер Берасьцейская вобл.) на ўскраіне Белавежскай пушчы нар. Міхась Белямук, беларускі гісторык і грамадзкі дзеяч. Заснавальнік часопіса „Полацак”. З 1949 г. жыве ў г. Кліўленд (ЗША). Віншуем нашага чытача з юбілеем!

90 – 27.03.1924 г. у в. Закаліўе на Лепельшчыне нар. Павал Урбан, кандыдат гістарычных навук Лювэнскага Унівэрсытэту. Працаваў у Нямеччыне ў Інстытуце Вывучэньня СССР, у беларускай рэдакцыі Радыё Свабода, у рэдакцыі газэты „Бацькаўшчына”. Памёр 2.02.2011 г. у Мюнхене.

85 – 1.03.1929 г. у Старыне Ушацкага р-на нар. Еўдакія Лось, паэтка; дэбютавала ў 1948 г. Закончыла Глыбоцкае педвучылішча і філалагічны факультэт Мінскага педагагічнага інстытута. Працавала літаратурным рэдактарам у газэтах і часопісах «Чырвоная змена», «Звязда», «Работніца і сялянка», галоўным рэдактарам «Вожыка» (1975-1977). Памерла 3.07.1977 г.

75 – 10.03.1939 г. у Менску адкрыты будынак Дзяржаўнага тэатра опэры і балета БССР (прэм’ера оперы Яўгена Цікоцкага „Міхась Падгорны”).

70 – 3.03.1944 г. быў забіты ў Вільні польскімі або савецкімі партызанамі выдатны беларускі драматург, стваральнік беларускага тэатральнага жыцьця, публіцыст, вязень ГУЛагу Францішак Аляхновіч. Зьяўляецца ён аўтарам 18 п’есаў, шырокавядомай кніжкі пра савецкія лагеры „У кіпцюрох ГПУ”, дзесяткаў апавяданьняў.

70 – 6.03.1944 г. пачала стварацца Беларуская Краёвая Абарона.

45 – 31.03.1969 г. пам. у ЗША Мікола Шчаглоў-Куліковіч (нар. 4.04.1893 г. на Смаленшчыне) кампазытар, этнограф, паэт. Выпускнік Маскоўскай Кансэрваторыі. Працаваў настаўнікам музыкі, з 1939 г. быў дырыжорам сымфанічнага аркестра Усебеларускага Радыёкамітэту ў Менску. У час нямецкай

акупацыі займаўся творчай працай у Менску. З 1950 г. жыў у ЗША. У 1950 г. заснаваў у Нью-Ёрку беларускі хор, потым кіраваў беларускімі хорамі ў Кліўлендзе й Чыкага. Пакінуў вялікую музычную спадчыну; быў аўтарам опэр, сымфоній, вакальных твораў, апрацовак народных песень.

35 – 14.03.1979 г. у Несьвіжы памёр Міхал Сеўрук, беларускі мастак. Нар. 27.02.1905 г. у Варшаве, закончыў Мастацкі факультэт Віленскага ўнівэрсытэта, быў вучнем Ф. Рушчыца і Л. Слендзінскага (1932), з 1939 г. жыў у Несьвіжы; зараз у яго доме дзейнічае музэй.

25 – 13.03.1989 г. памёр у ЗША Іван Касяк (нар. у 1909 г. у Горах Вілейскага пав.), сябра Беларускай Цэнральнай Рады, ініцыятар і адзін са стваральнікаў Беларускай Праваслаўнай Аўтакефальнай Царквы.

25 – былі заснаваныя акадэміцкія гурткі Беларускага Аб'яднаньня Студэнтаў: 14.03.1989 г. ва Унівэрсытэце Марыі Кюры-Складоўскай і Сельскагаспадарчай Акадэміі ў Любліне (старшыня – Славамір Іванюк), 16.03.1989 г. у Беластоцкай Палітэхніцы (старшыня – Мірaслаў Пякарскі), 18.03.1989 г. у Варшаўскім Унівэрсытэце (старшыня – Мікола Ваўранюк).

Апрацавалі **Лена Глагоўская** і **Вячаслаў Харужы**

Leon Moenke

Stawka o życie

24. Płynąc w kierunku brzegu, obrałem taki kierunek, by uniknąć spotkania z tym człowiekiem. Żona zaś skierowała się ku łódce.

„Sieksot ze stacji ratowniczej" – pomyślałem sobie. Ale jakże się on zbliżył tak niepostrzeżenie? Przecież oglądałem się od czasu do czasu – głowiłem się daremnie.

Mijałem właśnie nieruchomo stojącą na stronie łódkę, gdy żona podpłynęła do niej. Między żoną a sieksotem nawiązała się natychmiast dość żywa rozmowa.

– O czym oni mówią? – zaniepokoiłem się, zamieniając się cały w słuch.

Niestety, nie mogłem uchwycić ani jednego wyrazu. Po chwili zobaczyłem tylko, że żona wlazła do łódki.

Czyżby kazał jej wleźć do łódki?! Czyżby już zdecydował się zaaresztować nas w otwartym morzu nawet? Czy los nasz jest już przesądzony? – od tych myśli robiło mi się gorąco nawet w wodzie.

Sieksot tymczasem usiadł przy wiosłach. Po chwili łódka zrównała się ze mną. Badawczym spojrzeniem Sieksot patrzył na mnie.

– Ten i sam do brzegu dopłynie – usłyszałem po chwili ze złością rzuconą uwagę.

– Ona sama wsiadła – pomyślałem z pewną ulgą.

W łódce tymczasem w dalszym ciągu toczyła się rozmowa. Zaniepokojony, skierowałem się w stronę łódki. Lecz łódź płynęła prędzej od mnie i dogonić jej nie mogłem, pomimo wysiłków.

Przestrzeń między nami stawała się stopniowo coraz większa.

„Kurier Wileński" nr 82, 24.03.1938 r., s. 6

– Jak się trzyma? Co i w jaki sposób mówi? Po raz pierwszy w życiu wsypała się! Po raz pierwszy jest badana! Czy nie zdradziła siebie? Czy wyjdzie z wody „sucho"? Czy aresztują? Co się stanie teraz na brzegu? – dręczyły mnie pytania.

Od tej rozmowy zależał bowiem nasz los.

Tak podążałem za nimi z całych sił. A morze tymczasem kołysało się coraz bardziej. Wielkie zielone bałwany niosły mnie z powrotem do brzegu.

– Na śmierć czy życie płynę?! – nie wychodziło mi z głowy, gdy patrzyłem na zbliżający się powoli lecz nieruchomo brzeg sowiecki.

***

W pobliżu brzegu natrafiłem na płytkie miejsce. W podskokach podążałem teraz za nimi, by jak najprędzej połączyć się z żoną. Gdy już było całkiem płytko, zacząłem prawie biec.

Gdy przybijali już do brzegu, byłem od nich w odległości zaledwie kilku kroków. Na plaży nie było już ani żywej duszy.

– Gdzież są wasze rzeczy? – usłyszałem nieprzyjazne pytanie, zwrócone do żony.

– Tam – rzekła żona, wskazując na samotnie w oddali leżące ubrania.

Rzuciwszy pobieżnie okiem we wskazanym przez żonę kierunku, sieksot natychmiast odwrócił się do mnie, najwyraźniej oczekując na mnie.

Poprosi grzecznie iść ze sobą – pomyślałem.

– Kim jesteście? – zwrócił się do mnie surowym i oficjalnym tonem, gdy tylko stanąłem na brzegu.

– Turyści z Moskwy... Przyjechaliśmy z Leningradu pokąpać się w morzu – odrzekłem spokojnie.

– Wasze imię i nazwisko?

I otrzymawszy odpowiedź, zawrócił natychmiast i odszedł bez jakiegokolwiek pożegnania.

Ciężar spadł mi z serca.

Natychmiast zawróciliśmy i my ku swoim rzeczom.

– Co pytał? Co odpowiedziałaś? – zasypywałem po cichu pytaniami żonę.

– Spytał o imię i nazwisko i kim jesteśmy. Odpowiedzia-

łam to samo, co i ty. – „Tak i sądziłem" – odparł mi na to. „Już straż z karabinów maszynowych chciała do was strzelać, lecz powiedziałem im, że to para niedoświadczonych, ekstrawaganckich kąpielowiczów wypłynęła przed burzą, i pojechałem za wami" – wyjaśnił. Bardzo mu za to dziękowałam i przestraszona zapytałam: „Jak daleko odpłynęliśmy od brzegu?". „Daleko" – odrzekł mi tylko.

– Zeszłym razem byliśmy dalej – powiedziałem.– Dobrze się spisałaś w łódce...

A morze już tymczasem szalało. Zielone z białymi grzbietami bałwany raz po raz z szumem rozbijały się o brzeg. Koszula moja jak sztandar powiewała na wietrze. Wicher trzepotał ubraniem. Z zapieczonymi wargami stałem teraz, ubierając się na brzegu, zapatrzony w rozhukane morze.

Przyszła burza, uderzyła!

Z rozpaczą, z przekleństwem, z nienawiścią zawiedzionej nadziei spoglądałem na nią. Nie spokój i rozkosz walki, nie triumf zwycięstwa przyniosła mi, lecz smagała biczami porażki.

„Zbrodniarze"

Gdy wróciliśmy do Leningradu, byłem tak zmęczony, że od razu położyłem się do łóżka. Lecz podniecenie było jeszcze większe. Nie mogłem zasnąć. Na próżno przewracałem się z boku na bok na wygodnym sprężynowym łóżku. Dręczyły mnie niepokój i rozpacz porażki.

Znowu próbować ucieczki morzem? Ale jeśli teraz zauważą i zawrócą, to już nie wykręcimy się sianem. I żony za nic na świecie nie uda się już wciągnąć do wody. Iść więc przez druty kolczaste na pewną śmierć i pohybel? Ależ to szaleństwo! Co robić? – przewracałem się na łóżku.

Wtem otworzyły się drzwi: wszedł jeden z mych współlokatorów.

„Kurier Wileński" nr 83, 25.03.1938 r., s. 6

Już wczoraj, zaledwie trafiliśmy z żoną do tego internatu, zawarłem z nim znajomość. Z rozmowy z nim zorientowałem się, iż starał się przenieść do Leningradu, gdyż na Ukrainie palił mu się grunt pod nogami[1]. Był to Ukrainiec, docent uniwersytetu w N. N., sympatyczny, przystojny mężczyzna w wieku około lat czterdziestu.

– Cóż tak wcześnie w łóżku, towarzyszu? – zwrócił się do mnie po ukraińsku.

– Zmęczyłem się okrutnie, łażąc przez cały dzień po Leningradzie i oglądając wspaniałości jego dni minionych – odparłem po białorusku[2].

– A cóżeście w tym drugim dniu waszej wycieczki oglądali, jeśli wolno wiedzieć? – spytał ponownie.

– Dzień dzisiejszy poświęciliśmy ogólnemu zwiedzaniu Leningradu. Oglądaliśmy Isakija, pomniki Piotra I i Mikołaja I, przeszliśmy cały Newski od jednego końca do drugiego, łaziliśmy po wspaniałej nadbrzeżnej, podziwialiśmy wyszukane piękno jej niezliczonych schodów granitowych do Newy. Wieczorem byliśmy na Strełce[3], obeszliśmy cały park na wyspie Elagina – komponowałem na poczekaniu.

– Jak na jeden dzień to stanowczo za dużo, nie dziwię się więc waszemu zmęczeniu. Ciekaw jednak jestem, jakież wrażenie zrobiły na was te pomniki leningradzkie? – pytał mię wciąż dalej.

– Największe – pomnik Piotra I. Ta odwaga, to zdecydowanie, ten spokój władczy jeźdźca na koniu, co wzbił się do góry nad samą przepaścią, to coś wspaniałego, jak w pomyśle tak i wykonaniu – wybuchnąłem szczerym zachwytem.

– Więc jako esteta oczyma miłośnika piękna spoglądaliście na to wszystko – odezwał się z nutą szczerej goryczy. – Podziwiam was. Ja tego nie mogę. Gdy patrzę na te posągi carów rosyjskich, to stają przede mną wszystkie ich zbrodnie, popełnione na narodzie ukraińskim! – ciągnął dalej w hamowanym uniesieniu i, poczynając od pierwszych Romanowych, zaczął wyliczać kolejno je wszystkie.

Gdy doszedł do Katarzyny II, przerwałem mu satyrą Aleksego Tołstoja (przyjaciela Aleksandra III):

Rossijskomu narodu, kotoromu wy mat',
Dołżny wy dat' swobodu, dołżny swobodu dat':
Ona im[4] otwieczała: „Messieur, vous me comblez".
I totczas prikriepiła... Ukraincew k ziemle.

Gorzko uśmiechnął się mój współrozmówca na te jedyne słowa wypowiedziane w języku rosyjskim w czasie naszej rozmowy i z żarem tłumionej nienawiści mówił dalej.

Gdy urwał na Mikołaju II, przypomniały mi się słowa Smirnowa[5], wypowiedziane jesienią 1932 r. do Eismonta[6]: „Nawet carskie rządy nie pozwalały sobie na podobne

[1] Wielu inteligentów ukraińskich, białoruskich i gruzińskich w ZSRR próbowało ratować w podobny sposób siebie i swoją rodzinę. Przenosili się do Moskwy, Leningradu, nad Wołgę i nawet do Murmańska. Lecz i tam, z dala od kraju i narodu, nie byli pewni swego losu. Jakiś oddział GPU moskiewskiego w Mińsku, Charkowei, Kijowie, Odesie, Tyflisie przypominał ich sobie po roku, a czasem i dwóch; i wędrowali wówczas na wygnanie i do obozów koncentracyjnych: na Sołowki, do tundr i puszcz północnego Uralu, do tajgi sybirskiej lub na bezwodne pustynie Azji środkowej. Rodziny zaś ich ulegały zniszczeniu.

[2] Rozmowy nasze toczyły się w tych dwóch językach jednocześnie lub w wspólnym dla nas obu języku... niemieckim, z pomijaniem „powszechnie zrozumiałego", „ogólnozwiązkowego" języka... rosyjskiego. Stało się to samorzutnie.

[3] Strełka – zachodni cypel wyspy Elagina, skąd widać już otwarte morze. Cała wyspa Elagina jest zajęta przez park przy pałacu wielkoksiążęcym o tej nazwie.

[4] Encyklopedystom francuskim.

[5] Smirnow – rozstrzelany członek CKWKP (b), Rosjanin, robociarz, przyjaciel Lenina.

[6] Eismont – aresztowany w pierwszych dniach 1933 r. ludowy komisarz aprowizacji RSFSR. Dalsze jego losy nie są znane.

zbrodnie. Cała Ukraina i Kazachstan są rozpędzone i koczują”[7]. Tymi słowy bowiem scharakteryzował on ówczesne „chlebozagatowki”.

„Kurier Wileński” nr 87, 29.03.1938 r., s. 5

[7] Stenogramy styczniowego plenum CKWKP (b) 1933 r. Powyższe słowa Smirnowa zostały przytoczone przez oskarżyciela na dowód tego, iż Smirnow, Eismont i Tolmaczow są „zbrodniarzami”, „agentami wroga klasowego”, „wrogami ludu sowieckiego”. Wystarczyłoby jednak „wysokiemu” zgromadzeniu, które piętnowało słowa Smirnowa jako „zwykłe kłamstwo i potwarz na władzę sowiecką”, wyjść z Kremla, przejść na drugą stronę Placu Czerwonego, by na własne oczy oglądać tę „koczującą Ukrainę”, jak oglądali ją dniem i nocą zwyczajni mieszkańcy Moskwy. Nadmienić muszę, iż denuncjator Nikolskij był wymieniany przez „wysokich” mówców stalinowskiego CK jedynie z przydomkiem „doblestnyj” towarzysz Nikolskij. Dostojne grono.

W poprzednim odcinku powieści został opuszczony odsyłacz: Pomimo dobrego urodzaju 1932 r. rekwizycje te wywołały powszechny głód na wsi sowieckiej, zwłaszcza zaś na urodzajnej Ukrainie. Zimą 1932/33 i wiosną 1933 r. umarło śmiercią głodową od 4-5 milionów ludzi. Były wsie na Ukrainie (naturalnie nie wszystkie) gdzie wymarła 1/3 części ludności, w niektórych zaś przy życiu pozostała 1/10. Powstało ludożerstwo.

Cdn

Zofia Plewińska

Świat, którego nie ma

6. Do Paulinowa z Mińska nie było tak daleko, jak do Prepunt. Jechało się do stacji kolei Leśna, koło Baranowicz, a stamtąd 5 km szosą do majątku. Zabieraliśmy zawsze masę rzeczy na bagaż, jechały rowery, siodło Zdzisia, bardzo piękne, dubeltówka, rakiety do tenisa, itp. Prawie zawsze była też z nami jakaś Francuzka lub Niemka, dla wprawiania się w językach obcych w czasie wakacji. Towarzystwa młodego na miejscu nie było, bo mali Moczulscy byli dużo młodsi od nas. Często jeździliśmy do dość dalekiego sąsiedztwa, państwa Bittnerów w Nowosadach. On lekarz, przyjaciel mego ojca, a dzieci dwoje w naszym wieku, więc lubilibyśmy tam jeździć, żeby nie okropnie długa i nudna droga z dziaduniami w karecie zaprzęgniętej w ciężkie, wypasione konie. Do tego droga ciągnęła się przez piaszczyste lasy, kareta się chybotała, aż człeka mdliło!

Bliżej było do państwa Kotłubajów. Były tam zawsze bardzo huczne imieniny pana domu Władysława, na 27 czerwca, i zjeżdżało całe sąsiedztwo do Lesina. Ciocia Ania Kotłubajowa była matką chrzestną Zdzisia i wielką przyjaciółką mojej mamy, jeszcze z czasów dorpackich, gdzie mieszkała z pierwszym swoim mężem – Kiersnowskim. Tam zwykle było dużo młodzieży, tańczono, grano w winta, a ciocia Ania prześlicznie grała na fortepianie. Pan Władysław odznaczał się dużym wzrostem, potężną tuszą i bardzo głośnym organem głosu. Gdy przyjeżdżali do Paulinowa, to już z szosy odległej o kilometr w prostej linii od dworu słychać było doskonale jego potężny bas i wiadomo było, że to jadą Kotłubaje! Ciocia Ania była uosobieniem kobiecości i wdzięku i nazywała męża zawsze Właduchna. Na św. Annę, 26 lipca, jechało się znów do Korzeniowszczyzny państwa Łoppotów, na imieniny pani Anny. Tam był prawdziwy ogromny bal, aż do białego mazura, ale to było już w ostatnich latach przed wojną, gdy podrośliśmy trochę, wtedy nas tam zabierano. Miło wspominam pobyty w Paulinowie.

Miło wspominam w Paulinowie lato spędzone z fraulein Marie, Niemką z Tylży. Była przemiła, wesoła, ładna, grała świetnie w tenisa i jeździła z moimi braćmi konno. Do tego inteligentna, pamiętam jak przerabiałam z nią w altanie leśnej „Fausta” Goethego. Smutne były jej wojenne dzieje, bo jako Niemkę wysiedlono ją gdzieś w głąb Rosji i tam przeszła bardzo ciężkie chwile. Większość swoich rzeczy zostawiła u nas na strychu i była raz, gdy wracali po wojnie, wysiedleni. Wyszła w Rosji za Polaka, ale zdaje się bardzo nieszczęśliwie, pojechała potem nad Bałtyk do siebie.

Dziadunio Otton sprowadził z Samary do Paulinowa dwa wielbłądy, chodziły w zaprzęgu, woziły trawę, siano. Konie ogromnie bały się tych nieznanych czworonogów i przy spotkaniu z nimi ponosiły. Konie wtedy w ogóle były bardzo płochliwe, samochody dopiero zaczynały się pojawiać i też oczywiście wprawiały je w panikę. Nie lubiłam tych wielbłądów, bo jak się czegoś rozłościły, to bardzo pluły. Ogromnie lubiły zjadać stare koszyki i tarzać się w popiele. Zdaje się, że jeszcze przed wojną Dziadunio oddał wielbłądy gdzieś do ZOO.

Koło Leśnej był wojskowy obóz ćwiczeń, tzw. „Skobielewskij Łagier”. Latem było tam moc wojska, przyjeżdżały żony oficerów odbywających ćwiczenia, były bale, konkursy hippiczne itd. Zawsze przyjeżdżali zapraszać na te imprezy, ale Dziadunio odmawiał, przyjmował oficerów tylko na werandzie i żadnej z naszych pań nie wolno było się pokazać. Może i słusznie, bo by później trudno było się od nich opędzić. Podobno nazywali Dziadunia „Strogij Sta-

rik". W tymże obozie ćwiczeń za polskich czasów bawiłyśmy się cudownie, ale o tym potem. Któregoś lata byłam sama z braćmi przez cały miesiąc w Paulinowie, bo rodzice byli na kuracji w Krynicy. Wracając stamtąd zajechali do Krakowa i wynajęli nam (Zdzisiowi i mnie) pokój w pensjonacie pani Waligórskiej, gdzie mieliśmy od jesieni mieszkać i studiować. Było to lato 1912 roku, ukończyliśmy oboje szkoły średnie. Mieszkając sama z braćmi musiałam godzinami cerować im skarpetki i pończochy, czasem miałam tego dosyć!

Miło wspominam wyprawy ze Zdziśkiem późną jesienią na kuropatwy, towarzyszył nam zawsze pointer Boy, ślicznie wystawiał! No i grzyby, których było masę, prawdziwki, a późną jesienią rydze. Zbierało się i soliło całe beczki! Lubiłam sama wałęsać się po lesie, znałam świetnie cały teren, brałam ze sobą tylko psa do towarzystwa. Raz latem u wylotu lasu spotkałam wilka, popatrzył na mnie i pobiegł spokojnie dalej. Do altanki na skraju ogrodu i lasu, nazwanej „świątynią dumania", przychodziły często sarny, bo opodal było źródełko i strumyk.

Ciekawe były wyprawy nocne na ryby i na raki. Płynęło się cichutko z łuczywem, świeciło przy brzegu i raki wyłaziły z nor na światło, a zupa rakowa była potem wspaniała! Czasem jeżdżono na większą rybę, którą zabijano ościeniem, ale jakie to były ryby, nie pamiętam. Dziki podchodziły czasem pod sam dwór i robiły duże szkody, ryjąc ziemniaki. Zdziś, a po wojnie Kazio, robili zasiadki na dziki, a także polowali na cietrzewie z gajowymi.

Ze stałych mieszkańców Paulinowa przed pierwszą wojną muszę jeszcze wymienić ciocię Binię Bułhakównę, rodzoną siostrę babuni Stefci. Była to stara panna, pół zakonnica, chodziła dziwnie ubrana w szerokiej ciemnej sukni z peleryną, przypominającej habit, na głowie miała zawsze kapturek bretoński, jasny lub ciemny, i na piersi duży krzyż. Jadła jakieś specjalne potrawy i stosowała metodę dr. Kneippa, wówczas bardzo modną. To było chodzenie rano po rosie i różne gimnastyki. Ponieważ jadła bardzo powoli i jakoś nieapetycznie, okropnie tym drażniła Dziadunia, wobec czego najczęściej jadała w swoim pokoju lub przy oknie, w jadalnym pokoju, gdzie parapet był bardzo szeroki (mury domu miały chyba pół metra grubości). Często jadała klęcząc na worku z igliwiem, dowodząc że wówczas żołądek lepiej trawi. Była chyba trochę pomylona biedaczka i często padała ofiarą naszych żartów.

Drugą osobą siedzącą przy posiłkach na końcu stołu był rządca, pan Feliks, łysy kompletnie, ale z sumiastym wąsem. Bardzo go lubiłam, pamiętam, jak zajadając zsiadłe mleko zawsze suto je pieprzył, powtarzając: „Pieprz mężczyznę na koń wsadza, a kobietę w grób wprowadza". No i panna Marta Petri, ochmistrzyni, prawa ręka babci Stefci, miła zawsze uśmiechnięta i mająca klucze od spiżarni, gdzie były wyśmienite smakołyki!

Wielkim wydarzeniem była latem, chyba w 1909 r., wizyta Elizy Orzeszkowej w Paulinowie. Była od 1909 r. stałą letniczką we Florianowie, ogromnie zaprzyjaźnioną z całym domem Bochwiców i podkochującą się w wuju Tadeuszu (ojcu Dziuni – Dużej Babci). Przyjechała autem pani Reytanowej z Hroszówki, sąsiadki Florianowa. Już sam fakt auta przed domem wzbudzał zachwyt! Obiad z Orzeszkową był bardzo długi i dla nas nudny, toteż zabawialiśmy się jak mogli, na szarym końcu, marząc, żeby wreszcie można było wstać. Pamiętam też Dziunię na tym obiedzie. Po obiedzie była naturalnie przechadzka po ogrodzie, pamiętam, że p. Orzeszkowa nosiła ze sobą flaszeczkę z amoniakiem i pytała każdego, czy nie ugryzł go komar? Jeśli odpowiedź była twierdząca, zaraz smarowała ugryzione miejsce. Orzeszkowa była w Paulinowie dwa razy, w 1908 i 1909 r. Miała przyjechać latem 1910 i na stałe zamieszkać we Florianowie, ale zmarła wiosną 1910 r. Obecność tak znakomitej pisarki ściągła do Florianowi na wakacje dużo innych wybitnych osób. Spędzali więc tam lato Kotarbińscy (on wybitny literat i aktor), Reymont z żoną, prof. Nusbaum (zoolog), Jan Lorentowicz (literat) i wielu innych. Każdy

Przyjazd Elizy Orzeszkowej

Siedzą od lewej: Tadeusz Bochwic z córką Dziunią i żoną, Eliza Orzeszkowa, Dziaduniowie Ottonowie i domownicy

ze sławnych ludzi sadził własnoręcznie, na pamiątkę swej bytności, mały dąb. Naturalnie pierwszy zasadziła Orzeszkowa. Czy jest jeszcze ten dębiak w ogrodzie? Do Florianowa jechało się z Paulinowa dość długo, bo było całe 5 mil drogi. Najbliższym sąsiedztwem Florianowa była Korzeniowszczyzna pp. Łoppotów. Tam też latem przyjmowano letników i towarzystwo często się wzajemnie odwiedzało. Dużo tańczono, jeżdżono na grzyby, urządzano przedstawienia itd. Ostatnie miłe, spokojne wakacje w Paulinowie i Prepuntach, to był rok 1913 latem. Tego lata wielkim wydarzeniem był ślub Ksawy Bochwicówny, córki wuja Lucjusza, z panem Zdzisławem Ludkiewiczem. Ślub ten odbył się w Paulinowie, w kaplicy domowej. Zjechało się dużo rodziny, gości, było to jednocześnie srebrne wesele wujostwa Lucjuszów, a potem jesienią złote wesele Dziaduńków Ottonów, ale te ostatnie obchodzono bardzo uroczyście we Florianowie. Zdzisław Ludkiewicz pochodził z Kowieńszczyzny, z zawodu był inż. rolnikiem. Przyjechał w czasie wakacji zwiedzić ziemię nowogródzką, zawędrował nad Świteź, gdzie niedaleko leżał majątek wuja Lucjana Bochwica – Purniewicze. Zaprzyjaźnił się z całym domem i bardzo prędko zakochał się i zaręczył z najstarszą córką Ksawą. Ksawa była bardzo ładna, szatynka, szczupła, wysoka o fiołkowych oczach i bardzo gęstych, ciemnych brwiach, nosek miała z lekkim garbkiem. Była pełna uroku i bardzo inteligentna, po maturze studiowała w Krakowie i w Genewie, chyba historię literatury. W przeciwieństwie do Ksawy, Zdzisław był raczej brzydki, bardzo wysoki, trochę rudawy, krótkowidz w bardzo grubych szkłach i nieforemnym nosie. Pomimo braku urody, był to człowiek pełen zalet, mądry, poważny i wykształcony. Po wojnie został profesorem SGGW w Warszawie, napisał szereg podręczników dla studentów, był jakiś czas ministrem rolnictwa. Mieszkali po wojnie w Warszawie, a potem w Milewku. To była resztówka niemieckiego majątku na Pomorzu, koło miasteczka Nowe.

Ale wracajmy do ślubu Ksawy. Jeszcze przed ślubem zrobiliśmy wycieczkę z Paulinowa do Purniewicz, do wujostwa Lucjuszów. Brali w niej udział Zdziś, kuzynki Komorskie, kolega Zdzisia Wojtek Przelaskowski, ja, Hela, Mila (siostra Ksawy), Lucio, brat Ksawy, no i oczywiście Ksawa z narzeczonym. Bardzo było wesoło, pływaliśmy dużą łodzią po Świtezi i robiliśmy dalekie spacery. Dworek w Purniewiczach był nieduży, ale tonął dosłownie w kwiatach. Bardzo lubiłam tam jeździć. Wuj Lucjusz był kolegą szkolnym z gimnazjum słuckiego mego Ojca i bardzo się kochali. Ślub dawał Ludkiewiczom ks. Zygmunt Łoziński, krewny Bochwiców, późniejszy biskup piński, zmarł po wojnie w 1932 r. w opinii świętości. Państwo młodzi po uroczystościach weselnych odjechali tegoż dnia do Warszawy i dalej na Lazurowe Wybrzeże do Francji w podróż poślubną. Naturalnie cała młodzież odprowadzała młodą parę na stację do Leśnej, gdzie czekając na pociąg w poczekalni piliśmy jeszcze zdrowie młodej pary – szampanem!

Tego samego lata 1913 r. byliśmy też później w Prepuntach. To było nasze ostatnie, takie beztroskie, miłe lato przed pierwszą wojną światową.

Cdn ■

Асоба

З кагорты беларускіх патрыётаў: Віталь Губарэвіч

Напачатку 1990-х гадоў я пазнаёміўся з вязнем сталінскіх лагераў Міколам Канашам (1926-2006) са Жлобіна, перапісваўся з ім, пытаўся ў яго пра Ларысу Геніюш, Васіля Супруна, Тодара Лебяду і іншых беларускіх паэтаў, якія прайшлі ГУЛАГ. Аднойчы спытаў і пра сябра Саюза вызвалення Беларусі Віталя Губарэвіча. Спадар Мікола хутка даслаў адказ (перапіску з Міколам Канашам я апублікаваў у сваёй кнізе „Сярод сваіх людзей" (Мн., 2012. С.217-232). У ім ён шчыра прыгадаў і Віталя Губарэвіча (з ліста ад 21 сакавіка 1994 года): „Віталя Губарэвіча я сустракаў толькі ў зняволенні, захаваў каля двух дзесяткаў ягоных вершаў з тых часоў. Яго ўжо няма ў жывых, ён памёр дзесьці ў сябе на радзіме ў сярэдзіне ці пачатку 1970-х гадоў. Ведаю, што ў яго жывая яшчэ маці…". Я адразу адказаў на ліст Міколу Канашу, дзе прыгадаў, што Віталь Губарэвіч пісаў добрыя вершы. А ў адказ спадар Мікола паведаміў (ліст ад 11 красавіка 1994 года, усе пісьмы ад Міколы Канаша захоўваюцца ў аўтара гэтых радкоў – С.Ч.): „Скуль Вы ведаеце, што Віталь Губарэвіч пісаў добрыя вершы? Я Вам даслаў толькі адзін, прысвечаны Ларысе Геніюш. Але я не сказаў бы, што вершы Губарэвіча вельмі добрыя, пісаў ён іх у лагеры экспромтам, захаваць

магчымасці добрай не меў. Ён казаў мне, што ўсуну ў бутэльку і закапаю, магчыма, нехта натрапіць, але шансу на гэта не было ніякага. Таму ўзяў я іх сабе, перачытаў і, лепшыя на мой погляд, вывучыў на памяць, іншыя – прыхаваў у шахце. І толькі пасля выхаду на волю, пачаў прыводзіць да парадку. І, такім чынам, што захаваў, тое маю і сёння. Усе іншыя, відаць, прапалі, як ён пісаў сам. І ўсё ж, вядома, мне хацелася нейкім чынам зрабіць так, каб пачулі іх людзі. Я стараўся падобнае рабіць, але поўнай галоснасці дасягнуць так і не змог. Па першае, вершы неабходна яшчэ адшліфаваць і толькі потым пусціць у друк, а гэта не так і проста. Па-другое, ёсць у Губарэвіча вершы і на расейскай мове, значыць, іх трэба перакласці на нашу родную мову…".

Пытаўся пра Віталя Губарэвіча пры жыцці ў Міколы Канаша і наш гісторык Міхась Чарняўскі. Спадар Канаш тады адказаў і яму. Адказ гэты быў апублікаваны ў кнізе „Саюз вызвалення Беларусі: 1946-1947" (Мінск, „Беларускі Рэзыстанс", 2005. С.59-60) : „З Віталём Губарэвічам мне давялося пазнаёміцца ў страшных умовах ГУЛАГу 45 гадоў таму ў пасёлку Інта Комі АССР на 1-і ОЛП-е. Нічым асабліва ён не адрозніваўся ад іншых зняволеных: той жа бушлат з нумарам на спіне, тая ж аблавушка з рознакаляровых кавалачкаў тканіны на галаве, засмуголеныя невядомага колеру штаны ды кароценькія абгарэлыя вайлакі на нагах. Невысокага росту, з хударлявым тварам, на якім тырчэў нос. Уражвалі хіба вялікія вочы бледна-шэрага колеру. Ён, як пасьля казаў мне, хварэў на сухоты. А родам быў з Дзятлаўскага раёна, што на Гарадзеншчыне. Пісаў вершы на беларускай і расейскай мовах.

На той час я ўжо быў знаёмы з Ларысай Геніюш, якая знаходзілася тамсама, толькі на 4-м ОЛП-е, жаночым. Аднаго разу я пару Віталёвых вершаў адаслаў Ларысе. І неўзабаве атрымаў адказ, што яны яшчэ далёка не дасканалыя, але нічога – няхай піша надалей, не варта адбіваць у яго ахвоту пісаць...

Наўпрост Віталь з Ларысай не ліставаўся, а час ад часу аддаваў мне свае лісты пераважна ў вершаванай форме, каб я адаслаў ёй. Але такая перапіска між імі працягвалася нядоўга. Узніклі непаразуменні ў думках, у поглядах, разважаннях. Віталь лічыў сябе выхадцам з беднай сялянскай сям'і, а Ларысу чамусьці далучаў да мяшчанаў і да тых, што стаялі „на версе". Вядома, не меў рацыі. Па натуры ён быў добры, ён у парыве злосці не ўмеў сябе стрымліваць. І ў дадатак яшчэ быў хворы.

У 1955 ці ў пачатку 1956 года – адным словам ляжаў снег і было зімна – на шахце № 2 забіла камбайнам нашага хлопца Міколу Граноўскага, ён быў з Шаркаўшчынскага раёна, што на Віцебшчыне. І мы, беларусы, вырашылі яго пахаваць па-Божаму. Быў гэта ўжо час „хрушчоўскай адлігі". Мікола Яцкевіч працаваў у інструменталцы шахты № 2 і дапамог цеслярам зрабіць труну й крыж. Слаўка Прыстаўка арганізаваў збор грошай, і купілі касцюм. Быў складзены й пададзены начальству лягера спіс зняволеных беларусаў з шахты № 2 (каля 20 чалавек), каб дазволілі выйсці з зоны на пахаванне. Дазвол быў дадзены. Быў там і Віталь Губарэвіч, які прачытаў над магілай свой верш „На смерць Міколы Граноўскага". А па нейкім часе яму з бетону зрабілі помнік, дзе на мармуровай дошцы выразалі надпіс. Тэкст цяпер ужо дакладна не памятаю, ведаю толькі, што ёсць словы „Не забудзем цябе, сябра". Пахаваны ён на могілках у лесе „Сангарадка" непадалёку ад „Пцічніка". Можа, тая мясціна захавалася яшчэ й сёння?..".

Арышт

Віталь Губарэвіч нарадзіўся 3 студзеня 1926 года ў вёсцы Навагельня Дятлаўскага раёна. Калі яму споўнілася два гады – памерла маці. Бацька Віталя спачатку працаваў псаломшчыкам у царкве, а потым, калі прыйшлі саветы, на чыгунцы. Але аднойчы ў іх дом завіталі людзі ў цывільным з наганамі, зрабілі ў хаце вобыск, ператрэслі ўсе кнігі, але нічога крымінальнага і падазронага не знайшлі. Тым не менш бацьку Віталя Губарэвіча Міхася Губарэвіча арыштавалі. Больш сын і ўсе родныя і блізкія яго людзі, а таксама вяскоўцы, ніколі Губарэвіча старэйшага не бачылі, нават нічога не змаглі даведацца пра яго далейшы лёс.

Калі пачалася вайна, Віталь працягваў вучобу ў вячэрняй школе, а таксама падпрацоўваў на чыгунцы, каб дапамагчы сям'і. Немцы неяк запрыкмецілі на чыгунцы юнака і хутка яго адправілі на працу ў Германію. Па іншай інфармацыі, Віталь быў арыштаваны ў Вільні, там ён знаходзіўся ў роднай сястры. Выйшаў на рынак і трапіў у аблаву, дзе яго і схапілі. У Германіі ён цяжка працаваў на адным з ваенных заводаў.

На Дзятлаўшчыну юнак вярнуўся вясной 1945 года. Адразу пачаў працаваць, а таксама працягваў вучобу ў вячэрняй школе. Тады зачытваўся творамі беларускай літаратурай, сам пісаў вершы, але нікому іх не паказваў. На радзіме шукаў аднадумцаў, сяброў, якія яго разумелі б, з якімі ён мог бы падзяліцца сваімі думкамі і планамі.

У 1946 годзе Віталь Губарэвіч становіцца сябрам Саюза вызвалення Беларусі (СВБ). Найперш упаўнаважаным СВБ на Дзятлаўшчыне. Супрацоўнікі НКУС яго часта затрымлівалі, выклікалі юнака на допыты, але стопрацэнтных доказаў знайсці не змаглі. І хоць Віталю было толькі 20 гадоў, за гэты час ён шмат бачыў і перажыў, меў пэўны жыццёвы вопыт. Але ўлады хацелі зламаць яго дух. Як жа так: бацька быў ворагам народа, сам Віталь падчас вайны знаходзіўся ў Германіі, а вярнуўшыся дамоў

Віталь Губарэвіч, Інта, 1954 г.

засёды размаўляў па-беларуску, пісаў вершы… За Віталем пастаянна сачылі. І неяк сярод сяброў СВБ знайшоўся здраднік, які іх выдаў НКУС. Сяброў арыштавалі: адных саслалі ў Сібір, іншых расстралялі. Не ўдалося толькі арыштаваць Губарэвіча. Але аднойчы такі момант здарыўся. У вячэрняй школе, дзе вучыўся Віталь, вісеў партрэт Сталіна. Неяк нехта выкалаў дыктатару вочы. Доўга шукалі вінаватага, пакуль нарэшце сын дырэктара школы не сказаў, што гэта зрабіў Губарэвіч, хаця ён да гэтай справы ніякага дачынення не меў. Хутка Віталя арыштавалі і далі яму 10 гадоў, адправіўшы ў Варкуту, а потым у Інту. Адбылося гэта ў траўні 1947 года.

У лагерах дзятлаўскаму хлопцу было невыносна цяжка, але дух юнака не зламалі. У яго пачаліся сухоты. Ад гэтай хваробы і ад цяжкай працы паміралі дзесяткі сяброў. Але Віталь трымаўся сваіх землякоў, якія разам дапамагалі адзін аднаму выжыць. Там ён пазнаёміўся з Ларысай Генію, перадаваў праз сяброў ёй свае вершы, спрачаўся, разважаў. Адзін з вершыў нават прысвяціў паэтцы. У ім ёсць і такія радкі:

…Ты гамаю акордаў мілагучных
Напоўніла мне сэрца да краёў,
І вобразаў так родных, неадлучных
Чарга перад вачыма ўстала зноў.
І я за ліру ўзяўся міма волі,
І грозна песня загула мая,
Яна пяе братам маім аб волі,
Аб нашых родных, дарагіх краях.
Але не плач у песні гэтай льецца –
Яна гучыць, як атамана кліч,
Пракляццем грозным
з сэрца майго рвецца,
Ўздымае помсты ўсенародны біч.

Вяртанне

На родную Бацькаўшчыну Віталь Губарэвіч вярнуўся ў 1956 годзе, тады яму было толькі 30 гадоў. У Наваельні на Дзятлаўшчыне ён здаў экзамен за курс сярэдняй школы і паступіў на фармацэўтычны факультэт Ленінградскага хіміка-фармацэўтычнага інстытута, які скончыў, атрымаўшы спецыяльнасць правізара-фармацэўта. Працаваў у аптэках вёскі Наваельня, у Навагрудку, а потым яго прызначылі на працу ў вёску Дварэц аптэкарам.

Вёсцы пашанцавала. Бо, акрамя сваёй працы, Віталь вёў актыўнае грамадскае жыццё. Ён іграў у Наваельнянскім духавым аркестры, арганізаваў тэатральны гурток у мясцовым клубе ў Дварцы. Вясковыя артысты часта паказвалі пастаноўкі па творах беларускіх драматургаў. Сам Віталь выдатна іграў камедыйныя ролі, пісаў розныя вершаваныя гумарэскі на тэмы вясковага жыцця і выконваў іх на сцэне. У вольны час ён спрабаваў пісаць вершы, займаўся перакладамі гумарэсак з польскага часопіса „Шпількі”, які выпісваў. Збіраў і запісваў у вёсках Дзятлаўшчыны легенды і паданні.

Але страчанае здароўе ў Германіі і 9 гадоў лагераў рана забралі ў яго жыццё. Віталя Губарэвіча не стала ў 1976 годзе. Яго пахавалі на могілках у вёсцы Дварэц Дзятлаўскага раёна, дзе да сённяшніх дзён стаіць там сціплы помнічак.

З успамінаў Міколы Грышана

У пошуках звестак пра Віталя Губарэвіча, напрыканцы 2013 года сустрэўся з дзятлаўскім 82-гадовым паэтам, настаўнікам-пенсіянерам Мікола Грышанам, які некалі шукаў сляды Віталя Губарэвіча. Мы доўга пра яго і пра той час гутарылі.

– Спадар Мікола, калі Вы займаліся пошукамі звестак пра Віталя Губарэвіча?

Хата ў вёсцы Наваельня Дзятлаўскага раёна, дзе жыў Віталь Губарэвіч

– Гэта было ў пачатку 1990-х гадоў. Я тады наведаў вёску Дварэц, бачыўся з яго другой жонкай. Калі Віталь Губарэвіч працаваў у Германіі, яму адарвала ўказальны палец на правай руцэ. Яго арыштавалі за ўдзел у Саюзе вызвалення Беларусі. Штаб арганізацыі знаходзіўся ў Навагрудку. Раскрыў арганізацыю правакатар, падасланы да іх. У раённай газеце Віталь Губарэвіч сваіх вершаў не друкаваў, відаць, яго вершы былі не для друку. У тых 1990-х гадах я напісаў і прысвяціў яму свой верш, праўда, ён нідзе не публікаваўся. Верш гучыць так:

На свеце жыў юнак-паэт,
Ад мерзлаты прыдбаў сухоты.
Не змог ускалыхнуць ён свет,
Ён плавіўся, гарэў употай.
Ды толькі душу груганы
Не змаглі вырваць кіпцюрамі,
Не ведалі тады яны,
Што ў цьме зырчыць яна агнямі.
Ён быў зраднёны са скалой,
Дзе б'юцца ў громах вадаспады.
Таму фальшывасці сляпой
Яго дух быў непадуладны.

– А ці пыталася ў Віталя жонка за што ён быў арыштаваны?

– І я такое пытанне таксама задаваў жонцы Губарэвіча. Яна пыталася ў яго, але Віталь казаў, што на допытах яго абвінавачвалі ў тым, што падчас вайны ён дапамагаў немцам у Германіі, калі быў прымусова туды вывезены. Пра Саюз вызвалення Беларусі ён нікому нічога васля вяртання з лагераў не казаў.

У Губарэвіча тады быў пасынак – Міша Кузьміцкі. Некалі ён працаваў педагогам, быў даволі адукаваным чалавекам. Меў вышэйшую адукацыю. Пісаў вершы, друкаваўся. Але ў 1990-х гадах ён ужо не пісаў нічога, правацаваў вартаўніком, бо з'ела беднага гарэлка. А цяпер у жывых іх наогул нікога ўжо няма. Людзі казалі мне тады, што вершы Кузьміцкі пісаў не сам, а гэта былі вершы Губарэвіча, якія Міша прыпісваў сабе. Але я ў гэта мала веру, бо друкаваўся Кузьміцкі ў 1960-х гадах, калі жыў Губарэвіч, а на такое Кузьміцкі не змог бы пайсці. Ды стыль вершаў Кузьміцкага непадобны на стыль вершаў Губарэвіча.

– А ці вядома Вам, што за правакатар выдаў Саюз вызвалення Беларусі і, у прыватнасці, Віталя Губарэвіча?

– Калі ў вячэрняй школе ў Наваельні вучыўся Віталь Губарэвіч, інструктарам Дзятлаўскага райкама

Віталь Губарэвіч (пасярэдзіне) з сябрамі каля аптэкі ў вёсцы Дварэц Дзятлаўскага раёна, 1965 г.

Помік на магіле Віталя Губарэвіча ў вёсцы Дварэц Дзятлаўскага раёна

камсамола быў Алесь Бажко. Яны былі добра знаёмыя. Вось ён і аказаўся тым правакатарам. Справа ў тым, што пра яго, як пра стукача, мне распавядаў неяк былы выкладчык Гродзенскага пединстытута Браніслаў Ржэўскі (1905-1980). КДБ падаслала Бажко да Ржэўскага, калі той аднойчы быў выкліканы ў Мінск, нібы для ўдакладнення праграмы па беларускай літаратуры. Тры дні ўвіхаўся каля Ржэўскага тады Бажко, а потым змест іх размоў быў прыгаданы на допытах Ржэўскага, якія праводзілі супрацоўнікі КДБ у 1957 годзе. 25 сакавіка 1957 года Ржэўскага Браніслава асудзілі Гродзенскім абласным судом па артыкуле 72 КК БССР да 7 гадоў пазбаўлення волі. Так што і ўсім сябрам Саюза вызвалення Беларусі, у тым ліку і Віталю Губарэвічу, дасталося ад Бажко.

Замест пастскрыптума

Вось такім быў кароткі лёс дзятлаўскага змагара Віталя Губарэвіча – беларускага патрыёта, творчага чалавека, фармацэўта. Яго жыццёвы шлях яшчэ трэба даследаваць, таму што пра такіх беларусаў мы павінны ведаць і не забываць ніколі. І яшчэ. Хачу шчыра падзякаваць настаўніцам Дварэцкай сярэдняй школы Дзятлаўскага раёна Наталлі Ляўкевіч і Вікторыі Воўкавай, а таксама сябрам гісторыка-патрыятычнага клуба „Спадчына" гэтай школы за дапамогу ў зборы матэрыялаў пра Віталя Губарэвіча.

Сяргей Чыгрын

70 гадоў таму назад загінуў Францішак Аляхновіч

...Ды камень, як гару, узваліце мне на гроб...
(Ф. Аляхновіч, „Як я памру...”)

Францішак Аляхновіч (1921 год)

У палове лютага пазваніла мне ўнучка Францішка Аляхновіча, Мажэна, з пытаньнем наконт помніка дзеду на Віленскіх Росах. Ці нехта штосьці робіць, бо сям’я гатова дакласціся. Раней пытаўся пра тое ж самае унук драматурга, Андрэй. Помнік Францішку Аляхновічу хаця і стаіць ужо каля 20 гадоў, але выкананы ён з пластмасы, з якой час зрабіў сваё. Здаецца, зараз нікому не пад сілу, каб заняцца гэтай справай, хаця яшчэ жывуць людзі, якія памятаюць пахаваньне драматурга і галоўнага рэдактара віленскай газэты „Беларускі голас”, якую выдаваў падчас нямецкай акупацыі.

Рэня, Аля, Міраслава...

На здымку з паховінаў Францішка Аляхновіча, які я некалі атрымала ад інжынера Рэгіны Окруй, дзьве дзяўчынкі трымаюць бел-чырвона-белыя стужкі ад вянка, які нясе нейкі мужчына. Рэня вучылася ў Віленскай беларускай гімназіі падчас нямецкай акупацыі і запамятала пахаваньне „нейкага беларускага дастойніка” – не памятала, каго хавалі. Кім была дзяўчынка з другога боку, яна не памятала. Аднойчы я вырашыла пазнаёміць яе з іншай быўшай гімназісткай – Аліцыяй Фіялкоўскай (з дому Куніцкай). 20 красавіка 2004 г. мы сустрэліся ў Рэгіны Окруй. Разглядаючы здымкі, Аля распазнала сябе з другога боку вянка. Аказалася, што абедзьве дзяўчынкі ішлі ў адной пары. Успомнілі адзін факт: няведама чаму было загадана ім час ад часу – на адпаведні загад – падвіваць ніжні белы кавалак стужкі, каб выглядала яна як бел-чырвоная. Падазравалі яны, што прычынай магла быць небяспека перад польскім падпольлем.

Жанчыны не прыпомнілі сабе, каб вучыліся ў адным і тым самым класе. Але ж нехта іх паставіў у пару пры вянку, каб несьці стужкі. Аля (1933 год нараджэньня) была дачкой доктара Тэадора Куніцкага, які падчас навукі ў Віленскім унівэрсытэце быў адным з заснавальнікаў і дзеячам Беларускага студэнцкага саюзу, а ў час вайны жыў у Вільні (пры Віленскай вуліцы) і працаваў лекарам. Успамінала канцэрт Міхася Забэйды-Суміцкага ў Вільні і яго побыт у іхняй кватэры, дзе затрымаўся падчас пабыўкі ў Вільні. Сярод дзіцячых успамінаў таго часу астаўся ў яе памяці вобраз сьпевака, які піў сырыя яйкі, дзеля лепшага голасу.

Хаця Аля не памятала Рэні са школы, але памятала Міраславу Станкевічанку, з якой усё жыцьцё сям’я Куніцкіх (асабліва Тодзік і Аля) падтрымлівала сувязі. Міраслава (1933 г. нараджэньня – па мужу Русак) расказвала пра паховіны Францішка Аляхновіча 10 гадоў таму удзельнікам канферэнцыі „Драматычны шлях драматурга”. Дачка Станіслава Станкевіча – славутага кнігара, памятала, што ўсёй школай былі на паховінах Францішка Аляхновіча. Яшчэ зараз расказала, як вестка пра яго забойства ўскалыхнула ўсіх віленскіх беларусаў, як у яе хаце гаварылі пра тое бацькі. Мела багата здымкаў з паховінаў, але ў пачатку 90-ых гадоў нехта з Польшчы пазычыў іх і не вярнуў. Не запісала, каму іх давала – так яны і прапалі. Гэта была агромністая працэсія, хавалі Францішка Аляхновіча ўсе беларусы, на вуліцах таксама стаяла шмат людзей.

Рэня (1932 год нараджэнньня, з дому Точка) паходзіла з сям’і Грынкевічаў з Новага Двара. Яе маці была дваюраднай сястрой старэйшага Станіслава Грынкевіча і роднай – малодшага. Таму са сваім мужам і дзецьмі яшчэ да вайны – у 1937 г. – паехала ў Ерузалімку пад Вільняй, каб займацца там гаспадаркай Станіслава Грынкевіча. Пазьней жылі і працавалі ў Баляслава Грабіньскага. Бацька Рэні быў возьным у Віленскай беларускай гімназіі. У 1944 г. быў арыштаваны НКВД. Уцёк з транспарту і нелегальна перайшоў

мяжу ў Польшу, дзе ўжо была жонка з дзецьмі. Пасяліліся ў Гданьску. Рэня спатыкала на вуліцах розных вучняў з Віленскай беларускай гімназіі, але не разумела, чаму яны бачачы яе адварочваліся ў другі бок, не хацелі кантактавацца з ёю. Зараз яна ведае, што праз іх прамаўляў страх. Эпізод навукі ў беларускай школе пад нямецкай акупацыяй хацелі яны як найхутчэй забыць, каб бяспечна жыць у Польшчы.

Юры, Казімір, Альгерд...

3 красавіка 2005 г. Рэня з Аляй сустрэліся яшчэ раз пры нагодзе сьвяткаваньня ўгодкаў БНР у Гданьску, якія прысьвечаныя былі Францішку Аляхновічу. Прысутнічалі таксама яго сыны – Юрка і Казімір, унук Яцак з жонкай Ганаратай і іх пляменьнік праф. Альгерд Наркевіч – сын доктара Адольфа Наркевіча, якога цётка Марыя была маці Францішка Аляхновіча. Мелі яны магчымасць пазнаёміцца з прысутнымі на пахаваньні даўнімі дзяўчынкамі. У 2004 г. Юры і Казімір Аляхновічы пазнаёміліся ў Вільні з Міраславай Русак. Ім як сынам не дадзена было прысутнічаць у пахаваньні бацькі – першы быў у турме ў Францыі, другі – у лесе пад Вільняй, хаця пра сьмерць бацькі даведаліся ад маці. Захавалі даволі шмат сямейных здымкаў з дзяцінства. Праф. Альгерд Наркевіч прынёс здымак, які вісеў у яго кабінэце на сьцяне. На ім першы злева – Францішак Аляхновіч, другі справа – Адольф Наркевіч, першы злева стаіць – Антон Ілініч, першы справа сядзіць праўдападобна Астахевіч. Апошнія невядомыя... Здымак напэўна быў зроблены перад І сусьветнай вайной.

На працягу апошніх шасьці гадоў не стала сыноў Францішка Аляхновіча – Юркі ў 2008 г., Казіміра і іхняга пляменьніка праф. Альгерда Наркевіча – у 2010 г. 30 красавіка 2013 г. адышла ў лепшы свет лекар стаматолаг Аліцыя Фіялкоўская. Пасля сустрэчы ў Вільні Таццяна Дубавец зрабіла фільм з пабыўкі там сям'і Аляхновічаў. На жаль, яна таксама нечакана адышла ў канцы 2010 г. у лепшы свет, але пасьпела запісаць для нашчадкаў вяртаньне Аляхновічаў на бацькаўшчыну пасьля доўгага там небыцьця. Праўнучкі Францішка Аляхновіча – Эмілія і Ганна таксама ўпершыню мелі нагоду пахадзіць сьлядамі свайго дзеда і прадзеда. Варта згадаць і праф. Анатоля Сабалеўскага, памерлага вясной 2012 г., дасьледчыка жыцьця і дзейнасьці Францішка Аляхновіча, які ў 2004 г. прыехаў у Вільню з Менска пазнаёміцца з раднёй свайго героя. У 2005 г. у Менску з яго прадмовай і ўкладаньнем з'явіліся „Выбраныя творы" Францішка Аляхновіча – першы зборнік яго творчасьці за такі доўгі час. 10 асобнікаў зборніка заказаў Юры Аляхновіч для сваіх нашчадкаў – дочкам Мажэне і Аляксандры, унучкам – Эміліі і Ганне, і братанкам – Андрэю і Яцку, ды іхнім дзецям: Касі, Тамашу і Пятру. Яны фактычна толькі ў пачатку XXI стагоддзя даведаліся пра свайго слаўнага дзеда і прадзеда – такі быў у сям'і страх перад расказваньнем пра свайго бацьку. Трэба было на гады пра яго забыць. У 2004 г., калі я ў Гданьску адшукала сына Францішка Аляхновіча, ён сказаў: „толькі зараз я магу прызнацца да свайго бацькі. Калі б вы знайшлі мяне 10 гадоў таму назад, я б адмовіўся ад свайго бацькі". Калі Мажэне Аляхновіч трапіла ў рукі выдадзеная ў 1990 г. у Польшчы кніга дзеда „W szponach GPU", запытала бацькі, ці аўтар мае нешта супольнае з ёю, дык той адмовіўся ад бацькі, гаворачы, што гэта толькі супадзеньне прозьвішчаў. Пасьля вяртаньня са ссылкі ў Савецкім Саюзе яго выкінулі з ПАРП толькі за тое, што дашукаліся, што ён сын „беларускага нацыяналіста". А гэта ў далёкія часы (50-60-ыя) ПНР не дазваляла рабіць кар'еры ў яго прафесіі інжынера-будаўніка.

Добра, што пасьпелі мы пахадзіць па Вільні сьлядамі Аляхновічаў. 60-ыя ўгодкі сьмерці беларускага драматурга арганізавалі Людвіка і Сяргей Вітушкі. Апошні таксама ўжо братаецца з Францішкам Аляхновічам на тым сьвеце ад ліпеня 2012 г.

Невядомыя сьляды

3 сакавіка 1944 г. Францішка Аляхновіча забілі (невядомы ці невядомыя) у яго кватэры пры вуліцы Партовай у Вільні. Сьведкам была яго жонка. Але кім яна была? Паводле аповедаў Юркі Аляхнові-

Фота са збораў Рэгіны Окруй

Пахаванне Францішка Аляхновіча ў Вільні, сакавік 1943 г. Злева Аліцыя Куніцкая, справа Рэгіна Точко

ча, яна была намнога маладзейшая за яго. Беларуска. Бацька жаніўся на ёй пасьля вяртаньня з Салавок, калі ранейшае сямейнае жыцьцё не склеілася. Што з ею здарылася пасьля вайны? Яна магла б шмат што сказаць... але, відаць, таксама баялася выяўляцца, як жонка беларускага нацыяналіста. Магчыма, што і яе сустрэў незайздросны лёс. Мне стала вядома толькі пару гадоў таму назад, што папярэдняя жонка Станіслава (з Аколаў-Зубкоўскіх), памерла ў 1958 г. і пахавана на могілках у Гдыні-Арлове. Сынам, як і ёй, пасьля вайны прыйшлося жыць ціха на Памор'і.

У жыцьці Францішка Аляхновіча, які павінен быў стаць класікам беларускай драмы, не шанцавала. Віной быў яго беларускі выбар. Праўдападобна як польскі акцёр, а магчыма і драматург, упісаўся б у гісторыю польскага тэатру больш значна, чым беларускага. Яго біяграма дзякуючы трохгадовай дзейнасьці ў польскіх тэатрах (1907-1910) трапіла ў „Słownik bibliograficzny teatru polskiego 1900-1988" (t. II, Warszawa 1994, s. 504). Даволі багата звестак з яго дзейнасьці на працягу трох гадоў. У 1907 г. стараўся атрымаць згоду на прадстаўленьні ў Менску, Каўнасе, Слоніме і Беластоку. Невядома, ці яе атрымаў. Са сьнежня 1907 г. выступаў у Варшаве ў трупе Ф. Квасьнеўскага ў тэатры пры вуліцы Макатоўскай. У лютым 1908 г. быў заангажаваны у аб'язную трупу К. Каміньскага, у якой быў да канца траўня. Пасьля вярнуўся ў Варшаву і выступаў у тэатры „Багатэля" пад кіраўніцтвам Прухнеўскага. З 1909 г. іграў у Любліне, м.інш. у „Białych pawiach" і „Panu Damazym". У тэатральны сезон 1909-1910 яго заангажавалі ў люблінскую трупу Мышкоўскага. З 12 лютага 1910 г. з украінскай п'есы „Па рэвізіі" М. Крапіўніцкага (мабыць прывезенай ім з Любліна) пачалася яго прыгода з беларускім тэатрам – спярша ў Вільні, а пасьля ў Менску. Праўда, зараз і ў Беларусі, пачынаючы з 90-ых гадоў, стаў ён энцыклапедычнай постацю, а яго драмы і камедыі можна пабачыць у беларускіх тэатрах. Але ўсё нечага не хапае, каб Францішак Аляхновіч заіснаваў як агульнанацыянальны драматург, акцёр і гісторык тэатру. Праўда, прысуджваецца зараз нават прэмія яго імя. Але належнага ўшанаваньня так ён і не дачакаўся. Няма ні нармальнага помніка, ні напісанай біяграфіі, у якой шмат белых плямаў, яго імем не называюцца вуліцы ды тэатральна-мастацкія ўстановы. Нават невядомы да канца абставіны яго сьмерці, як і невядомы яго забойцы. Наўрад ці праводзілася нейкае расьследаваньне вясной 1944 г. Месца спачынку Францішка Аляхновіча на эвангеліцкіх могілках у Вільні было знішчана разам з імі ў 1989 г. Добра, што знайшліся рупныя беларусы, якія сімвалічна перанесьлі яго магілу на Росы – на „літаратурную горку". Відаць, на той час ніхто не ведаў, што на Росах пахавана яго маці Марыя з Наркевічаў Клімава, якая памерла 6 кастрычніка 1938 г., маючы 75 гадоў. Пра пахаваньне яе ў „Kuriery Wileńskim" паведамлялі муж і сын Францішак. Здаецца, ні ў адной беларускай газэце – хаця іх тады выдавалася ўжо мала – не было спачуваньняў выдатнаму беларускаму драматургу. Сапраўды, вярнуўшыся з Салавок, больш прыхільнасьці прыдбаў ён сабе сярод палякаў, чым сярод беларусаў. Як пісаў Чэслаў Мілаш, на яго побыт на Салаўках шмат хто глядзеў пада-зрона – значыць, калі там быў, дык у чымсьці правініўся... І, здаецца, не здолеў апраўдацца да канца, апісваючы „праўду пра саветаў", хаця і перакладзеную на розныя мовы сьвету. Мабыць на перашкодзе яго славе стала II сусьветная вайна са сваёй разбуральнай сістэмай. А магіла яго маці так і не знойдзена да сёньня.

У 1943 г. у Вільні Францішак Аляхновіч сьвяткаваў сваё 60-годзьдзе. Не спадзяваўся ўжо нічога асаблівага ад лёсу, які ўсё жыцьцё над ім здзекваўся „без пардону". У ім запісана не толькі асабістае трагічнае жыцьцё, але і трагічны лёс нацыі ды сям'і.

Лена Глагоўская ■

Успаміны з 1988 г.

3. Агра ляжыць на поўнач ад Дэлі ў штаце Утар-Прадэш. З 1528 г. да 1658 г. Агра была сталіцай імперы Вялікіх Маголаў. Цяпер жыве ў ёй больш чым міл. жыхароў і з'яўляецца турыстычным горадам з-за маўзалея Тадж-Махал, які называюць цудам свету. Агра паўстала ў XV стагоддзі. У 1526 г. захапіў яе Бабурі, збудаваў у ёй умацаванні і стала яна сталіцай імперыі. На правым берагу Джамны збудавалі крэпасць. Аднак у 1658 г. Аурангзеб перанёс сталіцу ў Аурангабад. А ў XVIII стагоддзі на Агру нападалі і яе разбуралі джаты, персы і афганцы. У 1784 г. яе вельмі разбурылі маратхі. У 1803 г. захапілі горад ангельцы, якія выгналі маратхаў. І хутка Агра стала гандлёвым горадам. Між Аграй, Дэлі, Бенарэсам і Калькутай збудавалі яны чыгунку. У 1857 г. у Агры было паўстанне. Ангельцы схаваліся ў крэпасці пакуль не прыйшла армія з Англіі, якая разграміла паўстанцаў.

Калі мы прыехалі ў Агру, то паказалі нам напачатку Тадж-Махал. Збудаваў яго Шахджахан для сваёй жонкі Мумтал Махал, якая памерла ў 1631 г., калі радзіла 14-е дзіцё, а Шахджахан быў на вайне. Будавалі яго 22 гады 20 тыс працаўнікоў. Уваход вядзе праз вялікую Са-

рацынскую браму, зробленую з чырвонага пясчаніка. Высціланая мармурам дарога вядзе да шырокага канала праз 4 агароды да маўзалея. Сімвалічная грабніца жонкі шаха стаіць на платформе вышынёй 75 м., над якой вісіць вялікі цэнтральны купал падобны да цыбулі. Галоўны купал акружаюць малыя бочныя купалы. Вакол маўзалея стаяць 4 круглыя мінарэты. Праўдзівая грабніца знаходзіцца ў падзямеллі.

Перад маўзалеем дзяўчына, з каторай я сядзеў у аўтобусе, зрабіла мне здымак маім фатаапаратам. Пасля мы абышлі ўвесь маўзалей. Увайшлі таксама ў падзямелле.

Пасля аўтобус завёз нас у Чырвоны Форт, які збудаваны быў у паўночна-ўсходняй частцы Агры. Двайныя тоўстыя муры вышынёй больш чым 20 м., зробленыя з чырвонага пясчаніка акружаюць крэпасць. Муры мелі даўжыню 2,5 км. Навокал муру калісь цягнуўся глыбокі і шырокі роў напоўнены вадою. Уваходзіцца ў Чырвоны форт праз цікавую браму. Да ўнутранага форту трэба прайсці праз другую браму, на якой стаіць высокая васьмібочная Язміновая Вежа пакрытая залатым купалам. Ля яе стаялі калісь будынкі імператара маголаў і яго чыноўнікаў, залы, дзе ён прымаў замежных дыпламатаў.

Абышлі мы форт, пабачылі грабніцу перскага мірзы і вяртаючыся ў Дэлі затрымліваліся пры нейкіх цікавых храмах і мусульманскіх мячэцях і з'елі абед. Вярнуліся вечарам на вячэру.

10 і11 верасня хадзіў я па базарах, дзе купіў жонцы куртку з норак і іншыя сувеніры для сям'і і вечарам 11 верасня паехаў з іншымі працаўнікамі на аэрадром. Самалёт у Варшаву цяпер не ляцеў праз Дубай, як раней. Прызямліліся мы ноччу ў Ташкенце, выйшлі з самалёта ў залу на аэрадроме, прасядзелі там мінут 40, вярнуліся зноў у самалёт і другі раз ранкам прыселі на аэрадроме ў Бургасе ў Балгарыі. Там былі бязмытныя магазіны, дзе я купіў балгарскую пліску. Перад абедам прыляцелі мы ў Варшаву, дзе чакала мяне жонка. І так вярнуўся я дамоў.

Дома ў мяне ляжала запрашэнне прыехаць у Беласток, дзе ўручылі мне Адзнаку заслужанага дзеяча культуры і 17 верасня я з жонкаю і двума ўнукамі з Беластока паехаў на два тыдні ў Дом адпачынку „Энергапраекта" ў Свінавусці, у які мая жонка выкупіла раней у маім месцы працы пакоі. Мелі мы там два аддзельныя пакоі, кожны з ванным пакоем. У адным быў я з унукам Лукой, у другім жонка з Грыгорыем. Пагода была сонечная і ўнукі купаліся ў моры. У кастрычніку я зноў быў у Варшаве і атрымаў двухмесячны водпуск з працы ў „Энернапраекце". Скіравалі мяне на медыцынскае абследаванне, ці я не маю нейкай трапічнай хваробы. Абследаванні ніякай трапічнай хваробы ў мяне не выкрылі. У кастрычніку прыехалі да мяне знаёмыя з Сарн з Украіны і прывезлі мне два каляровыя савецкія тэлевізары, якія я ў іх купіў і гэтыя тэлевізары працавалі ў мяне да 1992 г. Тады я іх аддаў знаёмым, бо купіў сабе заходнія тэлевізары.

У лістападзе пачаў я ізноў працаваць у „Энергапраекце". Пачаў праектаваць аўтаматыку ачысткі дыму ад серы і іншых шкодных элементаў на электрастанцыі Белхатуў і часта туды ездзіць аўтамашынай „Энергапраекта". „Орбіс" выслаў мяне на бясплатны курс замежных экскурсій, бо я меў амаль трохгадавы перапынак у працы з турыстамі. Зімою хадзіў я на курс і толькі ў чэрвені 1989 г. я атрымаў замежную экскерсію ў Ташкент , а потым на Украіну у Днепрапятроўск і на Беларусь у Гомель.

Ад 17 верасня да 2 кастрычніка прайшлі ў Сеуле ў Паўднёвай Карэі XXIV Летнія Алімпійскія спаборніцтвы. Найбольш медалёў атрымаў СССР: 55 залатых, 37 срэбных і 46 бронзавых, другое месца заняла ГДР: 37 залатых, 35 срэбных і 30 бронзавых медалёў і 3-яе месца ЗША: 36 залатых, 31 срэбных і 27 бронзавых медалёў.

19 верасня Ізраіль запусціў у космас свой першы разведвальны спутнік.

25 верасня прэм'ер-міністрам урада Польшчы стаў замест Збігнева Меснера Мечыслаў Ракоўскі і 14 кастрычніка стварыў новы ўрад.

29 верасня у ЗША наступіў 26 старт (STS-26) па праграме Спейс Шатл, 7 –мы палёт шатла Дыскаверы з касманаўтамі Фрэдэрыкам Хаўкам, Рычардам Ковi, Джонам Лоунджам, Дэвідам Хілмерсам і Джорджам Нельсанам.

1 кастрычніка М. Гарбачоў стаў Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага савета СССР.

29 кастрычніка польскі ўрад аб'явіў, што суднаверф у Гданьску будуць ліквідаваць.

2 лістапада прыехала з візітам у Польшчу прэм'ерміністр Англіі Маргарэт Тэчэр на размовы з В. Ярузельскім, М. Ракоўскім, Ю. Глемпам і Л. Валэнсам.

2 лістапада ў катастрофе польскага самалёта Ан-24 пад Жэшавам згінула 1 асоба.

8 лістапада прэзідэнтам ЗША стаў кандыдат Рэспубліканскай партыі Джордж Буш (старэйшы).

15 лістапада выляцеў у космас у СССР касмічны карабель шматразовага выкарыстання „Буран" і ракета „Энергія".

21 лістапада прайшлі пагромы армян у Баку, Кіравабадзе, Нахічэване, Хандарэ, Шамхарэ, Шэке, Казахе, Мінгечаўрэ. На пачатку снежня пачалі выганяць армян з Азербайджанскай ССР і пачалася поўная дэпартацыя азербайджанцаў з Армянскай ССР.

26 лістапада СССР выпусціў у космас касмічны карабель „Саюз ТМ-7" з касманаўтамі А.А. Волкавым, які вярнуўся на зямлю 27 красавіка 1989 г., з С.В.Крыкалёвым і французскім касманаўтам Ж.Л.Крэт'енам. Прыстыкаваліся яны да касмічнай станцыі „Мір" і вярну-

ліся на зямлю 21 снежня 1988 г. на касмічным караблі „Саюз ТМ-6" В.Г. Цітаў, М.Х.Манараў і француз Ж.Л.Крэт'ен.

1 снежня ў Арджанікідзе ў Паўночнай Асеціі тэрарысты захапілі школьны аўтобус з 30 дзяцьмі і настаўнікамі і жадалі даць ім самалёт. 2 снежня атрымалі самалёт за заложнікаў, якім даляцелі да Ізраіля. У Ізраіле тэрарыстаў затрымалі і выдалі іх СССР, дзе іх судзілі.

2 снежня ў ЗША наступіў 27 старт (STS-27) па праграме Спейс Шатл і 3 палёт у космас шатла Атлантыс з касманаўтамі Робертам Гібсанам, Гаем Гарднерам, Рычардам Малэйнам, Джэрым Росам і Уільямам Шэпердам.

6 снежня прайшоў у Польшчы ўсеагульны перапіс.

7 снежня ад землятрусу ў Армянскай ССР згінула 25 тысяч людзей, 15000 было параненых і 400 000 страціла прытулак. Землятрус знішчыў гарады: Ленінакан, Спітак і Кіравакан.

7 снежня ў Эстонскай ССР аб'явілі, што эстонская мова з'яўляецца афіцыйнай.

9 снежня на станцыі Клемпхен у Лондане ў Англіі ў чыгуначнай катастрофе згінула 35 людзей, а 500 было параненых. Сутыкнуліся там тры цягнікі.

11 снежня ў Ленінакане ў Армянскай ССР разбіўся пры пасадцы савецкі ваенны самалёт Іл-76, які вёз дапамогу для ахвяр землятрусу. Згінула 78 асоб.

21 снежня наступіў выбух у самалёце Боінг-747 амерыканскай кампаніі Пан Амерыкэн над Локербі ў Англіі. Згінула 270 людзей. Віну за выбух у 2003 г. узяла на сябе Лівія. Яе агенты падлажылі бомбу ў самалёце.

У маі 1989 г. мая дачка Ірэна атрымала візу ў ЗША і паляцела ў Чыкага, дзе працавала ў польскім магазіне „Чэрвонэ Яблушка" да красавіка 1991 г. Я працаваў у „Энергапраекце" і акрамя вылетаў з замежнымі экскурсіямі, як гід „Орбіса", з польскімі турыстамі ў Ташкент, Днепрапятроўск і Гомель, у чэрвені выехаў з жонкаю Нінай і ўнукамі Лукой і Грыгорыем на два тыдні ў дом адпачынку „Энергапраекта" ў Сьвінавусці. Мой сын Георгій з дачкой маёй сястры Галінай і зяцем другой дачкі маёй сястры Алегам паехалі ў ліпені на два тыдні машынай Алега ва Францыю ў Манпелье ля Міжземнага Мора на запрашэнне праўнука расійскага царскага контр-адмірала А.А.Конанава – Георгія Ершова. Там правялі прыемна час і вяртаючыся заехалі да ўнучкі маёй цешчы Софіі, якая выйшла замуж за француза і пабачылі яе дзвюх дачок. У кастрычніку зяць, муж Ірэны, таксама атрымаў амерыканскую візу і паляцеў да жонкі ў Чыкага, і працаваў там як інжынер, на фабрыцы. Унукамі апекавалася тады мая жонка, якая пайшла на пенсію, бо мела стаж працы 30 гадоў. Старэйшы ўнук Лука пачаў хадзіць ужо ў школу і жонка мая мусіла ранкам завесці яго ў школу, а пасля прывесці яго са школы дамоў. І хоць школа стаяла недалёка ад іх дома, ёй было цяжка. І таму жонка мая пачала мяне прасіць, каб я таксама пайшоў на пенсію і прыехаў у Беласток. Я, як франтавік, меў права пайсці на пенсію ў 60 гадоў. Таму я ад 1 лістапада 1989 г. стаў пенсіянерам і пераехаў на два гады ў Беласток апекавацца ўнукамі. Мой сын таксама 1 лістапада 1989 г. атрымаў амерыканскую візу і паляцеў у Чыкага і працаваў там на фабрыцы пры камп'ютары да 1997 г. Тады долар меў 20 раз большую вартасць, як сёння. Дзякуючы заробленым доларам дачкі і зяця, яны пабудавалі ў Беластоку дом (8 пакояў, кухня, саўна, два ванныя пакоі, гараж, гаспадарчы пакой) і прадаўшы сваю кааператыўную кватэру яны маглі стварыць прыватную фірму „Трансбуд", збудаваць там для яе будынак, купіць для фірмы розныя патрэбныя машыны. Купілі дзве дачы ля Аўгустоўскага возера.

Калі я жыў у Беластоку, пісаў вершы, успаміны і іншыя артыкулы ў „Ніву"і іх там друкавалі. Выйшаў тады мой першы зборнік вершаў „Эцюды падарожжа", які доўга чакаў друку. Мой другі зборнік вершаў „Маё Падляшша"пачаў тады друкавацца і закончылі яго друк, калі я вярнуўся ў Варшаву.

Я з жонкаю толькі ў сакавіку 1991 г. пераехалі з Беластока ў Варшаву, як вярнулася дачка Ірэна з Чыкага. З Беластока ў летнія месяцы, калі ўнукі не хадзілі ў школу, ездзілі мы аддзельна на запрашэнне да знаёмых у Даўгапіліс, Рыгу і Ленінград. Пасля прыезду дачкі і зяця ездзілі мы ў Данію ў Капенхаген і з унукамі ў Закапанэ, у Палангу, у Вільнюс, у Марскую Крыніцу ў Польшчы, у Гайдэ Парк у Заходняй Нямеччыне, у Славакію і іншыя месцы. Пасля ўнукі самі ездзілі ў Турцыю, Грэцыю, Егіпет, бачылі егіпецкія піраміды. А сын і дачка адпачывалі над морам у Іспаніі.

Калі я жыў у Беластоку, не меў часу, каб ездзіць гідам на замежныя экскурсіі і працу ў „Орбісе"закончыў. За мяжу ездзіў толькі прыватна. Пасля 1991 г., калі вярнуўся з жонкаю ў Варшаву, то на просьбу „Энергапраекта" зрабіў я дома 7 розных праектаў у электрастанцыях, за якія мне плацілі. Больш не захацеў праектаваць, бо пенсію я з жонкаю атрымалі добрую і я не патрабаваў дадатковага заробку. Цяпер нікуды далёка не выязджаем.

Цяпер сын мой працуе ў Варшаўскім універсітэце, мае ўласны дом з гаражом, больш як 200 кв.м.

І кожны ўнук таксама мае свой дом па 160 кв. м. і добрую працу. Адзін унук ёсць магістрам інжынерам і кіруе фірмай „Трансбуд", яго жонка працуе суддзёй. Другі ўнук закончыў юрыдычны факультэт і з'яўляецца віцэ-кіраўніком фірмы, а яго жонка працуе адвакатам, мае сваю ўласную адвакацкую канцылярыю ў Беластоку. Адзін сын жонкі майго сына быў на кантракце ў Навай Зеландыі і залажыў там сваю фірму, і не хоча вярнуцца ў Польшчу. Другі з'яўляецца магістрам інжынерам і працуе ў Варшаве.

Дзмітры Шатыловіч

(Працяг будзе)

Męczennik w sutannie z Białowieży

W tym roku mijają dwie okrągłe rocznice związane z osobą o. Konstantego Bajko z Białowieży – 105. rocznica Jego urodzin i 30. rocznica śmierci. Konstanty Bajko był prawosławnym duchownym, nauczycielem, lekarzem, więźniem politycznym, męczennikiem. Godnie reprezentował swoją rodzinną miejscowość.

Konstanty Bajko urodził się 19 marca 1909 roku w Białowieży, w białoruskiej chłopskiej rodzinie Potapa i Marii (z domu Sikorskiej). Dom rodzinny Bajków znajdował się na Zastawie (część Białowieży). Konstanty nie był jedynym dzieckiem w rodzinie, miał jeszcze braci Juliana i Justyna oraz siostry Domnę i Anastazję.

W 1915 roku cała rodzina Bajków, wraz z innymi rodzinami z tych terenów, zmuszona została do ewakuacji w głąb Rosji. Trafiła do Nahajska. Do Białowieży wróciła dopiero po siedmiu latach.

O swoim bracie Julian Bajko wspominał: „Konstanty był chłopcem wybitnie zdolnym i jednocześnie pracowitym. Pamiętam, jak chodził do szkoły w Białowieży. Oświetleniem w domu było płonące na kominku łuczywo. On przy tym kominku czytał. Gdy było już po północy, ojciec, przebudzony, krzyczał: – Kładź się spać! Przez ciebie i my się nie wyśpimy. A przecież wiesz, że rano trzeba nam jechać do wywózki. Biedny Kostia gasił łuczywo i szedł spać. Gdy noce były księżycowe, siadał przy oknie i czytał. Potem szedł do szkoły. Ojciec nie skąpił pieniędzy na naukę syna".

W 1927 roku Konstanty rozpoczął naukę w Państwowym Seminarium Duchownym w Wilnie. Ukończył ją w 1932 roku. Jego brat Julian twierdził, że Kostek pobierał w Wilnie także nauki medyczne.

Po złożeniu egzaminu dojrzałości, Konstanty kontynuował naukę w Studium Teologii Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego. Mieszkał w internacie, utworzonym przy cerkwi św. Marii Magdaleny. Za dobrą naukę otrzymał nagrodę rektorską – srebrny szwajcarski zegarek firmy Longines. W trakcie studiów służył studentom poradami medycznymi.

O. Konstanty Bajko (1909-1984)

Swoją przyszłą żonę, Łarysę Fiedotjewą, Konstanty poznał w Wołominie. Studenci często jeździli do tamtejszej cerkwi Świętych Piotra i Pawła, by w niej śpiewać. Łarysa była córką dyrektora rosyjskiej szkoły w Łodzi. Jej starsza siostra, Luba, miała zaawansowaną gruźlicę, rodzice wyjechali z nią do Rakowa, pod polsko-radziecką granicę. Młodszą, Łarysę, wyprawili do rodziny, do Wołomina, chcieli ustrzec ją w ten sposób przed chorobą. Luba wkrótce zmarła, lecz jej rodzice nie zdecydowali się na powrót do Łodzi.

4 lutego 1934 roku młodzi wzięli ślub w internackiej cerkwi. Na diakona Konstanty wyświęcony został 18 marca 1934 roku, natomiast święcenia kapłańskie otrzymał 1 kwietnia 1934 roku, z rąk metropolity Dionizego. Już 5 kwietnia został delegowany do parafii w Świerżach (pow. Chełm Lubelski). Był tam proboszczem i jednocześnie kontynuował naukę na uniwersytecie. W 1934 roku został nagrodzony nabiedrennikiem i skufią. W dniu 2 lipca 1935 roku o. Konstantego delegowano do wsi Zbereże (pow. Włodawa). Studia ukończył w 1936 roku.

W 1936 roku w Rakowie, gdzie przebywała żona księdza Konstantego, urodziło się ich pierwsze dziecko – córka Zoja.

W czerwcu 1937 roku o. Konstanty został przeniesiony do diecezji grodzieńskiej i czasowo delegowany do Porozowa (pow. Wołkowysk), dla pełnienia obowiązków proboszcza i dziekana dziekanatu podorskiego. W dniu 8 lipca 1937 roku został czasowo delegowany do pomocy choremu proboszczowi, o. mitratowi Grzegorzowi Łukaszewiczowi, w miejscowości Kleck k. Nieśwież a (woj. nowogródzkie), dla organizowania odbudowy spalonej podczas pożaru cerkwi Zmartwychwstania. W dniu 22 lutego 1938 roku był delegowany w charakterze tymczasowego administratora parafii we wsi Luszniewo (pow. Baranowicze). W dniu 19 kwietnia 1938 roku został przeniesiony z powrotem do Klecka na stanowisko wikariusza parafii Woskresienskiej (Zmartwychwstania). Nominację na proboszcza tejże parafii otrzymał 27 lutego 1941 roku.

Sowieci, po zajęciu tych terenów, chcieli świątynię rozebrać, a na parafię nałożyli kontrybucję. Nękali o.

Konstantego, wkrótce go aresztowali. W więzieniu w Nieświeżu o. Konstanty przebywał od 19 listopada do 4 grudnia 1940 roku jako zakładnik, do czasu wpłacenia przez parafię reszty nałożonej na nią kontrybucji. Był w tym czasie torturowany – wieszano go na krzyżu, podpalano mu pięty, kazano dwie-trzy doby stać na baczność. Gdy się poruszył, w ciało wbijały się ostrza bagnetów. W końcu wypuścili do domu. Wybuchła wojna niemiecko-radziecka. Walki zniszczyły kopuły cerkwi. Niemcy pozwolili cerkiew odbudować.

W 1941 roku władze cerkiewne nagrodziły o. Konstantego kamiławką. W 1942 roku urodził się jego drugi syn – Mateusz.

W końcu 1943 roku o. Konstantego mianowano proboszczem parafii w miasteczku Lachowicze (pow. Baranowicze). Stanowiska tego o. Konstanty jednak nie objął, nie mając możliwości przeniesienia się do Lachowicz z przyczyny wzmożonych działań wojennych. W maju 1944 roku został ewakuowany wraz z rodziną na Białostocczyznę i zamieszkał u rodziców w Białowieży.

W lipcu 1944 roku przeniósł się do Bielska Podlaskiego. Rozpoczął posługę w cerkwi Preczystienskiej, pomagając o. Łuce Plutowiczowi w odradzaniu życia parafialnego i odbudowywaniu zniszczonej świątyni. W sierpniu 1944 roku został mianowany etatowym prefektem w gimnazjum białoruskim i szkole podstawowej. Mieszkał wraz z rodziną na plebani, mieli tam pokój z kuchnią. Córka Zoja rozpoczęła naukę w gimnazjum białoruskim.

W 1945 roku władze cerkiewne przyznały o. Konstantemu napierstny złoty krzyż.

Był to czas niespokojny, nieustabilizowany. Podczas wojny Białostocczyzna kilkakrotnie zmieniała przynależność jurysdykcyjną. Niektóre parafie opowiadały się za zwierzchnictwem arcybiskupa mińskiego i białoruskiego Bazylego, a więc i Moskiewskiego Patriarchatu, inne – władyki Tymoteusza i Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Chaos i dezorientacja były powszechne. Przybyły w początku 1945 roku do Bielska o. Mikołaj Wincukiewicz zaczął próby podporządkowywania cerkwi na Białostocczyźnie Patriarchatowi Moskiewskiemu. W spór włączyły się władze państwowe i odpowiednie służby. W dniu 19 lutego 1946 roku starosta powiatowy, chcąc ostatecznie uregulować sytuację kanoniczno-prawną białostockich cerkwi, zwołał zjazd duchowieństwa bielskiego, na którym jego uczestnicy (25 duchownych) podpisali postanowienie o podporządkowaniu się władzy hierarchii Cerkwi w Polsce. Na tym postanowieniu swój podpis złożył również o. Konstanty Bajko.

Już następnego dnia spotkał się z atakiem ze strony grupki kobiet. Znieważyły one publicznie duchownego, oskarżając o sprzedanie swojej wiary. O. Konstanty to zdarzenie przeżył głęboko, lecz wykonywania swych obowiązków nie porzucił. Podczas wygłaszanych przez siebie kazań często wskazywał na zło ukryte w idei komunistycznej.

Reakcja ze strony specjalnych służb rosyjskich i polskich nastąpiła szybko. Ksiądz stał się człowiekiem niewygodnym dla nowej władzy. Wszechstronnie wykształcony, cieszący się autorytetem wśród parafian, mający duży wpływ na dzieci, stanowił dla niej realne zagrożenie. To zadecydowało, że 15 marca 1946 roku został przez wspomniane służby porwany wprost z ulicy, gdy śpieszył na lekcję religii do liceum im. T. Kościuszki. Siłą go wepchnięto do czarnej taksówki, której szofer miał na sobie sowiecki mundur. Po krótkim przetrzymywaniu w Bielsku Podlaskim został przewieziony do Brześcia, a stąd do Mińska. Rodzinę o. Konstantego przeniesiono wkrótce do zrujnowanego domu. Pierwszą wiadomość o aresztowanym ojcu rodzina otrzymała dopiero po trzech latach.

O. Konstantego, po odmowie uznania zwierzchności arcybiskupa Bazylego, osadzono w mińskim więzieniu. Kilka miesięcy spędził w pojedynczej celi, przykuty łańcuchami do podłogi. Później przyszło fikcyjne oskarżenie, sąd i wyrok. Wojskowy Trybunał Wojsk NKWD Białoruskiego Okręgu Wojskowego zasądził go w dniu 28 listopada 1946 roku na 15 lat łagrów za kołem podbiegunowym i utratę praw obywatelskich na 5 lat. Wyrok był faktycznie skazaniem na śmierć. Z Workuty, gdzie o. Konstantego wysłano, mało kto wracał. On jednak przetrwał. Pracował w 7. kopalni Workuckiego Kombinatu Węglowego, wykładając łacinę na jedenastomiesięcznym kursie dla podwyższenia kwalifikacji felczerów. Przestudiował wówczas wszystkie obowiązujące dyscypliny medyczne i w 1948 roku złożył egzamin felczerski przed państwową komisją egzaminacyjną. Otrzymał pracę jako felczer chirurgiczny w chirurgii urazowej w obozach dla internowanych. Po trzech czy czterech latach o. Konstanty przeszedł zawał serca. Oprócz leczenia, zajmował się potajemnie także duszpasterstwem. Obliczył, że przez łagier przeszło 60 tys. ludzi, z których przeżyło ok. 400.

W Bielsku natomiast rodzina nie przestawała czekać na powrót o. Konstantego. W 1956 roku w Związku Radzieckim nastąpiła odwilż. O. Konstanty został zwolniony z łagru, ale nie mógł wyjechać z ZSRR. Zoja postanowiła, że pojedzie po ojca. Pomogła jej polska ambasada. 13 października 1956 roku o. Konstanty przybył do Terespola. Dokument rehabilitacyjny otrzymał w punkcie repatriacyjnym w Białej Podlaskiej. Sąd ułaskawiał go, uznając aresztowanie i wyrok za wojskową pomyłkę. W łagrach ksiądz stracił prawie całe swoje zdrowie i 10 lat życia. Ze zdrowiem miał już poważne problemy do końca swych ziemskich dni. Jako rekompensatę otrzymał 1000 zł i miesięczny pobyt na koszt Skarbu Państwa w sanatorium kardiologicznym w Inowrocławiu.

25 lutego 1957 roku ponownie podjął nauczanie religii w sześciu szko-

łach średnich, działających wówczas w Bielsku. Wśród młodzieży cieszył się dużym szacunkiem. Doceniały go również władze oświatowe. Zleciły mu wykładanie łaciny w Liceum im. T. Kościuszki. Trzeba tu wspomnieć, że o. Konstanty był poliglotą – znał dobrze język francuski, niemiecki i rumuński. Skupiał też w sobie zalety wzorowego duchownego i lubianego pedagoga. Potrafił zainteresować młodzież wartościami chrześcijańskimi. W liceum białoruskim uczył rozmawiać w literackim języku białoruskim, wyrabiał poczucie przywiązania do własnej tradycji i kultury. W 1957 roku otrzymał *protoijerejstwo*. Z końcem czerwca 1960 roku wykładanie religii w szkołach zlikwidowano i o. Konstanty został urlopowany.

24 marca 1961 roku otrzymał nominację na pomocnika proboszcza cerkwi Woskresieńskiej (Zmartwychwstania) w Bielsku. Po śmierci o. Leoncjusza Aleksiuka, w lutym 1962 roku, objął po nim probostwo. We wrześniu 1963 roku został skierowany do pomocy proboszczowi cerkwi Preczystienskiej, a 31 października 1963 roku przyjęto go w skład kleru diecezji wrocławsko-szczecińskiej. Pełnił posługę we Wrocławiu (wspólnie z biskupem Bazylim odbudowywał tu sobór św. Barbary) i w Buczynie. Mając bezpośredni kontakt z Łemkami, nauczył się ich języka. W latach 1966-1983 był proboszczem w Stargardzie Szczecińskim, a od 1978 roku pełnił funkcję dziekana okręgu szczecińskiego.

Pobyt w łagrach dawał jednak coraz bardziej znać o sobie. O. Konstanty zaczął tracić pamięć, świadomość. W lutym 1984 roku trafił do szpitala w Bielsku Podlaskim. Przeszedł w nim dwa zawały. Zmarł 12 października 1984 roku. Zgodnie ze swym życzeniem, pochowany został na cmentarzu w Białowieży.

Ałła Matreńczyk tak opisała dzień pogrzebu księdza („Przegląd Prawosławny" Nr 4/2001): „Dzień (...) zapowiadał się dość spokojnie. Październikowy pogodny ranek. (...) Podczas liturgii rozpętała się straszliwa burza, zgasło światło, cerkiew rozświetlały jedynie świece, z nieba lunął taki deszcz, że świata nie było widać. Potem wszystko ucichło, przez chmury przedarł się promień słońca, padł prosto na zmarłego. – Stało się tak, jak w jego życiu – zwrócił się do zebranych biskup Jeremiasz".

O. Konstanty do początku lat 90. ubiegłego wieku pozostawał postacią mało znaną. Pamięć o nim przywrócił dopiero Doroteusz Fionik, który zetknął się w Bielsku z mieszkającą tam siostrą duchownego, Niną Szachowicz. Zaczął poznawać koleje życia księdza. Potem wspólnie z członkami grupy krajoznawczej, działającej przy parafii św. Michała, udał się do Białowieży. Odwiedził grób, spotkał się z bratem i siostrą o. Konstantego, pracował z częścią zachowanego tu jego archiwum. Plonem tych peregrynacji był materiał biograficzny o o. Konstantym, który ukazał się w „Białoruskich Zeszytach Historycznych" (Z. 2/1994). Jak się później okazało, opracowana biografia zawierała pewne niedokładności, niemniej systematyzowała bogatą faktografię życia duchownego. Późniejsze spotkanie Doroteusza Fionika z o. Fiodorem Krywonosem z Mińska zaowocowało dodatkową wiedzą o wydarzeniach po marcu 1946 roku. Wiele cennych informacji o o. Konstantym dostarcza też „Wykaz kleru cerkwi Zmartwychwstania Pańskiego w Bielsku Podlaskim z 1962 roku".

17 grudnia 2004 roku, z okazji 60-lecia funkcjonowania Liceum Ogólnokształcącego z nauczaniem języka białoruskiego w Bielsku Podlaskim, została zorganizowana wieczornica poświęcona pamięci o. Konstantemu Bajko. Uczestniczyła w niej jego córka Zoja Bajko-Romańczuk i siostra Nina Szachowicz. Uczniowie pod kierownictwem nauczycielki Ewy Trofimiuk wystąpili ze słowno-muzycznym montażem, w którym przedstawili działalność o. Konstantego Bajko jako aktywnego duchownego i nauczyciela. Prawnuczka księdza, Michalina, wystąpiła przed publicznością z krótkim koncertem gry na skrzypcach. Uczestnicy spotkania mogli obejrzeć także wystawę zdjęć

Fot. ze zbiorów Alicji i Piotra Myszkiewiczów

Powitanie na przystanku kolejowym Białowieża-Pałac. Stoją od lewej: NN, Paweł Sikorski, Walentyna Wołkowycka z córką Alicją na rękach, Tatiana Sikorska, o. Konstanty Bajko, Olga Gabiec z synem na rękach, NN. 1957 r.

z o. Konstantym. Obok nich prezentowano jego ewangelię, książki i podryznik, które zachowały się w Bielsku Podlaskim.

6 marca 2005 roku podobna wieczornica została zorganizowana w kinie „Żubr” w Białowieży, głównie przez miejscową parafię prawosławną. Rozpoczął ją wykład Doroteusza Fionika o o. Konstantym jako duszpasterzu, pedagogu i lekarzu. Następnie młodzież z liceum białoruskiego w Bielsku Podlaskim zaprezentowała montaż słowno-muzyczny. O swych spotkaniach z księdzem Konstantym opowiedzieli księża Mikołaj Kiełbaszewski i Jan Romańczuk. W dalszej części spotkania grupa „Żemerwa” z Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach wystąpiła z pieśniami obrzędowymi z Bielszczyzny. Na zakończenie chór duchowieństwa diecezji warszawsko-bielskiej wykonał kilka pieśni liturgicznych w intencji głównego bohatera spotkania. W wieczornicy wzięli udział m.in. brat o. Konstantego, blisko stuletni Julian Bajko z Białowieży oraz siostra – Nina Szachowicz z Bielska Podlaskiego.

Piotr Bajko

Гутарка

Арсень Ліс:

„Працы на ніве гісторыі нашай Бацькаўшчыны вельмі шмат”

Беларускаму доктару філалагічных навук, літаратуразнаўцу і фалькларысту Арсеню Лісу 4 лютага споўнілася 80 гадоў з дня нараджэння. Родам ён са Смаргоншчыны. Скончыў філалагічны факультэт БДУ, настаўнічаў, паспытаў рэдактарскага хлеба ў выдавецтве. А з пачатку 1960-х працаваў у Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі.

Усё сваё жыццё ён збірае і аналізуе каляндарна-абрадавы фальклор, з’яўляецца аўтарам шэрагу манаграфій і вучэбных дапаможнікаў. За ўдзел у падрыхтоўцы і выданні акадэмічнага збору беларускай народнай творчасці быў адзначаны Дзяржаўнай прэміяй Беларусі.

Найвялікшая заслуга Арсеня Ліса – у вяртанні з небыцця імёнаў дзеячаў нацыянальнага руху. Ён напісаў захапляльныя біяграфіі мастакоў Пётры Сергіевіча, Язэпа Драздовіча, мастацтвазнаўцы Міколы Шчакаціхіна, палітыка Браніслава Тарашкевіча. Даследаваў і апублікаваў працы па жыццю і дзейнасці Аляксандра Уласава, Аркадзя Смоліча, Тамаша Грыба, Алеся Салагуба, Максіма Танка, Міхася Машары, братоў Гарэцкіх, Янкі Купалы, Рыгора Шырмы і іншых вялікіх сыноў нашай Бацькаўшчыны. У 2010 годзе ў Мінску выйшаў вялікі збор твораў Арсеня Ліса ў адной кнізе, якая налічвае 753 старонкі. Кнігу аўтар назваў „Gloria victis!”.

Нягледзячы на свой узрост і справы, Арсень Сяргеевіч знайшоў час адказаць на некалькі маіх пытанняў спецыяльна для „Czasopisa”.

Арсень Сяргеевіч, пра што і пра каго сёння мала пішуць беларускія даследчыкі літаратуры?

– Мала пішуць пра літаратуру XX-га стагоддзя. Не асвечана шырэй творчасць Алеся Гаруна. А ён не толькі выдатны паэт, а не слабейшы і як публіцыст. Гэта наглядна відаць на старонках газеты „Беларускі шлях”, якую ён рэдагаваў. Зусім не даследаванай застаецца публіцыстыка Язэпа Лёсіка за час рэдагавання ім газет „Вольная Беларусь” і „Беларусь”. Публіцыстыка абодвух гэтых пісьменнікаў цікавая не толькі як гісторыя беларускай грамадскай думкі, але і сваёй нястрачанай актуальнасцю сёння. Літаратуразнаўцы нашы, беручы па вялікім рахунку, у даўгу перад пісьменнікамі Іванам Пташнікавым, Вячаславам Адамчыкам, Іванам Чыгрынавым, Віктарам Казько, Віктарам Карамазавым, Алесем Жуком…

Каго з беларускіх літаратараў, напрыклад у серыі „Спадчына”, павінны часцей выдаваць і выдаць сёння нашы выдавецтвы?

– Не сказаць, што спадчына літаратурная наша занядбана. Акадэмічныя літаратуразнаўцы падрыхтавалі шматтомную „Залатую калекцыю беларускай літаратуры”. Першы том яе „Літаратура XI-XVI стагоддзяў” выйшаў у 2011 годзе. Важкія тамы „Літаратура XVII-XVIII стагоддзяў”, „Літаратура першай паловы XIX стагоддзя” пабачылі свет у 2012 годзе. Частка першая „Літаратуры другой паловы XIX

Арсень Ліс

стагоддзя" з'явілася ў 2013 годзе. Пачата серыя „Даўнейшая чытанка" кнігай Каруся Каганца. Вельмі плённа працуе праект Кастуся Цвіркі „Беларускі кнігазбор", заснаваны ў 1996 годзе. Ужо выдадзена больш за шэсцьдзесят кніг.

Калі казаць пра крытэрыі, што выдаваць, дык, думаю, перш наперш тое, што працуе на імідж беларусаў як народа, прэстыж самой беларускай літаратуры, а менавіта творы, у якіх адлюстраваны гістарычны лёс нашага люду, яго ментальнасць. Адным словам, тое таленавітае, што скіравана на ўзвышэнне духу народа, самасцвярджэнне яго, абарону. Геапалітычнае становішча беларускага народа заўсёды гэтага патрабавала. Сёння – не ў меншай ступені.

Арсень Сяргеевіч, за свае доўгія гады ці цікавіліся Вы і ці што чулі асабіста пра смерць Янкі Купалы, крыж Еўфрасінні Полацкай, архівы Максіма Багдановіча і г.д.?

– Пра смерць нашага паэта-прарока Янкі Купалы ведаю не больш, чым усе. Нейкіх эксклюзіўных звестак, версій не згадаю. Янка Купала, як і ўсе знакавыя творчыя асобы ў таталітарнай дзяржаве быў, бясспрэчна, шчыльна апекаваны спецслужбамі. Лёс паэта быў, зразумела, у руках іх. Яны вырашалі. Некалі, калі Расія зжыве свае імперскія амбіцыі, будуць, пэўна, апублікаваны і матэрыялы-дакументы, якія пральюць святло на трагічны зыход вялікага беларускага паэта.

Што да сакральнай каштоўнасці беларусаў – крыжа Еўфрасінні Полацкай, то, думаю, марна шукаць яго ў нейкіх заакіянскіх фондах. З XVII стагоддзя нашы культурныя каштоўнасці знікалі ў адным напрамку – на ўсходзе. Сёе-тое асела, канешне, і на Захадзе, але не столькі.

Дзе сёння яшчэ ляжаць некранутыя скарбы беларускай літаратуры, гісторыі і культуры, куды трэба ехаць беларускім даследчыкам і паднімаць гэтыя архівы?

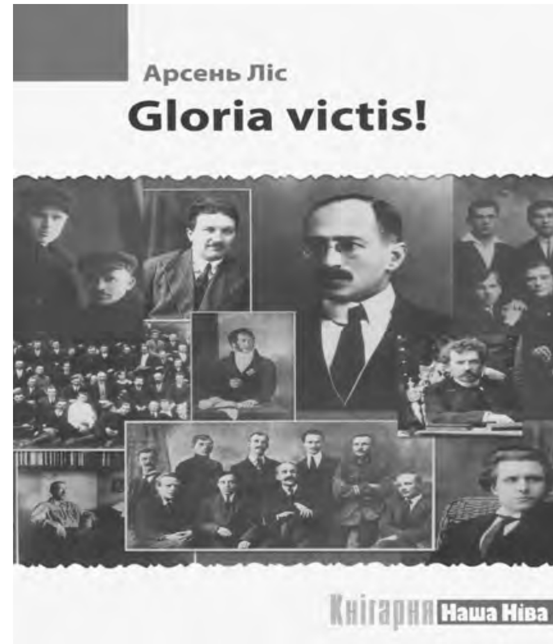
– Наконт твораў літаратуры, філасофскай думкі, народнай культуры, то яшчэ нямала можна знайсці іх у архівах Вільні-Вільнюса, Кракава, Львова. У Вільні досыць поўна захавалася спадчына нашага філосафа і крытыка Уладзіміра Самойлы. Даўно пара яе сабраць і выдаць. Варта там паглядзець рукапісы М.Нікіфароўскага, зяця Ігната Буйніцкага, вязня польскіх астрогаў даваеннай пары.

Пра беларускія матэрыялы ў польскіх архівах трэба раіцца з Адамам Мальдзісам, Язэпам Янушкевічам, Алесем Бразгуновым: яны паспяхова абжывалі архіўныя сховішчы ў Польшчы.

Пра каго і пра што Вы яшчэ не паспелі за сваё жыццё напісаць?

– Не паспеў напісаць аналітычныя партрэты гісторыка, этнографа і эканаміста Мітрафана Доўнар-Запольскага. Моцная постаць, вучоны еўрапейскага маштабу. З рэжысёрам Юрам Лысятавым зрабілі пра яго ў 1990-я гады кінанарыс. Але сказана пра волата, падзвіжніка навукі да крыўднага мала.

Збіраўся напісаць нарыс-эсэ пра асабіста сімпатычнага асветніка,

палітыка, культурнага працаўніка Сымона Рак-Міхайлоўскага. Планаваў выдаць песні з нотнымі запісамі першага беларускага этнамузыколага, рупліўца беларускай народнай песнятворчасці Антона Грыневіча. Пакуль не паспяваю ўсё гэта зрабіць. Таму, спадзяюся, маладыя тое зробяць. На шчасце, кола мілоснікаў беларускага слова, беларускага лёсу шырэе. Ім будзе лягчэй і спарней працаваць. А працы на ніве беларускай і ў гісторыкаў, і ў літаратура- і ў мастацтвазнаўцаў вельмі многа. Спадзяюся, што паспрыяе ўсім час.

Сяргей Чыгрын

Арсень Ліс у сваім кабінеце

Рэцензіі, прэзентацыі

Sztuka przypominania siebie

Zamknąłem oczy i przypomniał mi się dzbanek, który stał na stole w kuchni i który babcia Dominika nazywała „kogutkiem”. Gliniany, polewany (szkliwiony), w kremowym kolorze, po jednej stronie miał namalo-

Fot. Dorota Sulżyk

W rozrysowanym wnętrzu domu-mieszkania sprzed lat nie mogło zabraknąć pamiętnego kredensu

wanego na wypukłym podłożu brązowo-czerwonego koguta. Dzbanek, a właściwie kogutek (bez cudzysłowia), może się stłukł, a może stoi wciśnięty gdzieś w kąt w moim starym, rodzinnym domu. Może. O ile to nie ten sam kogutek, który znalazłem w galerii w Krynkach, a który Małgorzata Dmitruk postawiła wysoko na półce w kuchni, stworzonej cienką czarną linią markera. Patrzyłem na ten dość swobodnie narysowany dzbanek z kogutem i cienkie, czarne linie zaczęły kreślić w mojej wyobraźni rzeczywiste kolorowe obrazy zapamiętane ze świata dzieciństwa. Być może to właśnie niedbale pociągnięta czarna linia rysuje nasze wspomnienia. Biegnie w kryńskiej galerii po białej ścianie, otacza kaflowy piec, obrysowuje drzwi i maże się po podłodze, gdzie spotyka się z naszymi mokrymi, zabłoconymi nieco butami. I kreski wpadają na ślady naszych podeszw, a stąd już tylko krok do nas samych.

Małgorzata Dmitruk nieraz już w swoich wcześniejszych pracach pokazywała, że potrafi opisać nieprzejrzysty świat wspomnień, odwołując się do naszej wrażliwości, naszego pa-

Купалаўскую „Паўлінку” паказалі ў Гайнаўцы

racyja.eu

15 лютага ў гайнаўскім Музеі і Асяродку беларускай культуры адбылася прэм’ера спектакля паводле камедыі Янкі Купалы „Паўлінка”. У спектаклі выступілі вучні і выпускнікі гайнаўскага белліцэя. Галоўную гераіню, Паўлінку, прадстаўляла Магдаліна Гаўрылюк. П’есу падрыхтавала Яанна Стэльмашук-Троц. Гэта яе другі спектакль пасля пастаноўкі „Не пашанцавала” паводле Сакрата Яновіча, падрыхтаваны Тэатральнай групай беларускага музея.

Паводле Радыё Рацыя

miętania otoczenia i pamiętania nas samych w tym otoczeniu. Do zadawania pytań: Skąd jesteśmy? i Kim jesteśmy? Bo o czymże mam pomyśleć, gdy patrzę na jeden z jej obrazów, przedstawiających naszą podlaską wieś ulicówkę i ludzi siedzących na ławeczkach przed domami, na twarze staruszków w oknie jakby wyjętym z domu, w którejś z naszych białoruskich wsi? Albo na ludzi zdążających do cerkwi?

Teraz cała galeria została pomalowana czarną kreską i zamieniona we wnętrze domu-mieszkania. Każde z pomieszczeń artystka odtworzyła umieszczając meble i elementy wyposażenia wnętrza, a więc krzesła, kanapy, półki, dywany, ozdoby i bibeloty, portrety, kwiaty doniczkowe, naczynia kuchenne, sztućce na stole. Nawet czarno-biały, lampowy telewizor produkcji UNITRA, który śnieżył białym ekranem. Może z powodu przerwy w nadawaniu? Tylko wejść i mieszkać.

Nomen omen sztuką jest wejść do pomieszczeń, które w galerii w Krynkach stworzyła Małgorzata Dmitruk. Nie w dosłownym sensie oczywiście, bo do tego wystarczy po prostu otworzyć drzwi i przekroczyć progi. Sztuką jest odnalezienie się w tym otoczeniu, gdzie tak naprawdę materialnie nie ma niczego poza cienką czarną kreską na białej ścianie. Okazuje się jednak, że ta jedna kreska wystarczy. Reszta rysuje się sama.

Jerzy Sulżyk ■

Ewa Zwierzyńska

Białoruska schizofrenia

Białoruś – biała plama w głowach, w biurach turystycznych, na stoiskach z książkami, przewodnikami, wydawnictwami muzycznymi etc, a nawet w telewizji, gdzie pojawia się jedynie w związku z kolejnymi wyborami prezydenckimi. Kraj będący przez stulecia częścią Rzeczpospolitej Obojga Narodów, leżący tuż za miedzą, na rzut kamieniem, pozostaje w świadomości Polaków odległym, czarno-białym filmem ze stanu wojennego, gdzie pałuje się demonstrantów, prześladuje własnych obywateli i fałszuje wybory. Poza tym – biała plama jak wielka cukrowa wata.

O Białorusi wiemy mniej niż o Meksyku, a o jej mieszkańcach mniej niż o Indianach z dżungli. Sokrat Janowicz, wybitny mieszkający w Polsce literat białoruski ponad dwadzieścia lat temu napisał:

„Białoruś. Co czyta o niej Jaś i co będzie potem wiedział Jan? Dokładnie nic, niczym o Papuasach w Nowej Gwinei... Najogólniej mówiąc, jest to zasługa rosyjskiego imperializmu i polskiego etnocentryzmu. Wina w tym też i samych Białorusinów, którzy zamiast mieć to już dawno za sobą, dopiero teraz wybijają się na własne państwo, wychodzą na postrzegany horyzont. Nie jest to bowiem naród ledwie wykluwający się w Europie ojczyzn, lecz aż z tysiącletnią przeszłością i ze swym Złotym Wiekiem za Wielkiego Księstwa Litewskiego. Twórca jednego z pierwszych w dziejach kontynentu kodeksu praw, wzorcowego także dla Polaków i Prus z Brandenburgią". („Terra incoginita: Białoruś", Białystok 1993)

Nic się od tego czasu nie zmieniło.

– Paszport proszę – pani w hotelowej recepcji nawet nie spojrzała na mnie. Siedziała za oszklonym okienkiem, które jak większość białoruskich okienek do załatwiania interesantów obudowano szczelnie od góry do dołu, pozostawiając niewielką dziurkę, by móc pomimo wszystko coś niecoś jednak usłyszeć z drugiej strony. Zapewne owa pancerna bariera w połączeniu z dość znudzonym burknięciem pod nosem spowodowała, że nie dosłyszałam.

– Daje pani ten paszport czy nie? – recepcjonistka wyraźnie zniecierpliwiła się moją opieszałością, a ton jej głosu spowodował natychmiastowe przywrócenie mnie do pionu. Zdyscyplinowana i zwarta podałam paszport. Zrozumiałam, że ta solidna bariera szczelnie rozdziela dwie osoby.

– Karta migracyjna – rzuciła kolejne hasło. Wśród kilku kartek i karteluszek, jakie dostałam na białoruskim przejściu granicznym, wyłuskałam tę, która – wydawało mi się – była tą właściwą. Należało określić w niej okres pobytu na Białorusi oraz podać konkretny adres, pod którym zamierzało się przebywać. „Hotel Białoruś, Grodno" – wpisałam do karty, a pogranicznik wprowadził dane do systemu komputerowego. W państwie Białoruś nic i nikt nie może pozostawać bez kontroli, nawet jeśli jesteś turystą, który wpadł na dwa dni pozwiedzać. Jeśli twój pobyt przekracza trzy doby, masz obowiązek tymczasowego zameldowania się na najbliższym komisariacie policji.

– Pokój 204, drugie piętro – sucho poinformowała mnie recepcjonistka z okienka i powróciwszy do czytania gazety najwyraźniej uznała swoje zadanie za zakończone. Dźwignęłam torbę i skierowałam się w stronę ciemnego, hotelowego korytarza. Recepcjonistka ani drgnęła. Wydało mi się to dziwne, po tym jak odkryłam fakt, że korytarz ten był zupełnie nie tym, do którego powinnam była się udać.

Białorusini cierpią na swoistą schizofrenię, która zda-

je się ogarniać ich życie w każdej dziedzinie, rozdzielając je na dwie części – tę oficjalną i tą prywatną. Ta oficjalna ubrana jest w służbowy mundurek, siedzi za szklanymi okienkami urzędów, nieprzyjazna, nieuprzejma, chłodna i maksymalnie zdystansowana, szczekająca złością, fukająca pogardą. Będziesz bał się poprosić policjanta o pomoc, bo zaraz cię wylegitymuje i udowodni, że zwracając się do niego z prośbą popełniłeś największy błąd swojego życia. Sprzedawczyni w sklepie specjalnie nie będzie ukrywać, że jej zawadzasz i stanowisz dla niej przykrą niedogodność w pracy, a urzędniczka, że im rzadziej będziesz tu przychodzić, tym lepiej dla ciebie. Będziesz chodzić od okienka do okienka, błądzić po korytarzach i wątpię, by ktokolwiek się tym zainteresował, co najwyżej znajdzie sobie powód do kolejnej „opierdzielanki" i udowodnienia, że jesteś kompletnym idiotą, niezdarą i głupkiem. Prezydent „opierdziela" ministrów, ministrowie wiceministrów, wiceministrowie urzędników, urzędnicy dyrektorów, dyrektorzy techników, technicy kasjerki, kasjerki sprzątaczki, a sprzątaczki wszystkich po kolei. Wystarczy jednak, że całe towarzystwo odwiesi służbowe uniformy i zamknie drzwi po skończonej pracy, a nagle kujące osty i pokrzywy ulegają cudownej metamorfozie w maki i piwonie. Bieguny plus i minus zamieniają się miejscami i przybierają siłę wprost proporcjonalną do swoich przeciwieństw. Bezbrzeżna obojętność przekształca się w nieokiełzaną chęć pomocy, a złośliwość w równie skrajną życzliwość.

Nie ma bardziej przyjaznej i ciepłej osoby niż Białorusin zaczepiony na ulicy z prośbą o pomoc. Zrobi dla ciebie więcej niż byś chciał i się spodziewał. Zapytany o drogę z miejsca jest gotowy skręcić w bok i osobiście doprowadzić cię na miejsce, wyciąga komórkę i wydzwania po znajomych, by dowiedzieć się, jak trafić na właściwą ulicę, chodzi po sąsiadach, załatwia transport, proponuje nocleg we własnym domu i przyjmuje pełną odpowiedzialność za twój ogólny dobrostan. W czasie prowadzenia cię do celu opowie o całym swoim życiu jak dawno niewidzianemu przyjacielowi ze szkolnych lat. Nie daj Boże, byś stał się gościem w jego domu. Będziesz karmiony i pojony do granic możliwości, a twoje myśli i życzenia będą spełniane jeszcze zanim w ogóle uświadomisz sobie, że je posiadasz. Jeśli jesteś wolny, na koniec zostanie ci zapewne zaproponowane małżeństwo z jakimś bliższym lub dalszym członkiem rodziny.

Gromowładny

Po dotarciu do pokoju na drugim piętrze okazało się, że hotel, określany jako jeden z najbardziej postsowieckich w mieście, o dość posępnym wyglądzie socjalistycznego molocha, oferuje bardzo przyjemne, wyremontowane pokoiki. Nowe meble, jasne tapety, pościel w kwiatki i działający telewizor tworzyły przytulną atmosferę, dyskretnie podkreślaną przez artystyczną wiązankę ze sztucznych gerberów i liści paproci, zamocowaną wprost na ścianie.

Włączyłam telewizor, w którym ukazała się głowa prezydenta Aleksandra Łukaszenki. Wszystkie serwisy informacyjne na Białorusi, zarówno telewizyjne jak i radiowe, rozpoczynają się od wiadomości o działaniach głowy państwa. Nie inaczej było tego dnia, kiedy wieczorna „Panorama" relacjonowała gospodarską wizytę prezydenta w zakładach drzewnych w Borysowie. Prezydent stał otoczony wianuszkiem dygnitarzy państwowych, a dziewięciu dyrektorów przedsiębiorstwa miało zdać raport o postępach modernizacji zakładu. Aleksandr Łukaszenka nie chciał jednak wysłuchiwać raportów, od razu kroki swoje skierował na teren zakładu. Na pierwszy rzut oka widać było, że prezydent jest, delikatnie mówiąc, bardzo niezadowolony. Jego pierwsze wrażenie nie dotyczyło samego zakładu, ale otoczenia. Niektóre miejsca okazały się nie do przejścia, całe terytorium tonęło w błocie i odpadach budowlanych.

– A ten żelazobeton dlaczego tu się wala? – prezydent zwrócił się do dyrektora w bordowym krawacie – czekałeś na mnie, aż tu przyjadę i to zrobię?

Dyrektor w bordowym krawacie spuścił głowę.

– Ja tylko taki przykład podaję z tym betonem, myślałeś, że tu nie przyjdę?

– Nie... to nie jest tak...

– Myślałeś, że tu nie przyjdę?! – prezydent robił się coraz bardziej zdenerwowany.

– Ja... wiedziałem... że tu pan prezydent tu przyjdzie... – jąkał się dyrektor, a jego twarz stawała się coraz bardziej blada ze strachu.

– Dlaczego nie posprzątałeś?! Ja ciebie tutaj rok temu postawiłem i powiedziałem: zaprowadzić tutaj idealny porządek – prezydencka ręka zatacza koło w powietrzu – poleciłem ci tutaj zasiać trawę aż do rzeczki i postawić płot, a ty tego nie zrobiłeś. Dlaczego? Przecież widać, że nic tu nie modernizowałeś, a nawet nie postarałeś się, żeby posprzątać. Nie zmobilizowałeś ani studentów, ani wojska, ani mieszkańców, którzy by z grabiami i łopatami w ręku cokolwiek tu zrobili. I nie szukaj winnych, to już nie ty, ale kto inny będzie szukał winnych. Co to za odpady leżą? To drewno dla obróbki czy co to jest?

– To drągowina, którą będziemy piłować – tłumaczy dyrektor z futrzanym kołnierzem.

– Gdzie ty ją piłować będziesz? – prezydent drążył każdy szczegół rozkładając go na czynniki pierwsze i tropiąc każdą nieścisłość na podobieństwo gończego psa – skoro będziesz piłował, to dlaczego ona wala się tutaj na placu? Jak ty ją piłować będziesz, skoro ona już zgniła?! Gdzie ty odpady będziesz spalał? Tam beton, żelazo, przemieszane z drągowiną leży! Po co to wszystko wymieszałeś? A te drewniane kłody? Dlaczego walają się obok torów? Tak, do ciebie mówię, nie chowaj się na niego – Aleksandr Ryhorowicz znów zwrócił się do dyrektora w bordowym krawacie.

– Nie zdążyliśmy posprzątać...

– Przez rok nie zdążyliście? Jak można przez rok nie po-

sprzątać kilku drzew? To jest robota na godzinę! Trzeba było ciężarówkę wziąć, odpady załadować, wywieźć, i to wszystko! Czy chcesz żebym przy wszystkich i przy kamerach przewiózł cię po całym terenie? Ja przejdę w błocie i po kolana, to nie problem dla mnie, ale wy w tym błocie możecie już zostać razem z Baturą i Siemaszką (gubernatorem obwodu mińskiego i wicepremierem rządu – aut.). Ja przecież widzę, jak tu porządkowaliście, od oczu tylko dalej poodsuwaliście, jak można było tu posprzątać nie odgruzowawszy drogi?! Kto tutaj odpowiada za porządek? Dawać mi tu kierownika przed kamerę. Pokazać go ludziom, niech ma za to, że nie pilnuje porządku.

Dziewięciu dyrektorów stało pokornie w rządku ze spuszczonymi głowami, podczas gdy prezydent kontynuował publiczną połajankę. Gubernator mińskiego obwodu, Borys Batura, był jedynym, który próbował odpowiadać Łukaszence.

– Po prostu nie zdążyli – usiłował tłumaczyć prezydentowi, a gdy ten zaczął pouczać, jak należało pracować, napomknął: tak się nie robi, Aleksandrze Ryhorowiczu.

Następnie prezydent udał się do zakładu, a wraz z nim ruszył tłumek operatorów i dziennikarzy. Okazało się, że i tam sprawy stoją daleko nie tak, jak życzyłby sobie prezydent. Magazyn, który według planu miał stanąć w ciągu roku – nie został zbudowany, dwie stare taśmy produkcyjne wciąż pracowały, chociaż miały zostać wymienione na nowe (telewizja publiczna skwapliwie pokazała jednocześnie zdjęcia z tego i z poprzedniego roku na dowód, że niewiele się zmieniło), a nowa linia technologiczna wprawdzie została zainstalowana, ale w związku z niegotowością zakładu nie była uruchomiona. Prezydent był wściekły. Tym razem obrugany został dyrektor w granatowym szaliku.

– O czym myślałeś rok temu? Co mi tu przy ludziach pokazujesz? W ten zakład zainwestowano miliony dolarów, dałem ci wolną rękę, a ty nie mogłeś tych kilku rzeczy zrobić?!

Wydawało się, że za chwilę prezydent straci panowanie nad sobą. Oblicze gromowładnego wyrażało zdecydowanie i pewność. Jeszcze na terenie zakładu postanowił wydać polecenia służbowe oraz przeprowadzić zmiany na stanowiskach najważniejszych urzędników w kraju.

– Za tydzień zbieramy się u mnie w sprawie przemysłu drzewnego – zwrócił się do szefa Państwowego Komitetu Kontroli – zorganizujesz komisję i skontrolujesz wszystkie zakłady od Iwacewicz do Mostów. I nie czekaj na mnie, dlatego że potem to już ja ciebie tam zaprowadzę, a nie Siemaszko z Baturą, wszystko sprawdzisz komisyjnie, bo to nie administracja prezydenta ma kontrolować. Jeśli będziesz miał nawet najmniejsze wątpliwości co do Batury, Siemaszki lub kogokolwiek – nie wahaj się pukać do najważniejszych drzwi ani wszczynać sprawy karne.

Fot. Ewa Zwierzyńska

Wszystkie serwisy informacyjne rozpoczynają się od wiadomości z Łukaszenką w roli głównej

Szef administracji prezydenta dostaje naganę, wiceszef wylatuje na bruk, podobnie jak szef koncernu drzewnego Biełlesbumprom. Minister do spraw budowlanych dostaje „ostatnie ostrzeżenie" i polecenie wzięcia się do roboty (ministra uratowało jedynie to – jak zauważył prezydent – że swoje stanowisko piastuje od niedawna). W stosunku do dyrektora firmy Strojnest nr 21, która modernizowała zakłady w Borysowie, nakazuje wszczęcie postępowania karnego.

– Gubernatora Borysa Baturę zwolnić z zajmowanego stanowiska i skierować tutaj na dyrektora – ogłasza Łukaszenka, a Batura spuszcza głowę – a jeśli w ciągu trzech dni nie stawi się do pracy, wszcząć wobec niego sprawę karną. Pytania do mnie są?

Pytań nie było. *Cdn*

Апавяданне

Алена Анішэўская

Вясна

Ганна ўжо дасаджвала градку фасолі ў агародзе на загуменні, перакідаючыся гутаркай з суседам-удаўцом, які таксама штось яшчэ сеяў у сябе, як пачуўся нейкі галоп за плотам. Яны падынялі галовы і правялі вачыма каня, пагнаўшага ў напрамку выгана.

– Ой, чый гэта, Васілю? Здаецца, з хамутом? Ці не панасіў каго?

– Коней у вёсцы на пальцах палічыш, а ў нашым канцы то і няма чаго сказаць, аж сумна, што хутка не пабачыш гэтага прыгожага стварэння.

– Але ўсё ж цікава, чый гэта конь так пагнаўся з вупражжу?

– Гэта будзе Паўлушаў, другога каштана ў нашым канцы няма.

Тут і сам Паўлуша следаваў подбегам за сваім канём,

сварачыся ні то на каня, ні то на жонку, якая дэўсала за ім.

– Хадзі, Васілю, паможаш лавіць. Вось чамусьці здурэў і ўцёк з двара з вупражжу!

– Нікуды не пабяжыць, – сказаў Васіль, – ано на выган, там і зловіш.

– Не ведаю, ці так лёгка дасца ўзяць, штось надта неспакойны сёння. Можа каго яшчэ паклікаць? – задыхаўся Паўлуша, і дакінуў жонцы: – Ты ўжо хаця не валачыся, калі не ўдзержала, пусціла! Скажы Андрэю, няхай накосіць травы ў кошык ды ідзе на выган.

– То ж праўда, – азвалася Ганна, – можа і без цябе спаймаюць, куды ж ты з гэтымі нагамі, не паспееш за імі.

– Гэта ж я віноўна, – Паўліха выцерла пот з твару, – прывезлі з лесу галлё, сталі выгружаць, а мне кажуць: „Дзяржы Каштана, бо штось неспакойны сёння". А ён мяне звалачыў па ўсяму садку ды прыгуменні, чамусьці ано вушамі срыг, травы і не скубнуў, ды як не рване,

Карціна Козьмы Чурылы (фота Лены Глагоўскай)

як не выкіне задам, і... пайшоў у адчыненыя вароты! А мелі яшчэ раз у лес ехаць. Вось бачыш, одур у галаву прыйшоў – старому каню!

А Каштан акружыў канец сяла і знаёмай яму дарогай прагнаўся праз поле, пераскочыў невысокую, пахілую агароджу з жэрдак, аб якую парваў цягнуўшыеся за ім павады, і затрымаўся на выгане. Далёка пад лесам пасвілася некалькі спутаных коней. Ды не яны яго зманілі.

Павярнуў ён галаву ў той бок, дзе некалькі гадзін назад, цягнуўшы з лесу нагружаны воз, убачыў маладую вішнёвую кабылку, якая, заіржэўшы, радасна перабегла дарогу і затрымалася ў альшынніку.

Каштан не бачыў яе цяпер, але, уцягнуўшы ў храпы пахучае вяснянае паветра, заіржэў коратка, прывабліва і чулліва наставіў вушы. У адказ пачуў візгліваe ржанне даўгагрывай красуні і з капыт рушыў на яе голас.

Яна выбегла з лесу і гналася яму насустрач. Дабеглі да сябе і спыніліся. Вішня неспакойна падрыгвала ўсім корпусам. Каштан крануў яе лёгка лбом, а пасля палажыў галаву на яе клубе і так стаялі нерухома.

У адчуванні поўнага шчасця, як гэта заўсёды і ў людзей бывае, перашкаджае штось малаважнае, дакучлівае. У яго гэта быў хамут на шыі, які пачаў адсоўвацца да вушэй.

Падняўшы галаву ад клуба сваёй жаданай, хацеў Каштан адкінуць той хамут назад і тут убачыў, што ад дарогі набліжаецца немалая грамада людзей, сярод якіх пазнаў гаспадара.

Развеяўся ўвесь чар гэтай хвіліны!

Вішня гвалтоўна павярнулася і панеслася ўздоўж выгана, а Каштана, які не паспеў за даўганогай маладой кабылкай, загналі ў загарадку. Не далі яму волі хамут ды вупраж, з якой уцёк з двара. Сумна агляднуўся за ўцякаючай Вішняй.

– А рыжая зараза! – крыкнуў Іван, гаспадар Вішні. – Ужо трэці дзень ганяецца кругом вёскі, а на свой двор не ідзе! А я думаў, што разам з тваім і яе злаўлю!

– Я за сваім не валачыўся б, каб не вупраж, няхай бы яго ваўкі валачылі, але вось згубіць што, а тады вазьмі купі!

У загарадку ўвайшоў Андрэй з кошыкам свежанакошанай травы, у якой жоўценькімі зоркамі рдзелі кветкі малачаю. Андрэй спакойным голасам клікаў Каштана, які так і не глянуў у яго бок. Тут жа за ім бег старэйшы гаспадар з бізуном у руках і лаянкай:

– Яму я рэбры палічу! Стаіць без работы, то і дурнота ў голаў прыходзіць.

– Стой, бацька, не крычы на яго і не замахвайся бізуном, – рашуча сказаў Андрэй і адсунуў бацьку рукой.

– А то чаму, бачыш, конскі адвакат знайшоўся!

– Ён невіноўны!

– Як гэта невіноўны?

– Гэта віноўная вясна, ці ты не разумееш?

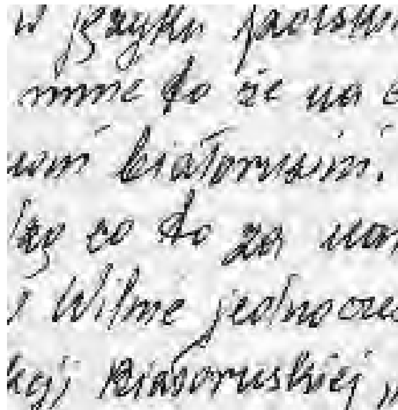
Бацька здзіўлена глянуў на сына, і хваля злосці хлынула на яго. Ён закрычаў:

– Бачыш, сам не начаваў дома, думае, што і каню гэта трэба! Уступаецца за ім!

Павел яшчэ крычаў і неяк бяссільна трос рукамі, нібы певень пераломанымі крыламі, і, пагразіўшы пальцам сыну і каню (я за вас вазьмуся!), выйшаў з загарадзі і накіраваўся ў вёску.

Андрэй пачакаў, пакуль не разышліся мужчыны, узяў за павады, паляпаў Каштана па шыі і ветліва падміргнуў.

Ішлі побач да свайго двара, чалавек і конь, ап'янелыя ад вяснянага паху прэлай зямлі, свежай зелені, кветак і чагосьці яшчэ ніколі да канца не выказанага, што аднолькава ўплывае на ўсё жывое. Вясна... *(1983)*

Радкі з лістоў, адгалоскі

Prof. Leonard Etel
Rektor Uniwersytetu
w Białymstoku

List otwarty

Wasza Magnificencjo,

Z prawdziwym zdziwieniem przyjęliśmy informację o tym, że dziekan Wydziału Filologicznego wstrzymał nabór studentów na filologię białoruską. Z wypowiedzi prasowych wynika, że jest to pierwszy krok ku nieuchronnej likwidacji tej placówki naukowo-dydaktycznej. Rozumiemy oczywiście przyczyny ekonomiczne. Ten fakt, że w ostatnich dwóch latach nie było wystarczająco chętnych do podjęcia studiów na tym kierunku może rzeczywiście być usprawiedliwieniem takiej doraźnej decyzji. Nie możemy jednak nie zadać pytania: co uczelnia zrobiła, aby tych studentów pozyskać? Kolejne pytanie, to: co dalej? Powinno ono nurtować nie tylko białoruską społeczność Podlasia, ale także władze Uniwersytetu w Białymstoku.

Pan Profesor na pewno doskonale pamięta proces tworzenia się Uniwersytetu w Białymstoku. Chcemy jednak przypomnieć rolę, jaką w tym procesie odegrał redaktor Jerzy Giedroyć. O jego poparcie dla utworzenia samodzielnej uczelni ubiegała się profesura ówczesnej Filii Uniwersytetu Warszawskiego. Redaktor takiego poparcia udzielił. Wskazał przy tym drogę, jaką nowy uniwersytet powinien podążać w naukach humanistycznych, a mianowicie specjalizować się we wszechstronnym badaniu problematyki białoruskiej. Nie musimy chyba dodawać, że ten swoisty testament Redaktora nigdy nie został zrealizowany. Nie powstał w Uniwersytecie Instytut Białoruski, co było w latach 90. postulatem naukowców ze środowiska białoruskiego Białegostoku. Zamiast niego utworzono Katedrę Kultury Białoruskiej, która nigdy nie nabyła uprawnień do naboru studentów. A los Katedry Filologii Białoruskiej dzisiaj także wydaje się przesądzony. Proszę jednak pamiętać, że zlikwidować łatwo, ale odrodzić jest znacznie trudniej.

Wydaje się nam, że Uniwersytet w Białymstoku traci szansę na zaistnienie w polskiej humanistyce. Dotychczas nie zdecydował się na zagospodarowanie tej niszy, jaką w Polsce jest białorutenoznawstwo. A do tego uczelnię predestynuje chociażby położenie geograficzne. Nie trzeba tutaj rozbijać głową muru, wystarczy przyjrzeć się temu, jak w Lublinie rozwija się ukrainoznawstwo.

Jesteśmy przekonani, że rozwijanie studiów filologicznych, wzbogaconych o etnologię, historię Białorusi, politologię etc. leży przede wszystkim w interesie młodego Uniwersytetu w Białymstoku. Jeśli rzeczywiście chce on być – zgodnie z autoreklamą – dynamiczny i z perspektywami.

Z wyrazami szacunku

***Barbara Piekarska**, przewodnicząca Stowarzyszenia na Rzecz Dzieci i Młodzieży Uczących się Języka Białoruskiego AB-BA*

Rzeka, która dzieli

Jestem z Siedlec. Z tej części Podlasia, którą historia i współczesność skutecznie wyjałowiła z podlaskości. Są opinie, które dopiero wtedy, gdy je czytam, nazywają to, co we mnie tkwi od dawna, tylko nie mogło doczekać się werbalizacji. Tak jest z tekstem Mateusza Styrczuli „Rzeka, która dzieli” z lutowego numeru „Cz”. Czuję się jak schizofrenik. Czuję, że jest we mnie dwóch Dmitruków. Mieszkam po stronie Bugu, uważającej się za bardziej cywilizowaną, tej zapatrzonej w Warszawę. Ale, by dotknąć mojej przeszłości, jeżdżę na tę drugą stronę – do Łoknicy, maleńkiej wioseczki zagubionej pomiędzy Bielskiem a Hajnówką.

Kiedy piszę o moich przemyśleniach (jestem dziennikarzem), o potrzebie dostrzeżenia w nas (siedlczanach) cząstki tego, co zachowało się po „tamtej” stronie rzeki, jakaś część czytelników traktuje mnie prawie jak zdrajcę „tego, co prawdziwie polskie”. A gdy pytam: „To jakie jest za Bugiem? Nie polskie?”, odpowiada mi albo milczenie, albo słyszę inwektywy połączone często z odsyłaniem „do Ruskich”. I to jest chyba sens tego odwrócenia się „obu Podlasi” od siebie – patrzenie na tych zza Drohiczyna jako na innych (religijnie oraz mentalnie), że aż obcych; nie tutejszych.

Kilka lat temu rozmawiałem z młodym etnologiem, który gdy spytałem go, dlaczego po naszej stronie Bugu patrzy się na tych z tamtej strony z rezerwą, czasem posuniętą do niechęci oraz wyraźną wyższością – jak na cudaków, usłyszałem: „My mamy was też za cudaków”... My, to znaczy kto? – dopytywałem. „No my, z tamtej strony Bugu – jestem z Ciechanowca”...

Krzysztof Mazur

Postawiłem sobie za cel, żeby wykorzystać swoją wiedzę, umiejętności, i wybudować hospicjum w miejscu, gdzie nikt przy zdrowych zmysłach by tego nie zrobił. No i padło na te tereny, gdzie różnorodność jest bardzo pociągająca i jest rzeczywiście przepięknym darem, a równocześnie zadaniem, któremu należy sprostać. Jak najbardziej się tutaj odnajduję. Czuję, że jestem właściwym człowiekiem na właściwym miejscu. Teraz całą energię pochłania mi Fundacja Hospicjum i to wszys...

Rudolf Sobolewski, którego rodzina była blisko związana z dr. Władysławem Malinowskim, przysłał kopie niektórych materiałów, dokumentów i zdjęć z nim związanych, jakie skrzętnie przechowuje w zbiorach rodzinnych. Z artykułu E. V. Tiszczenki z Grodna na temat historii służby zdrowia w powiecie słonimskim w okresie międzywojennym można przeczytać o zasługach doktora Władysława Malinowskiego, który do połowy lat 30. był lekarzem powia... (dalej w następnym numerze)

Czasopis

Nr indeksu 355038, ISSN 1230-1876.
Wydawca: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich.
Adres redakcji:
Białystok, ul. Lipowa 4/221.
Adres do korespondencji:
„Czasopis”, 15-001 Białystok, skr. p. 262. **E-mail**: redakcja@czasopis.pl
http://czasopis.pl
Tel. (85) 653 79 66

Redaktor naczelny: Jerzy Chmielewski, tel. 502 661 316.
Zespół redakcyjny: Wiesław Choruży, Helena Kozłowska-Głogowska, Sławomir Iwaniuk, Tomasz Sulima (sekretarz redakcji), Jerzy Sulżyk.
Stali współpracownicy: Piotr Bajko (Białowieża), Siarhiej Czyhryn (Słonim), Tamara Bołdak-Janowska (Olsztyn), Agnieszka Goral (Lublin),

Mirosława Łuksza, Janusz Korbel (Białowieża), Jan Maksymiuk (Praga), Mateusz Styrczula, Dorota Wysocka, Ewa Zwierzyńska.
Druk: Orthdruk, Białystok.

Prenumerata: Odpowiednio do liczby zamawianych egzemplarzy i okresu prenumeraty należy wpłacić wielokrotność 4 zł na rachunek: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich: Bank PEKAO S.A. Białystok 30 1240 5211 1111 0000 4928 9343.

Беларускі грамадска-культурны часопіс, прысвечаны пытанням сучаснасці, гісторыі, літаратуры і мастацтва, месца чалавека ў свеце. Форум думкі беларусаў і ўсіх тых, каму блізкая беларуская тэматыка. Пазіцыі аўтараў тэкстаў не заўсёды адпавядаюць пазіцыям рэдакцыі. Не публікуюцца матэрыялы, якія прапагандуюць камуна-фашызм, расізм, нацыянальную варожасць.
Artykuły i listy publikowane są – o ile autor nie życzy sobie inaczej – w języku oryginału: po polsku lub białorusku. Redakcja zastrzega sobie prawo do skrótów, zmian tytułów i redagowania nadesłanych tekstów.

Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca.
Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Administracji i Cyfryzacji.

Numer złożono 24 lutego 2014.